

KULTURMILJÖUTREDNING MED KONSEKVENSBESKRIVNING AV DETALJPLAN ÖSKARET 1, VASASTADEN, STOCKHOLM

2023-02-15

UPPDRA	
Uppdragsnamn:	310430 - Öskaret 1, konsekvensbeskrivning, nya gårdsbyggnader
Titel på rapporten:	Kulturmiljöutredning med konsekvensbeskrivning av detaljplan, Öskaret 1, Vasastaden, Stockholm
Version:	Slutversion
Datum:	2023-02-15
Utskriftsformat:	Liggande A3
MEDVERKANDE	
Beställare:	Castellum AB
Kontaktperson:	Per Wilhelmsson
Uppdragsansvarig:	Tove Nyhlén
Handläggare:	Jennifer Magniusson, Jonna Savioja Nilsson, Louise Westman
Kvalitetsgranskning:	Anna Carver
Övrigt:	<i>Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns AB om inget annat anges.</i>

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING 4

INLEDNING..... 5

FÖRUTSÄTTNINGAR 6

HISTORISK KONTEXT10

NULÄGE OCH KARAKTÄR.....20

KULTURVÄRDEN29

VYER FRÅN DET NÄRA STADSRUMMET34

VYER FRÅN DISTANS.....39

PLANFÖRSLAGET47

KONSEKVENSBESKRIVNING51

KONSEKVENSER - KVARTERET ÖSKARET52

KONSEKVENSER - DET NÄRA STADSRUMMET53

KONSEKVENSER - DISTANS.....58

KONSEKVENSER - RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖ65

SAMLAD BEDÖMNING69

KÄLLFÖRTECKNING70

SAMMANFATTNING

Aktuellt planförslag omfattar tre nya byggnadsvolymer, två fristående och en tillbyggnad av befintlig flygelbyggnad inom fastigheten Öskaret 1 i stadsdelen Vasastaden, Stockholm. Det f.d. Gas- och Vattenledningsverkets kontors- och verkstadsbyggnad uppförd 1906 efter Ferdinand Boberg och Gustaf de Frumeries ritningar, har bedömts som särskilt kulturhistoriskt värdefull och har även en betydelsefull roll i stadsbilden som byggnadsfront mot Barnhusviken och spårområdet i söder. Kvarteret Öskaret ligger i södra Sabbatsberg, en miljö med höga kulturhistoriska värden kopplade till de många årsringarna, spåren efter den äldre hälsobrunnsrörelsen, sjukhusmiljön uppe på bergsplatån, de dramatiska höjdskillnaderna, bergsformationerna, parkmiljö och grönska. Höga arkitekturhistoriska värden finns bland annat i de närliggande kvarteren Läkaren och Sabbatsberg.

Då föreslagna byggnadsvolymer överstiger befintlig taksiluett, synliggörs de inte bara i närmiljön utan även på längre distans. Negativa konsekvenser för kulturvärdena bedöms uppstå genom förändringen av stadsbilden och påverkan för upplevelsen av befintligt taklandskap och taksiluett i kvarteret Öskaret. I närmiljön förändras Hälsobrunnsgatans gaturum genom den nya byggnadsfront som skapas. De idag kraftiga nivåskillnaderna blir mindre påtagliga och det stora hålrum som de tilltagna gårdsrummen

mot Hälsobrunnsgatan har medfört, kommer reduceras. Den långsträckt gårdsfasaden kommer till delar att skymmas och både upplevelsen och läsbarheten av byggnaden från denna sida påverkas. Tillbyggnaden av verkstadsflygeln innebär att det karaktäristiska gavelmotivet mot Hälsobrunnsgatan till stora delar byggs bort.

De idag tilltagna gårdsrummen reduceras kraftigt i storlek och läsbarheten av ursprunglig struktur minskar. Den för gårdsmiljön karaktäristiska bergskärningen med murade delar kommer att bevaras men blir till stora delar dold bakom och under ny bebyggelse. Ett större parti bergvägg bevaras orörd längst i öster.

Fastigheten ingår i riksintresseområde för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården. Planförslaget bedöms inte riskera att påtagligt skada riksintresset. De för utredningsområdet relevanta uttrycken påverkas i varierad grad. Förslaget bedöms som mest ge upphov till måttliga negativa konsekvenser.

Sammantaget bedöms projektet medföra måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön som helhet.

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns AB hade 2020-2021 i uppdrag av Castellum att ta fram en kulturmiljöutredning med konsekvensbeskrivning i samband med detaljplanarbete av fastigheten Öskaret 1 inom stadsdelen Norrmalm i Stockholm. Efter samråd har planförslaget reviderats och här följer därmed en reviderad antikvarisk konsekvensbeskrivning. Castellum förvärvade fastigheten under 2016 och sedan dess har arbete pågått med att utveckla fastigheten till ett modernt kontor med flera hyresgäster. Ombyggnad- och renovering av befintlig byggnad slutfördes i slutet av 2020.

2018 startade ett programarbete för utveckling av Södra Sabbatsbergs, som berörde flera fastigheter inom området Sabbatsberg. Förutom Öskaret 1 ingick Läkaren 10, Sabbatsberg 16 och Silverskopian 3. Syftet med programarbetet var att "skapa förutsättningar för att Södra Sabbatsberg ska kunna förändras till en sammanhängande innehållsrik stadsbebyggelse med bostäder, arbetsplatser, verksamhetslokaler liksom skola, förskola och ett nytt sjukhus". Programmet skickades aldrig ut på remiss och är inte aktuellt längre. Aktuellt förslag till detaljplan som avser förtätning inom kvarteret Öskaret härstammar däremot från programförslaget.

Planförslaget för fastigheten Öskaret 1 omfattar två nya byggnadsvolymer och en tillbyggnad av befintlig flygelbyggnad placerade på gårdsmark och i anslutning till Hålsobrunnsgatan. Nya byggnader planeras innehålla kontorsytor med verksamheter i bottenvåningar mot Hålsobrunnsgatan och gården.

SYFTE

Syftet med en kulturmiljöanalys är att fungera som kunskapsunderlag i samband med plan- och byggprocessen samt projektering. Kulturmiljön är en tillgång i planeringen som bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Vi kan aktivt välja vilka mänskliga spår och avtryck som blir avläsbara i framtiden. Kunskap om samhällets utveckling och de historiska processerna är en förutsättning för att kunna avläsa varför landskapet ser ut som det gör idag. Bärande berättelser identifieras, liksom även de fysiskt avläsbara uttrycken som återspeglar dem. Genom att belysa vad som är kännetecknande för en miljö ges underlag för bedömning av områdets möjligheter och begränsningar för förändring. För att förstå hur dessa avspeglas i landskapet och är väsentliga för att avläsa och uppleva miljöns historia och utveckling lyfts de fram som värdebärande karaktärsdrag.

Konsekvensbeskrivningen har som syfte att analysera i vilken omfattning området och den aktuella fastighetens kulturhistoriska värden påverkas och vilka konsekvenser en föreslagen ändring får.

AVGRÄNSNINGAR

Utredningsområdet omfattar aktuell fastighet Öskaret 1 med nära omgivning. För bedömning av planförslagets påverkan för riksintresse för kulturmiljövården och stadsbild bedöms även utvalda vyer från distans.

TIDIGARE UTREDNINGAR

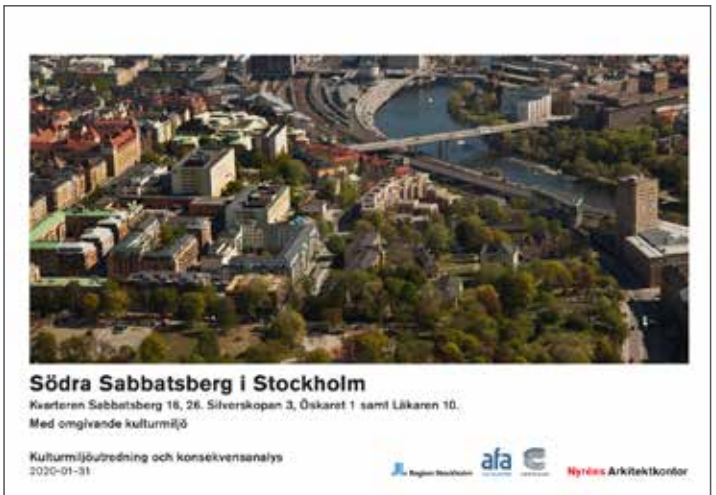
Tyréns har tidigare tagit fram en antikvarisk förundersökning av aktuell fastighet inför stundande ombyggnad och renovering, Sabbatsberg 24, antikvarisk förundersökning, 2019-05-14 (rev). Utöver det har en rad konsekvensbeskrivningar utförts avseende utvändiga och invändiga ändringar.

Nyréns har tagit fram en kulturmiljöutredning som innehåller både en kulturmiljöanalys och konsekvensbeskrivning avseende programarbetet för Södra Sabbatsberg (Södra Sabbatsberg i Stockholm, Nyréns, 2020-01-31). Utredningen omfattar även ett tidigt förslag till ny bebyggelse inom Öskaret 1.

Eftersom detaljplaneprogrammet aldrig slutfördes redovisades aldrig utredningen. Relevanta delar är dock integrerade i den här utredningen.

RAPPORTENS UPPBYGGNAD

Både Nyréns kulturmiljöutredning för Södra Sabbatsberg och Tyréns antikvariska förundersökning av Öskaret 1 ligger som grund och underlag för den historiska kontexten, beskrivning av kulturvården på platsen samt kulturmiljöanalysen som återfinns under *Nuläge och karaktär*. Värdebärande karaktärsdrag samt beskrivning och analys av kvarteret Öskaret har helt eller delvis kompletterats i följande rapport.

Konsekvensbeskrivningen är uppbyggd i fyra delar:

- 1. Konsekvenser - kvarteret Öskaret
- 2. Konsekvenser - det nära stadsrummet
- 3. Konsekvenser - distans
- 4. konsekvenser - riksintresset för kulturmiljö

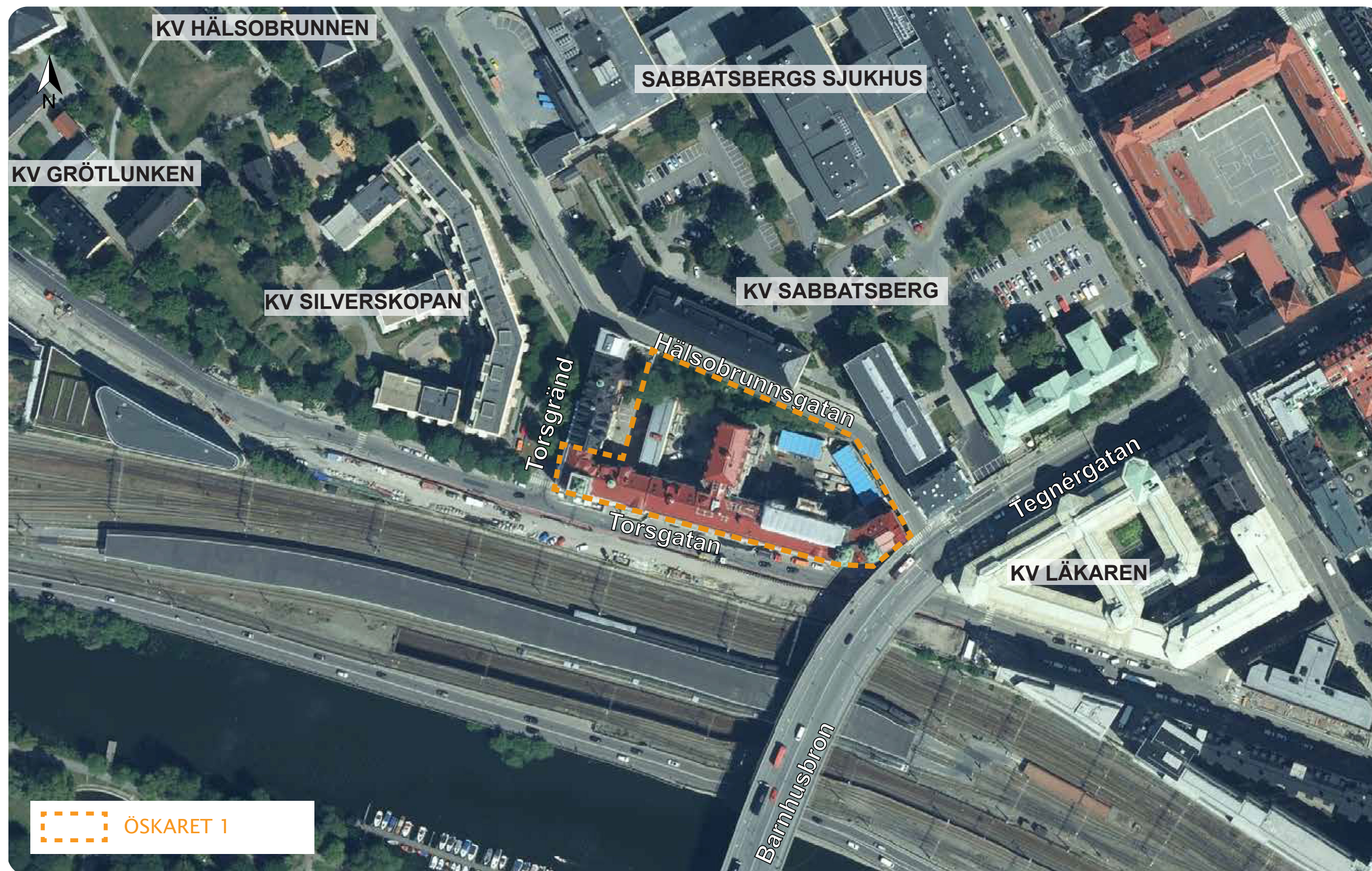
Den samlade bedömningen av planförslaget återfinns sist i rapporten (s. 69).

METOD

För bedömning av planförslagets påverkan på kulturmiljö och stadsbild har en jämförande studie gjorts av nuläget i förhållande till framtaget förslag. Studien har utgått ifrån fotomontage av förslaget i relevanta vyer, både i det nära stadsrummet och från distans. Bedömning av påverkan på riksintresset görs delvis utifrån den.

ÖVERSIKTSPLAN

I gällande översiktsplan för Stockholm, laga kraftvunnen i mars 2018, ingår programområdet Södra Sabbatsberg i *Område där komplettering kan prövas* inom ramen för befintlig markanvändning. Programområdet ingår också i Stadsutvecklingsområde - komplettering där omfattande kompletteringsmöjligheter föreslås. Området kan kompletteras med bostäder, service, verksamheter, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att förstärka de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor beskrivs som en viktig del i stadsutvecklingen.

FÖRUTSÄTTNINGAR

"Inom området kan finnas delar där större strukturförändringar föreslås samtidigt som stadsmiljön berikas med bättre parker och offentliga rum. I båda områdena ska komplettering göras med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov".

PROGRAM FÖR CITY

Som ett led i preciseringen av stadens strategi för City antog kommunfullmäktigen *Program för City* den 28 maj 2018. Enligt Program för City ingår Södra Sabbatsberg i den "Klassiska stenstaden" Öskaret ligger dock formellt utanför programområdet. I programmet anges att utgångspunkten bör vara bebyggelsens och stadsmiljöns kulturhistoriska värden.

GÄLLANDE PLAN

Fastigheten Öskaret 1 ingår tillsammans med Öskaret 2 i detaljplan 90078. Planen vann laga kraft 1993-07-12. Öskaret 1 har användningsbeteckningen K (Kontor). I planen medges ny byggrätt för flygel i tre till fyra våningar. Vindsinredning medges i gatuhus mot Torsgatan, takkupor får endast förläggas mot gård. Nödvändiga tekniska utrymmen skall förläggas inom befintlig byggnadsvolym.

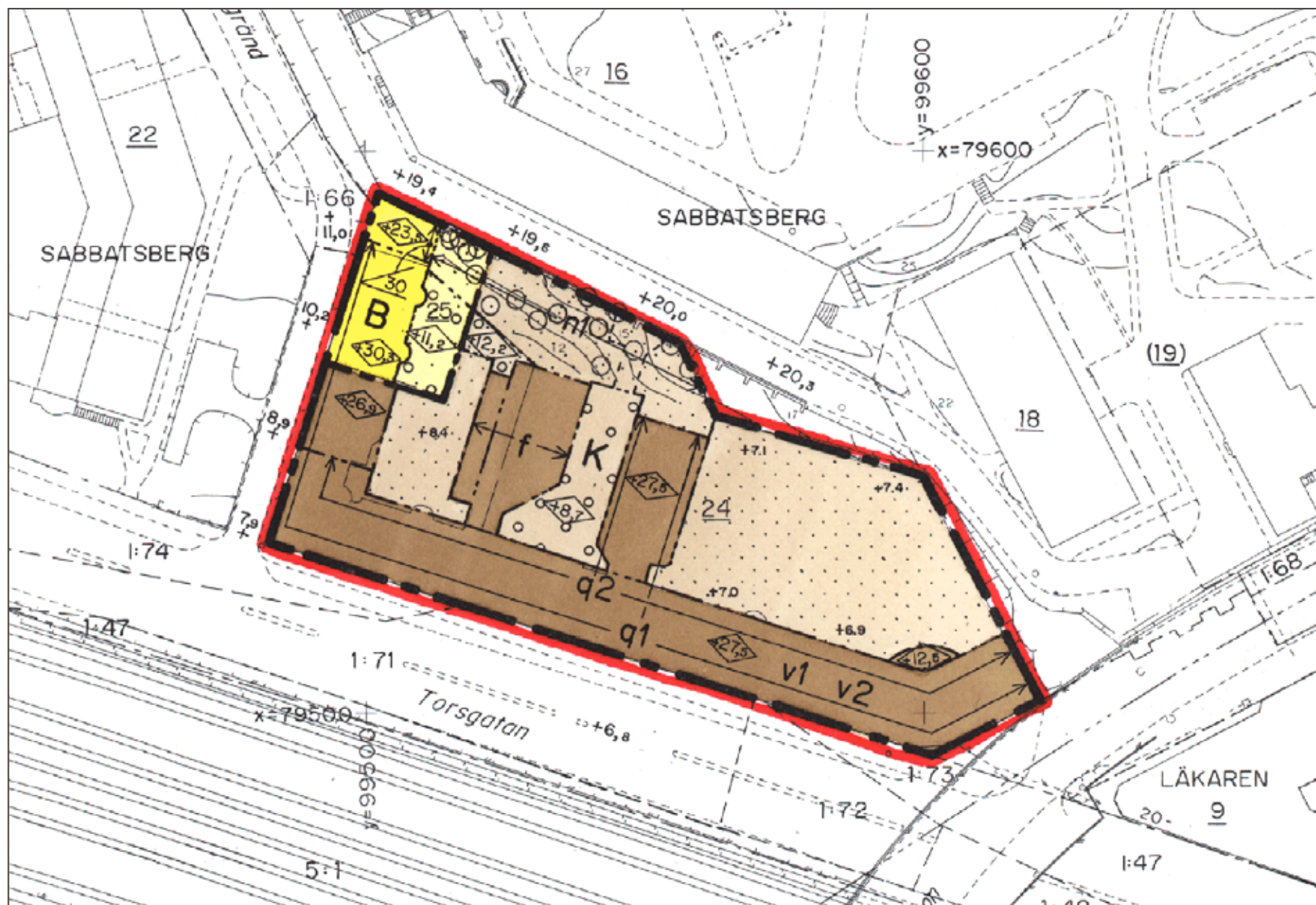
Samtliga träd inom Öskaret 1 och 2, ska enligt planen bevaras, träd som fällt skall återplanteras.

Befintliga byggnader inom fastigheten omfattas av skyddsbestämmelse, q1 och q2. Fastighetens gårdsmark har olika typer av prickad mark.

STADSMUSEETS SKYDDSFÖRESKRIFTER

I samband med upprättandet av den nya detaljplanen utformade stadsmuseet skyddsföreskrifter för bevarandet av byggnadens kulturhistoriska värden:

"Byggnadens exteriör får ej förvanskas (gäller ej västra gårdsflygeln). I entréer/trapphus får ursprunglig plan, fast inredning och dekor ej förvanskas. Härmed avses mönsterlagda golv, profilerade snickerier, paneler, målad dekor, smidesgaller, skulpterade räcken/handledare samt takstuckatur."

Gällande plan.

KULTURMILJÖLAGEN

Kulturmiljölagens (KML) syfte är att säkra nuvarande och kommande generationers tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. KML reglerar hanteringen av ortnamn, fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt om utförelse och återlämnande av kultur-föremål.

Riksantikvarieämbetet är den myndighet som har det övergripande nationella ansvaret för kulturmiljövården, medan länsstyrelserna ansvarar för tillsyn på länsnivå. Riksantikvarieämbetet får överklaga beslut av domstol eller annan myndighet.

ARKEOLOGI

SABBATSBERG – BEGRAVNINGSPLATS STOCKHOLM 214:1 M FL

Sabbatsberg ligger endast ett par kvarter norr om det fornlämnings-område (Stockholm 103:1) som omfattar större delar av Stockholms centrala delar. Fornlämningsområdet utgår från stadens utbredning på 1650-talet och i detta område kan man förvänta sig att påträffa kulturlager från medeltid och framåt.

Det finns enligt fornlämningsregistret (FMIS) inga kända fornlämningar inom fastigheten Öskaret 1 men i området finns spår av verksamheter kopplat till äldre sjukhusverksamheter. Inom Sabbatsbergsområdet har det tidigare legat en begravningsplats på fastigheten Sabbatsberg 22 (Stockholm 214:1) som haft sin utbredning även in på fastigheten Öskaret 1. På fastigheten Silver-skopan finns en parkanläggning tillhörande det gamla sjukhuset (Stockholm 228) och i Vasaparken finns en hälsokälla (Stockholm 215:1) och rester efter ytterligare en begravningsplats (Stockholm 213:1).

I samband med rivningsarbeten på fastigheten Sabbatsberg 22 och Öskaret 1 har benrester påträffats i schaktmassorna, vilket vid analys konstaterades vara människoben. Vid påträffande av ytterligare benrester vid en framtida schaktning ska det anmälas till Länsstyrelsen.

MILJÖBALKEN

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Områden av riksintresse för kulturmiljövården är sammanhängande miljöer av särskilt stor betydelse ur ett nationellt perspektiv och regleras i 3 kap 6 § Miljöbalken (MB). Ett riksintresse för kulturmiljövården är en miljö eller ett landskap som särskilt väl återspeglar viktiga historiska skeenden och samhällsprocesser. Inom riksintres-seområden väger de kulturhistoriska värdena därför särskilt tungt vid beslut om ändrad mark eller vattenanvändning och den fysiska miljön i övrigt.

Att tillvarata kulturmiljövårdens riksintressen handlar dels om att förhindra att värdena skadas, dels om att områdets kulturhistoriska värden och potential ska vara fortsatt tongivande vid förändringar.

Enligt 3 kap 6§ får exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön endast komma till stånd om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar riksintressens natur- och kulturvärden.

6 §

Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljö-vården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Projektområdet ligger inom riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården* (AB 115). Uttryck för riksintresset som bedöms återspeglas inom området redovisas i konsekvensbeskrivningen på s.65-68.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är även 2 kap. 6 § tillämplig.

PBL kap 8 § 13 (förvanskning):

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

PBL kap 2 § 6 (hänsyn):

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

Blått - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Grönt - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Gult - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streck vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

Inom utredningsområdet är Öskaret 1 och 2 klassade som gröna. Öskaret 3 är sedan kartan uppdaterades ersatt med en helt ny byggnad och omfattas inte längre av grönklassningen. Läkaren 10, och f.d. Röda Korsets byggnad inom Sabbatsberg 26 är båda grönklassade. Inom sjukhusområdet är den f.d. ögon- och öronkliniken även grönklassad. I övrigt är sjukhusbyggnaderna inte utredda för en eventuell klassning. I Sabbatsbergsparken inom kv Grötlunken, Hälsobrunnen och Silverskopan finns både gul, grön och blåklassade byggnader.

HISTORISK KONTEXT

Vy mot Barnhusviken och Sabbatsberg
från Kungsbron år 1950.

SABBATSBERG – FRÅN TEGEL TILL BRUNN OCH FATTIGVÅRD

Området som idag benämns som Sabbatsberg tillhörde historiskt den medeltida byn Rörstrand. Redan under 1200-talet ska det funnits ett tegelbruk på platsen. 1288 donerades marken av Magnus Ladulås till Klara kloster vilka fortsatte att använda området till tegelbränning, för tegel både till Klara kyrka samt till stadens byggen. I början av 1500-talet avyttrades området till den då stora egendomen Rörstrand som fortsatte med en omfattande tegelbränning till och med slutet av 1600-talet.

Området har fått sitt namn efter Valentin Sabbath som år 1709 köpte det nedlagda tegelbruket mot bakgrund av planer på att anlägga karpdammar i de stora vattenfyllda lergropar tegelbränningen lämnat efter sig. I sin ena flygel, sydost om den huvudbyggnad Sabbath lät uppföra under 1700-talets början, inreddes en 'källarstuga' – det vill säga ett vårdshus. Vårdshusets strategiska läge, på vägen mot Karlbergs slott, var högst fördelaktig. Några år senare, 1735, öppnade brunnsvärksamhet i området då apotekaren Johan Julius Sahlberg upptäckt en mineralhaltig vattenkälla och vårdshuset gäster erbjöds till en början servering av vad som beskrevs som ett universalläkemedel. Vårdshus bedrevs här i olika former fram till 1800-talets mitt.

Brunnsverksamheten stötte på vissa tidiga motgångar men drevs från och med 1700-talets mitt av fattighusreduktionen efter att flertalet församlingar gick ihop och köpte Sabbatsberg för etableringen av fattighus. Brunnen blev nu populär och ett nytt vårdshus, Katarinahuset, byggdes år 1767. Brunnen som bedrevs parallellt med fattighuset i området hölls separat från detsamma fram till 1800-talet då även fattiga fick möjlighet att ta del av brunnen. Under denna tid uppfördes många olika byggnader runt brunnsvärksamheten. I mitten av 1900-talet revs flera av brunnens byggnader.

Sabbatsbergs berättelse om fattigvård tog fart med fattighusets färdigställande 1756. Tätt därpå byggdes Sabbaths gamla huvudbyggnad om till kyrka för fattighuset. Under 1800-talets första årtionden uppfördes Klarahuset och Valentinhuset med olika funktioner tillhörande fattigvården. Sabbatsberg blev senare, under 1870-talet, den samlade platsen för stora delar av Stockholms fattigvård och Adolf Fredrikshuset samt Johanneshuset och det något senare Klarahuset uppfördes. Samtidigt uppfördes även det nya kommunala Sabbatsberg sjukhus till området. Sjukhuskomplexet byggdes på platån ovanför Torsgatan i ett konsekvent paviljongsystem. En omfattande sjukhuspark anlades runt sjukhusets byggnader. Sjukhusparker uppfördes för patienternas tillfrisknande, både genom sin rogivande miljö och tillgång till lättare trädgårdsarbete.

Utklipp ur Atlas över Stockholm från 1885. På kartan syns den tidigare sträckningen av Torsgränd, se markering, samt den låga träbebyggelse där den mötte Torsgatan. Platsen motsvarar den aktuella fastigheten Öskaret 1. Karta: Stockholmskällan.

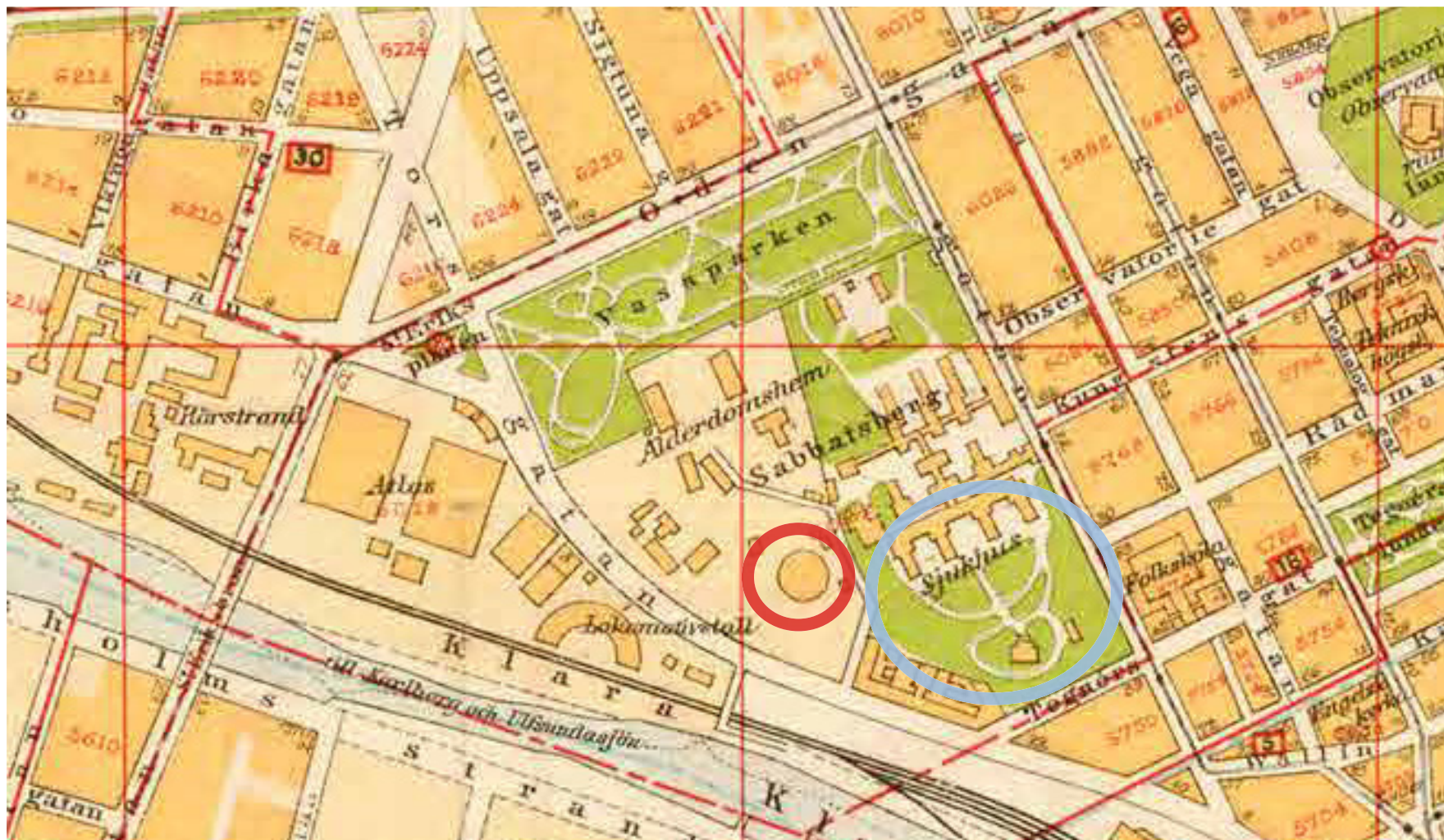
Utklipp ur Petrus Tellaus klassiska karta över Stockholm upprättad 1723. På kartan syns Sabbats dammar och Sabbats trädgård. Karta: Stockholmskällan.

De små husen vid den tidigare dragningen av Torsgränd revs för att ge plats åt Gas- och vattenledningens byggnad. Bild tagen 1902. Källa: Stockholmskällan

Sabbatsbergs sjukhuspark användes av patienterna för både lugn och aktivitet. Sjukhusparkens grönska sträckte sig ned mot bergsskärningen vid den aktuella fastigheten Öskaret 1. Källa: Digitala stadsmuseet.

Utklipp ur Adresskalendern upprättad 1913. Kartan visar de nyligen uppförda kontorsbyggnaderna inom Öskaret 1. Ovan syns i grönt Sabbatsbergs sjukhuspark, se blå markering, upprättad för sjukhusets patienter. Sydost om Öskaret 1 syns fortsatt Sabbatsbergs gasklocka, röd markering. Karta: Stockholmskällan.

1800-talet avslutades med en ny huvudentré till sjukhusområdet. Den förflyttades därmed från Torsgränd till Dalagatan, i en förlängning av Kungstensgatan. Under 1900-talets början byggdes sjukhusområdet ut och ett flertal byggnader tillkom. Även fattigvården förändrades och Sabbatsberg fattighus blev åldershem. Bland annat uppfördes 1942 Klockhuset med åldershem.

PARK OCH TRÄDGÅRD

Sabbatsbergs har präglats av ett flertal parker och trädgårdar. Sabbath anlade själv trädgård i anslutning till malmgården under tidigt 1700-tal. Trädgården återfinns i det historiska kartmaterialet

och genomgick på 1930-talet en upprustning efter ritningar av Ulla Boforffs. Upprustningen av trädgården tog ny huvudriktning från Klarahuset, istället för Sabbatsbergs kyrka - tidigare huvudbyggnad, runt vilket trädgården tidigare var orienterad. Under 1900-talet har trädgården till stora delar förfallit men spår finns i dagens park med fruktträd i anslutning till Klarahuset.

Omkring sekelskiftet 1900 anlades i staden så kallade bergsparker, så även i Sabbatsberg. Sabbatsbergsparken, som bland annat inkorporerade sjukhusparkens norra del, fick 1900 namnet Vasaparken och har varit en grön oas i stadsdelen.

Sabbatsbergs gasklocka uppförd 1885 på platsen för det tidigare gravkapellet tillhörande fattigvården. Gasklockan var i bruk till och med 1953 och revs slutligen 1970. Bilden är tagen 1969. Källa: Leif Stenudd

KV ÖSKARET TIDIGARE SABBATSBERG 24

Gas- och vattenförsörjning kom att bli viktig i Stockholms utveckling under 1800-talets andra hälft. 1885 stod Sabbatsbergs gasklocka färdig utformad Ferdinand Boberg, som vid tiden var ansvarig arkitekt för flera tekniska byggnader i staden, bland annat gasverket i Värtan. 1906 stod Gasverkets och intill Vattenledningens kontor- och verkstadsbyggnader färdiga längs med Torsgatan, i vad som idag bär namnet kv Öskaret. Området, som tidigare benämndes Röda berget, var dittills bebyggt med en småskalig, brokig träbebyggelse. Delar av området bestod tidigare av en begravningsplats.

För att göra rum för Gasverkets byggnad revs den låga trähusbebyggelsen som låg längs med Torsgränd och Torsgatan. Torsgränd drogs om och leddes ned i rak vinkel mot Torsgatan, Av Gasverkets originalritningar finns idag inget att finna men Boberg lär ha utformat Gasverkets fasader medan de Frumerie utformade planen samt inredningen.

Vattenledningsverkets byggnad som uppfördes alldeles intill Gasverket, ritades i första hand av Gustaf de Frumerie. Den sammanhållna arkitektoniska utformningen skapade en helhet inom kvarteret.

Efter ny antagen detaljplan 2005 bebyggdes Öskaret 3, tidigare Sabbatsberg 28, med ett infill-projekt i form av ett smalt sexvåningshus. Byggnaden färdigställdes 2008 efter ritningar av A J Andersson Arkitektkontor.

SABBATSBERGS FORTSATTA UTVECKLING

1927 färdigställdes Röda Korsets elevhem efter 1920 års kontrakt med Röda Korset för utbildning av sjuksköterskor. Byggnaden uppfördes på höjden strax norr om gas- och vattenledningens kontor efter ritningar av arkitekterna Gustaf Ameén och Waldemar Johansson. Huvudentrén riktades mot Sabbatsbergs sjukhus. Byggnaden syftade till att fungera både som skola och förmedling av Röda kors sköterskor. Sköterskorna kallades även Rödakors-systrarna och utbildades från början för att ta hand sårade i krig men sköterskorna som utbildades här ingick även i den Allmänna sköterskereserven inom vilken personalen var redo att arbeta vid det sjukhus i staden som kunde komma att behöva det. Utbildningen fanns på plats till och med 2004.

I mitten av 1900-talet antogs en ny stadsplan för Sabbatsbergsområdet. 1961 påbörjades rivning av sjukhuskomplexet. Ett nytt sjukhus stod färdigt i början av 1970-talet och kompletterades bland annat med Sabbatsbergs bostadshotell. Byggnaden rymde elev- och personalbostäder för det nya sjukhuset. Barnhusbron färdigställdes 1969. I projektet Rådmansleden, aldrig slutfört, kallades den Tegnérbron. Som ett led i projektet planerades en ombyggnation av Klarastrandsleden, därför har bron en höjd som skulle tillåta en höjning av leden.

2013 invigdes förlängningen av Hälsobrunnsgatan mot Barnhusbron som tillåter på- och avfart från densamma. I slutet av 2010-talet uppfördes av Svenska Bostäder, fastigheten i hörnet Tegnérsgatan/Hälsobrunnsgatan, kallad Tegnérns torn.

UTBLICK ÖVER VATTNET

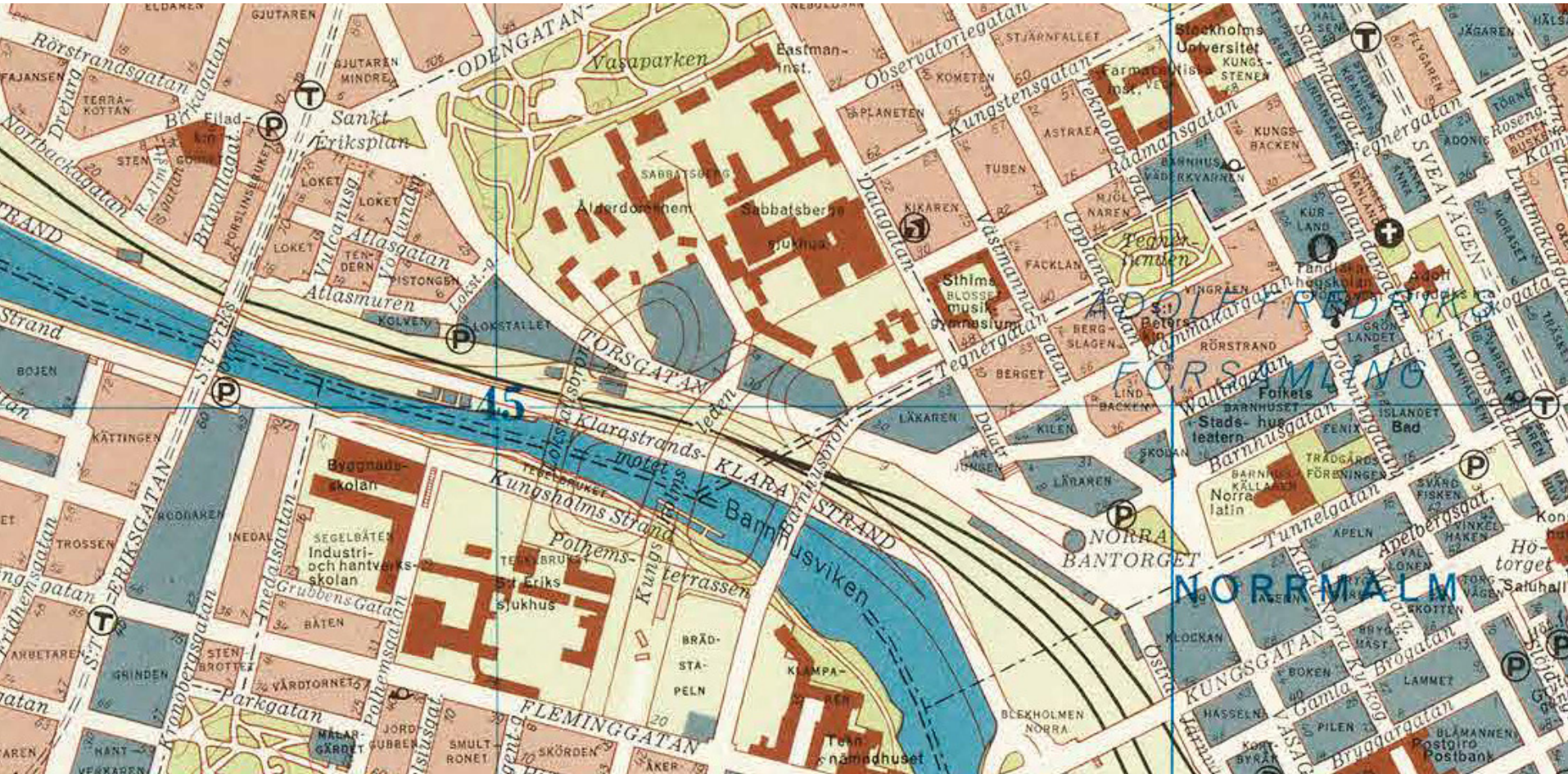
På andra sidan Barnhusviken/Klaraviken (tidigare Rörstrandssjön) möter vattnet Kungsholmens norra strand. På höjden låg här tidigare, i liknelse med Sabbatsberg, ett tegelbruk. Området, kvarteret Tegelbruket, omvandlades även det senare till sjukhusområde i form av Sankt Eriks sjukhus. Området bebyggdes senare med bostäder under 1990-talet.

På ortofotot taget runt 1960 syns Sabbatsbergs gasklocka väster om Gas- och vattenledningens byggnad. Norr om kontorsbyggnaderna syns den gamla sjukhusbyggnaden med paviljongsystem. Källa: Lantmäteriet

På ortofotot taget runt 1975 har gasklockan väster om Gas- och vattenledningsverket rivits. Norr om kontorsbyggnaderna har Sabbatsbergs nya sjukhus börjat ta form. Strax nordost om Källa: Lantmäteriet

Utklipp ur karta över Stockholmstrakten upprättad mellan åren 1969-1972. På kartan har det nya sjukhuset uppförts, samt Sabbatsbergs bostadshotell. Även Barnhusbron är uppförd. På andra sidan Barnhusviken syns Kungsholmens sjukhusplatå mitt emot Sabbatsbergs sjukhusplatå. Karta: Stockholmskällan

KV ÖSKARET - KONTOR OCH VERKSTÄDER FÖR STOCKHOLMS GAS- OCH VATTENLEDNINGSVERK

GAS I STOCKHOLM

Utbyggnad av gas- och vattenledningar var en viktig del i förvandlingen och moderniseringen av Stockholm från och med 1800-talets andra hälft. Gasen var från början främst avsedd för stadens belysning men blev efterhand viktigare för matlagning. Tillverkning och distribution av gas hade börjat som privat initiativ med stadens goda minne men togs över av staden 1884. Vattenförsörjningen var helt och hållet en kommunal verksamhet. Staden byggde ut dessa kommunaltekniska anläggningar med framsynthet och manifesterade satsningarna i modern, medveten arkitektur. Ferdinand Boberg, "landets mest moderne arkitekt" utformade under 1890-talet det nya gasverket i Värtan och byggnader för elektricitetsverket. Boberg var mycket efterfrågad men behöll en roll som stadens särskilde arkitekt för dessa tekniska anläggningar även efter sekelskiftet 1900. Gustaf de Frumerie och andra arkitekter fortsatte därefter att utforma kommunaltekniska byggnader i Bobergs anda.

GASVERKET VID TORSGATAN

När Gasverket skulle flytta sin administrationsbyggnad till Torsgatan lär Boberg ha utformat fasaderna. De Frumerie svarade för planer och den påkostade inredningen. Gasverket lät här under åren 1903-06 bygga ett för tiden stort kontor men här fanns också utställningar av produkter som skulle locka stockholmarna att satsa på gasdriven utrustning. I expeditionen köpte man de gaspolletter som krävdes för att få gasen ända fram till lägenhetens spis eller lampor. I anslutning till det nya kontoret byggde Gasverket en stor verkstadsbyggnad där man tillverkade delar till gasnätet och prövade mätare. Tjänstebostäder fanns i stor omfattning inom den nya anläggningen, dels i de övre våningarna i kontorshuset, dels i ett renodlat flerbostadshus.

VATTENLEDNINGSVERKET BYGGER VIDARE

Vattenledningsverket lät samtidigt bygga en vattenledningsstation vägg i vägg med Gasverkets bostadshus. Tomten var mindre än Gasverkets och byggnaderna inte lika påkostade. De Frumerie svarade för utformningen och både material- och utformningsmässigt höll han samman det nya kvarteret till en helhet. "Vattenledningen" hade också sitt kontor mot Torsgatan och en separat verkstadsbyggnad vid den nya gatan Torsgränd. Bostäder fanns ovanpå kontorslokalerna och i ett separat arbetarbostadshus längs Torsgränd. Gårdsytorna i kvarteret användes för lastning till verkstäder och förråd och för uppställning av kärror.

OM- OCH TILLBYGGNADER

Under de första decennierna efter uppförandet byggdes verkstadshusen på med nya våningar och på vattenledningens gård byggdes en flygel i funkisstil 1936. Kontorsytorna ökade successivt på bostädernas bekostnad. De sista bostäderna som var integrerade i kontorshusen försvann i mitten av 1970-talet i samband med en genomgripande ombyggnad till huvudkontor och laboratorier för Stockholms VA-verk, nuvarande Stockholm Vatten och Avfall. Bolaget lämnade fastigheten år 2017 efter mer än 110 års kontinuitet på platsen.

Arbetarbostadshuset vid Torsgränd (Öskaret 2) ägs numera av en bostadsrättsförening. Övriga byggnader ägs av Castellum som genomför en ombyggnad till modernt kontor och har låtit rusta upp tak och fasader.

ÖSKARET 3

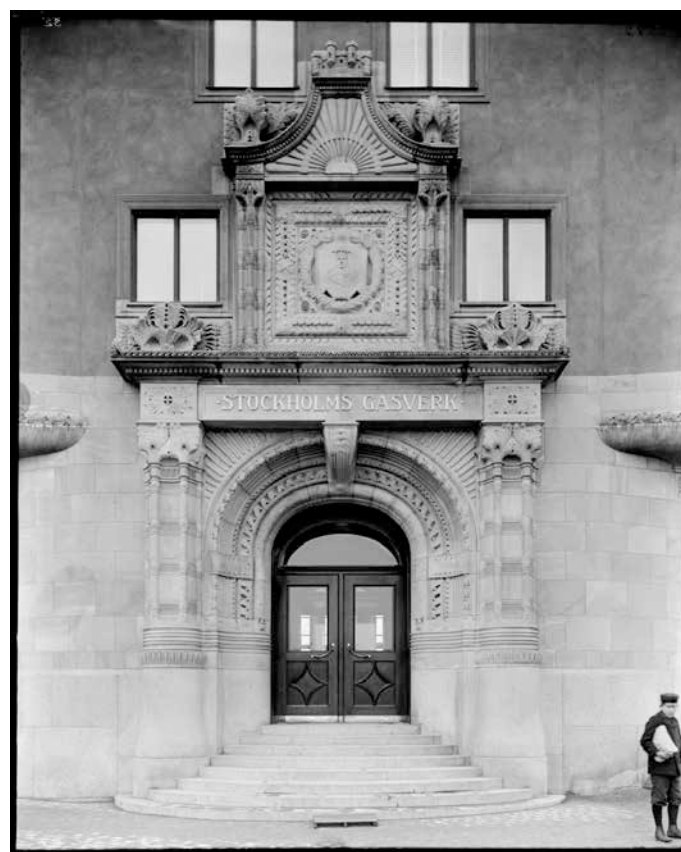
Den lilla fastigheten Öskaret 3 (fd Sabbatsberg 28) är bebyggd med ett smalt sexvåningshus uppfört 2006-08. Huset byggdes av Skanska för en bostadsrättsförening och är ritat av A J Andersson Arkitektkontor. Detta s.k. infill-projekt är byggt efter en detaljplan från 2005, utarbetad samtidigt som norra delarna av Sabbatsbergsområdet byggdes ut enligt ett planprogram från 2001. Arkitektoniskt är byggnaden inte uttalat anpassad till kvarterets övriga bebyggelse utan en samtida byggnad.

Nedläggning av avlopps- och gasledningar längs med Torsgatan, 1897. Stockholmskällan.

De första gaslyktorna i Stockholm tändes på Norrbro den 18 december 1853. 1915 fanns över 10 100 lykter i Stockholm. Den sista gaslyktan släcktes i juni år 1940. Stockholmskällan.

Ovan till vänster, Foto från 1914 som närmast i bild visar Gasverkets byggnadsvolym på Torsgatan 22-28. Det bortre tornet tillhör Vattenledningsverkets byggnad. Ovan mitten: Foto från 1906 på Gasverkets expedition i bottenvåningen. Ovan till höger: Foto från 1906 som visar Gasverkets styrelserum. Nedan till vänster: Gas- och vattenverkets byggnad runt 1910, från den f.d. järnvägsviadukten västerut. Närmast syns Vattenledningsverkets byggnad på Torsgatan 28-30. Intill den vid tiden lägre verkstadsbyggnaden skymtar arbetarbostadshuset, nuvarande Öskaret 2. Nedan mitten: Äldre foto som visar Gasverkets huvudentré på Torsgatan 22. Nedan till höger: Foto från 1980-talet som visar den äldre byggnaden på Torsgränd närmast Hälsobrunnsgatan som idag är ersatt med bostadshuset på Öskaret 3. Samtliga foton är hämtade från Stockholmskällan.

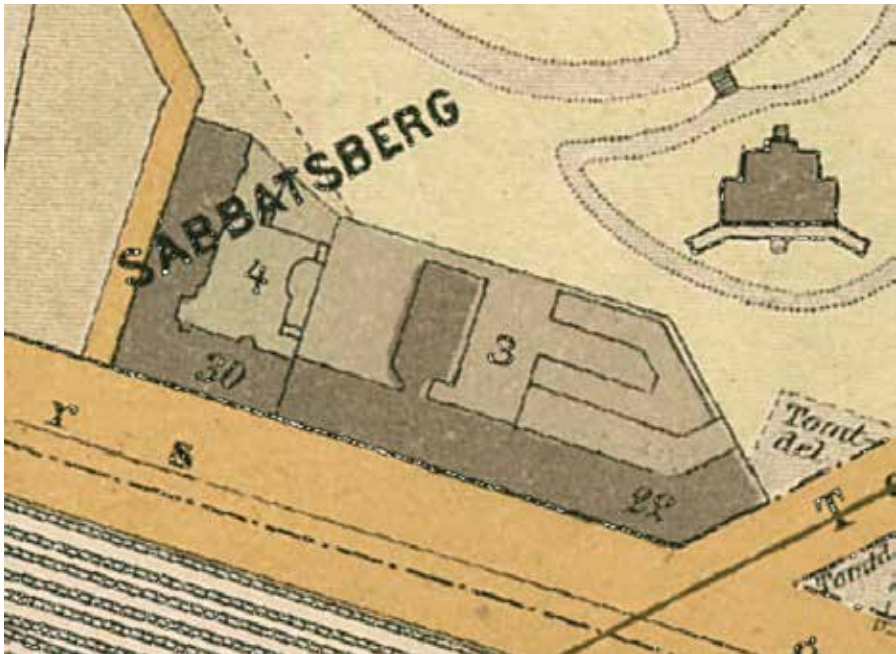
GÅRDEN

URSPRUNGLIG UTFORMNING

Gårdsrummen var väl definierade utrymmen genom de slutna fasaderna mot Torsgatan och nivåskillnaden mot Sabbatsbergsområdet. På Gasverkets gård, öster om verkstadsflygeln var den största ytan benämnd verkstadsgård. Mot berget, anges i ritning från 1905, enkla skjul för de kärror som användes i driften. Närmast kontorshusets fasader fanns två separata gårdar för tjänstemännen och för de boende. Ritning från 1906 visar en förändring av denna del av gården där de flera mindre skjulen är borta och har ersatts med en större hästskoformad gårdsbyggnad, vilket även karta från 1909 redovisar. Hur Gasverkets gård norr om verkstadshusets gårdsflygel användes ursprungligen har inte kunnat klarläggas.

På vattenledningsverkets gård fanns ursprungligen en snedställd gårdsbyggnad där tvättstuga, vagnbod och stall inrymdes. Ett avlångt skjul avgränsade mot Gasverkets gård i öster.

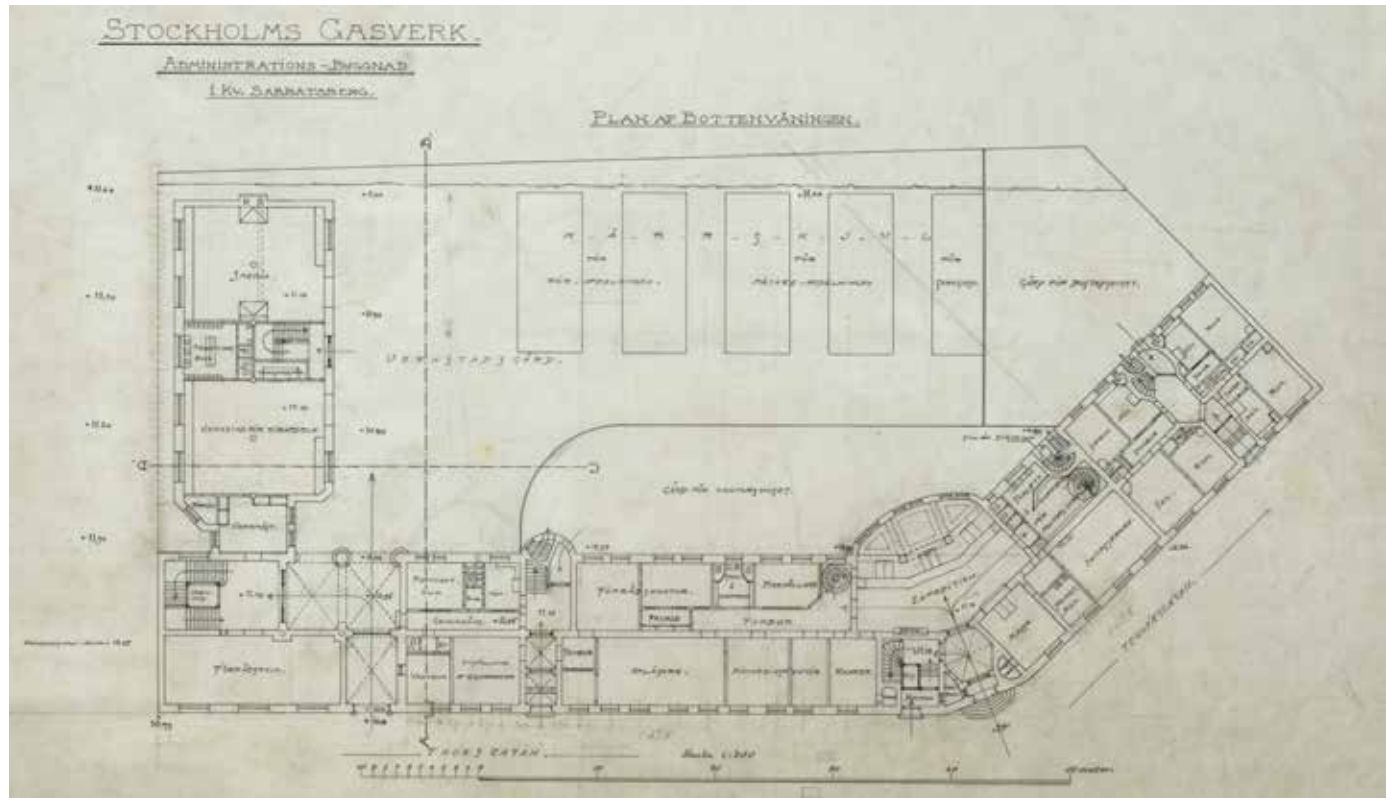
Gårdsfasaderna var som brukligt vid tiden enklare än gatufasaderna. Naturstenssockeln var lägre och enklare bearbetad. Fasaderna var i övrigt slätputsade och utan fönsteromfattningar eller annan artikulering. Fönstertyperna var desamma som i gatufasaderna. Takfotens gesimsränna, karaktäristisk för Bobergs arkitektur, var dock lika fint bearbetad även mot gården.

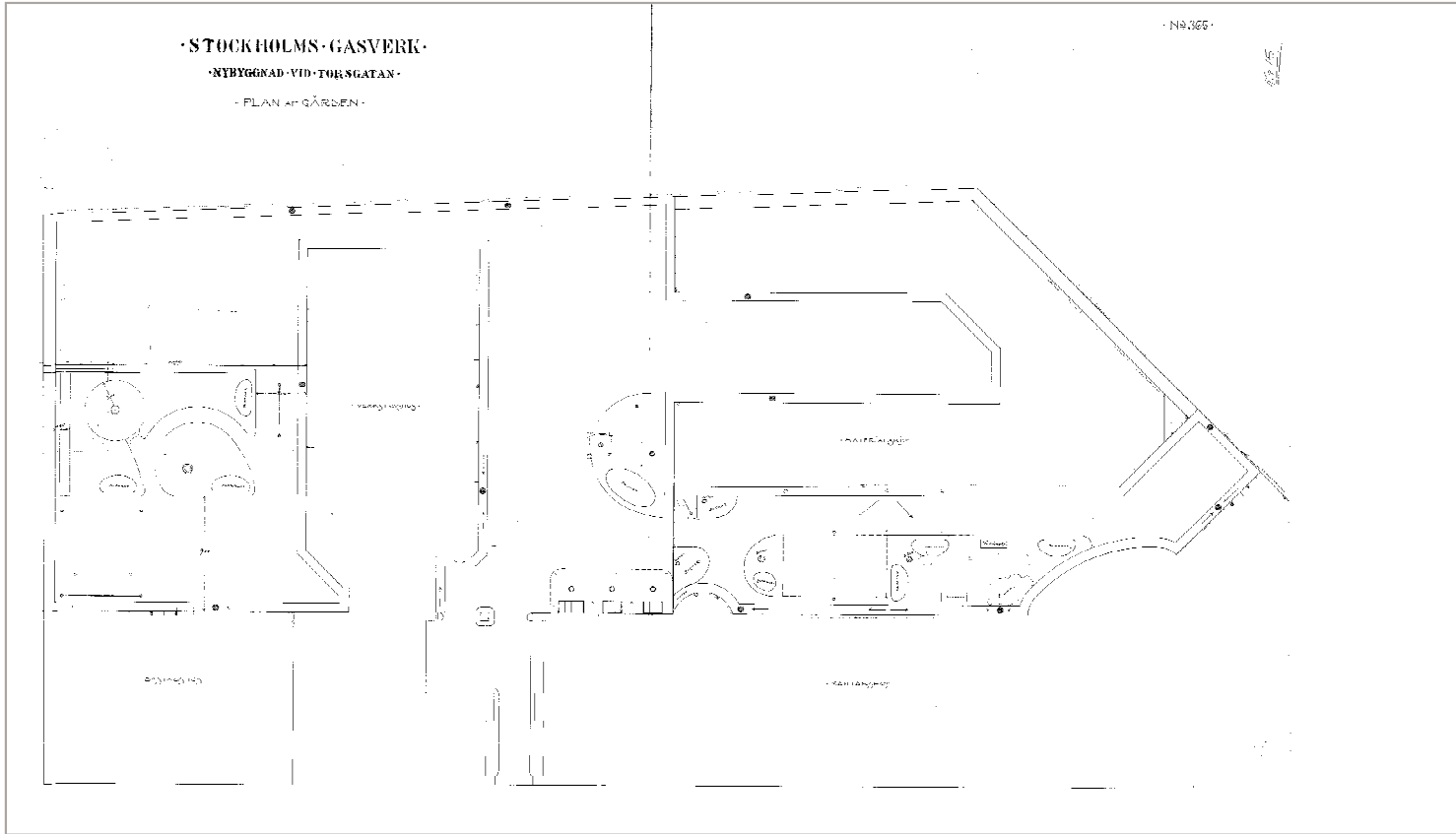
Karta från 1909 som visar Gas- och vattenledningsverkets byggnad med tillhörande gårdsbyggnader. Karta: Stockholmskällan.

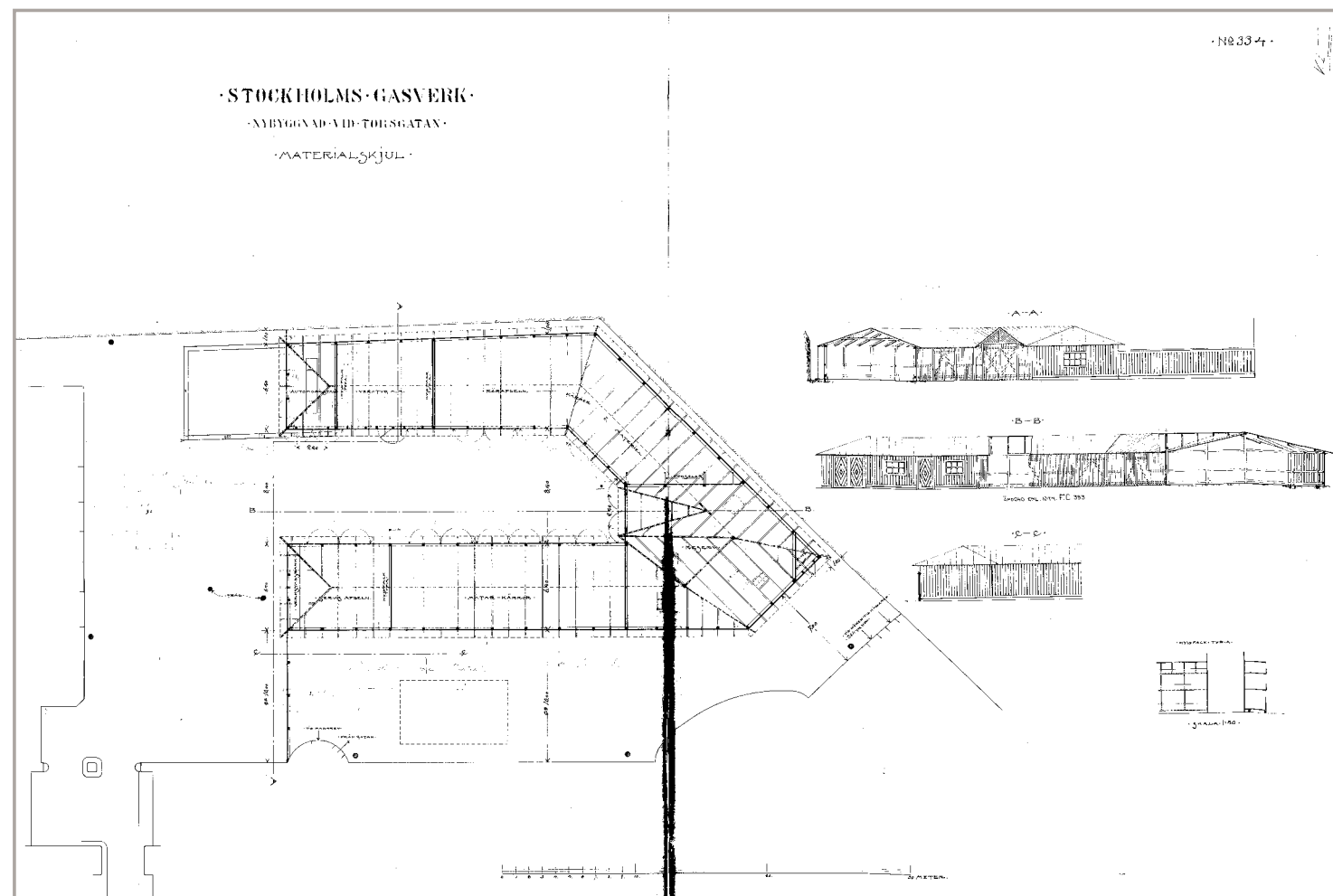
Personalen uppställd på Gasverkets innergård i hörnet vid verkstadshusets flygel. Året är cirka 1915. Foto: Digitala Stadsmuseet.

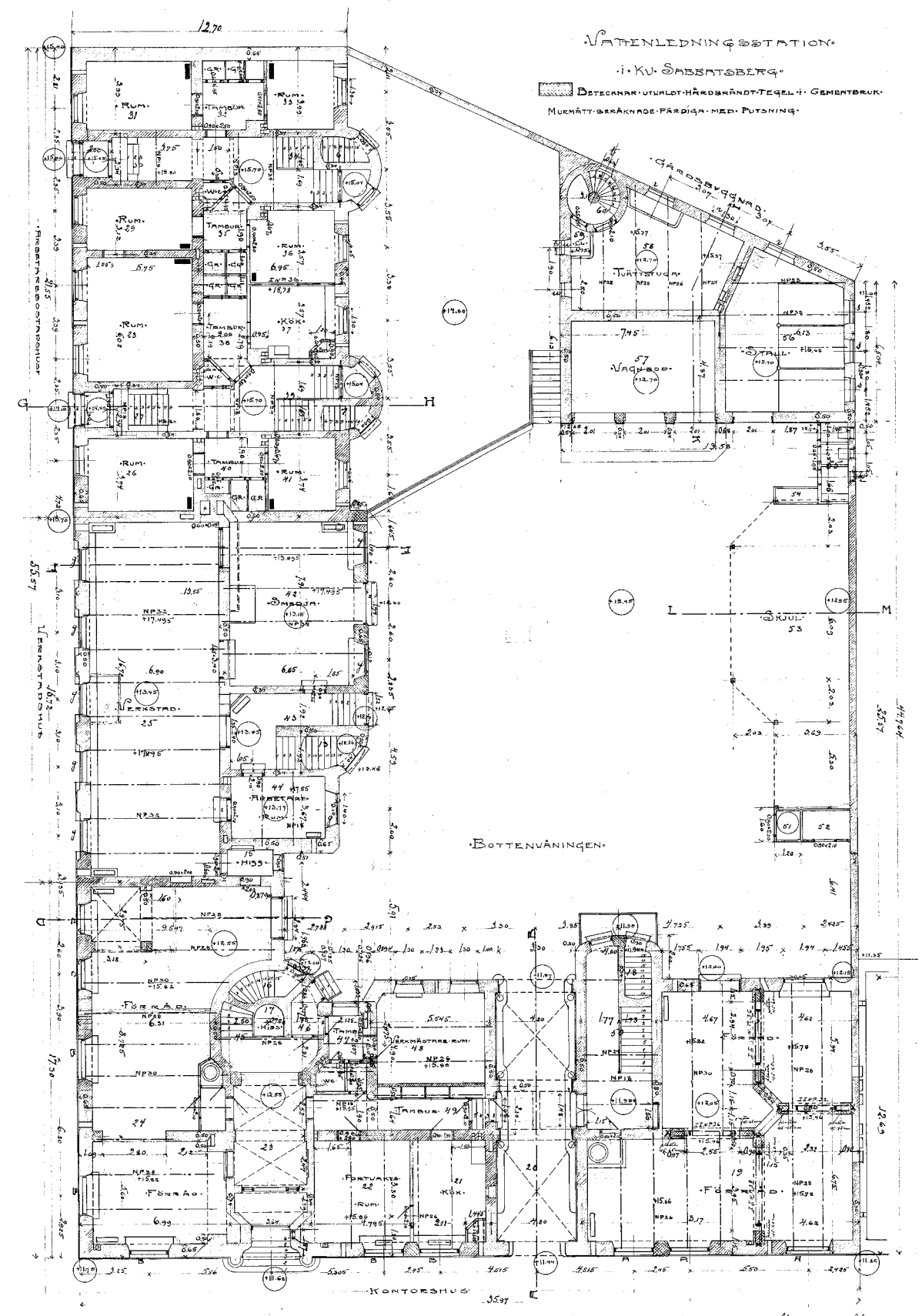
Ursprunglig planritning över Gasverkets hus, bottenvåningen, och som ger en god bild över hur dispositionen av östra gården var planerad. Stockholm Vatten och Avfall.

Plan från 1906 av den östra och den mellersta gården som visar ett större gårdshus tillhörande Stockholms Gasverk. Stockholm Vatten och Avfall.

Ovan till vänster: Ritning över materialskjul på Gasverkets gårdssida, 1906. Till höger: Ritning över Vattenledningsverkets hus, bottenvåning och gård med gårdshus. Stockholm vatten och avfall.

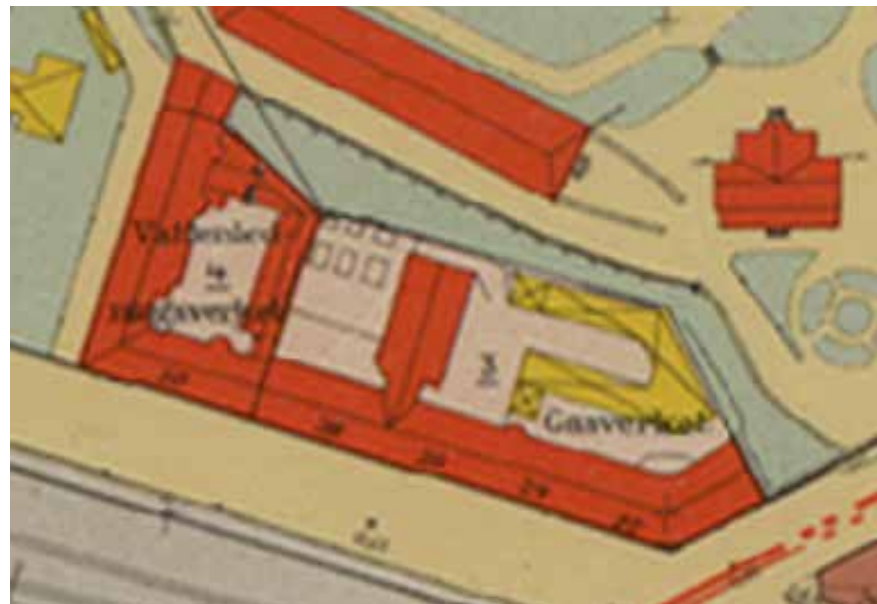
FÖRÄNDRINGAR AV GÄRDSMILJÖN

År 1923 lät Gasverket bygga ett garage norr om Verkstadshusets gårdsflygel. Garaget uppfördes i betong, till största delen under marknivån.

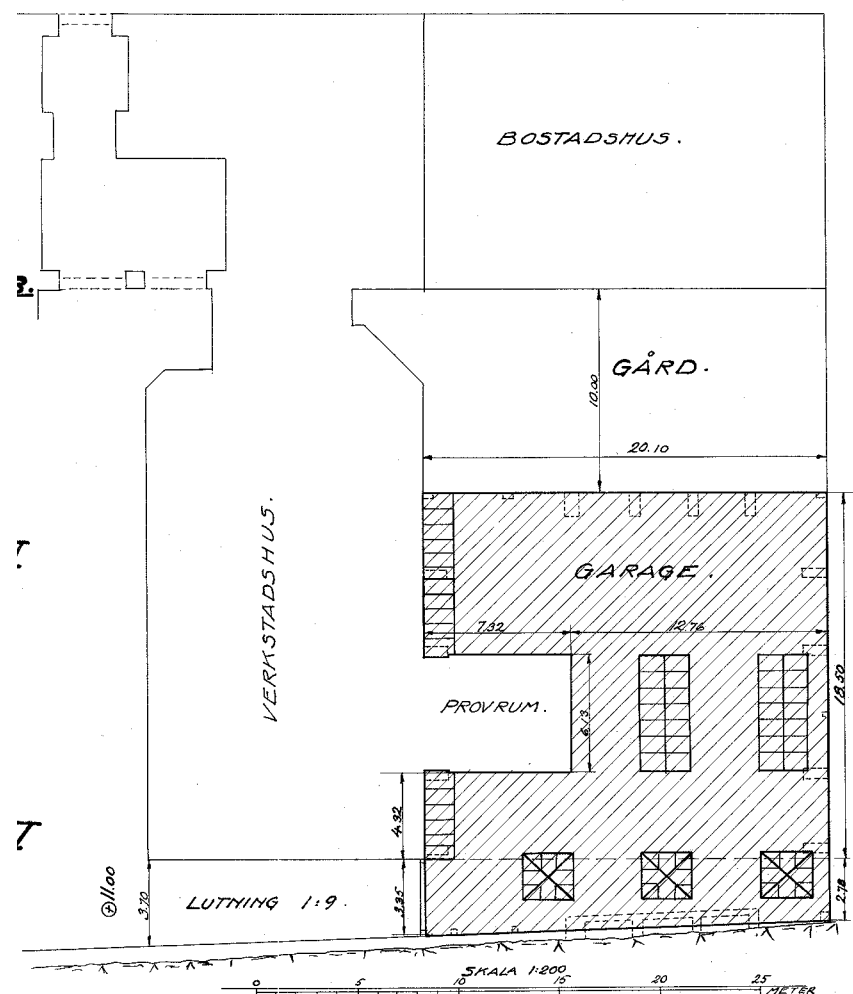
1936 lät Vattenledningsverket uppföra en gårdsflygel efter ritningar av arkitekten Åke Tengelin. Flygeln var en smal enkelsidig byggnad som genom sin begränsade höjd och ytterst enkla formgivning framstod som tydligt underordnad de 30 år äldre, mer pregnanta volymerna. Flygeln som gavs en långsmal volym med en snedställd, utskjutande gavel uppfördes i tre våningar inklusive garage i bottenplan. Byggnadens form förklaras av att det befintliga gårdshuset inkorporerades i den nya volymen. Gårdsflygeln länkades samman med kontorshuset genom ett eget trapphus som utformades i samma strama funktionalism.

På 1970-talet gjordes ändringar av markplaneringen på gården då asfalterade angörings- och parkeringsytor tillfördes. I södra delen, i anslutning till den restaurangen, anlades en uteserveringsyta med betongplattor och smågatsten. Den omgavs av gräsytor och vintergröna buskar. Liknande barriärer av buskar delade också av parkeringsytorna. Mot berget fanns en mindre anlagd plats med rosplanteringar och bänkar samt ett sentida lusthus. Här finns även cykelstall med fasader av omålad tryckimpregnerad panel.

Vattenledningsverkets gård har framförallt varit en nyttopräglad verkstads- och förrådsmiljö. Bild från sent 1970-tal/tidigt 1980-tal visar en asfalterad yta med parkeringsplatser.

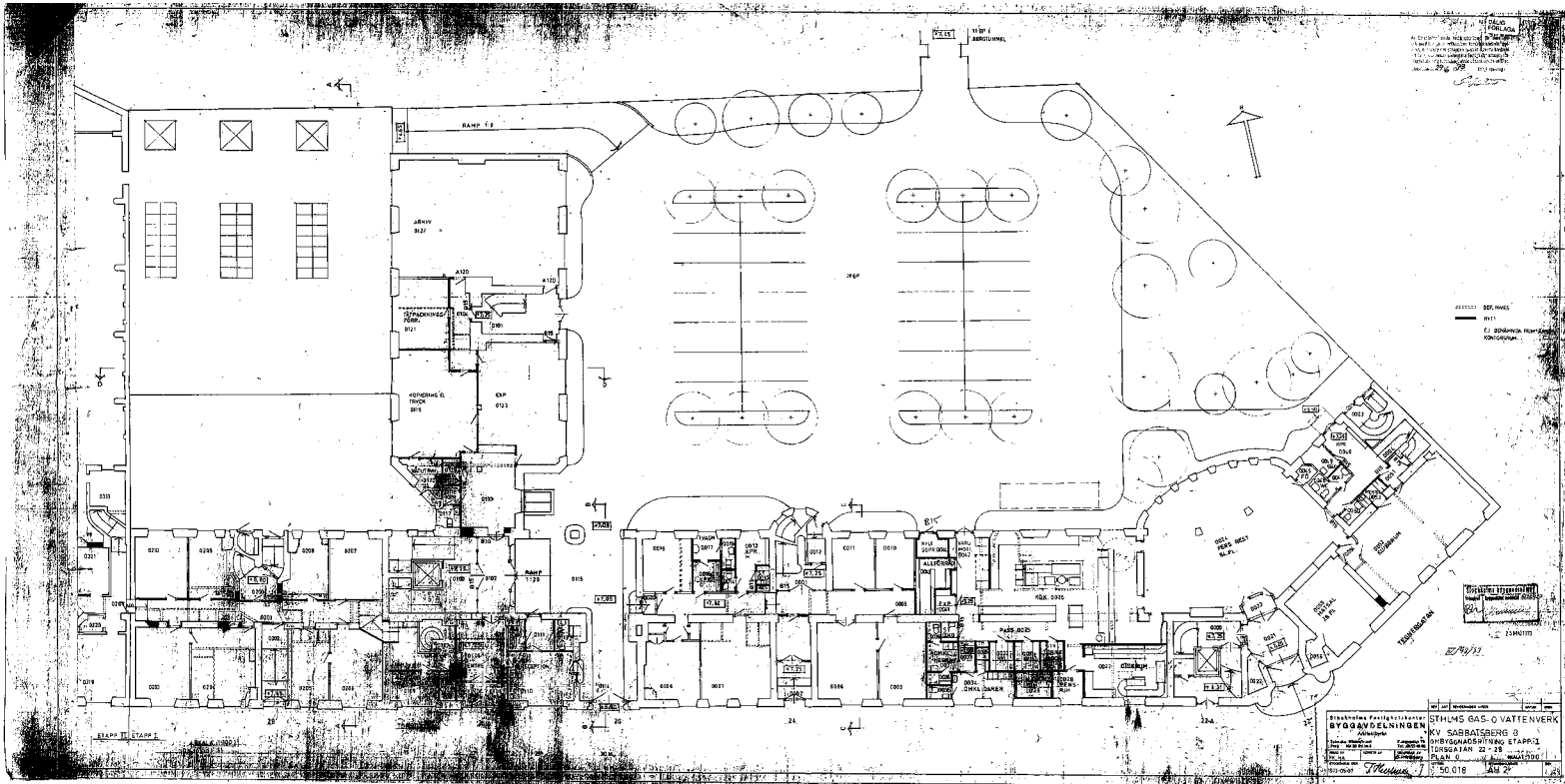
1940 års plan visar den på 1930-talet uppförda flygeln tillhörande Vattenledningsverket. Gasverkets gårdshus/materialskjul finns ännu kvar. Stockholmskällan.

Planritning, Förslag till garage, 1923. Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

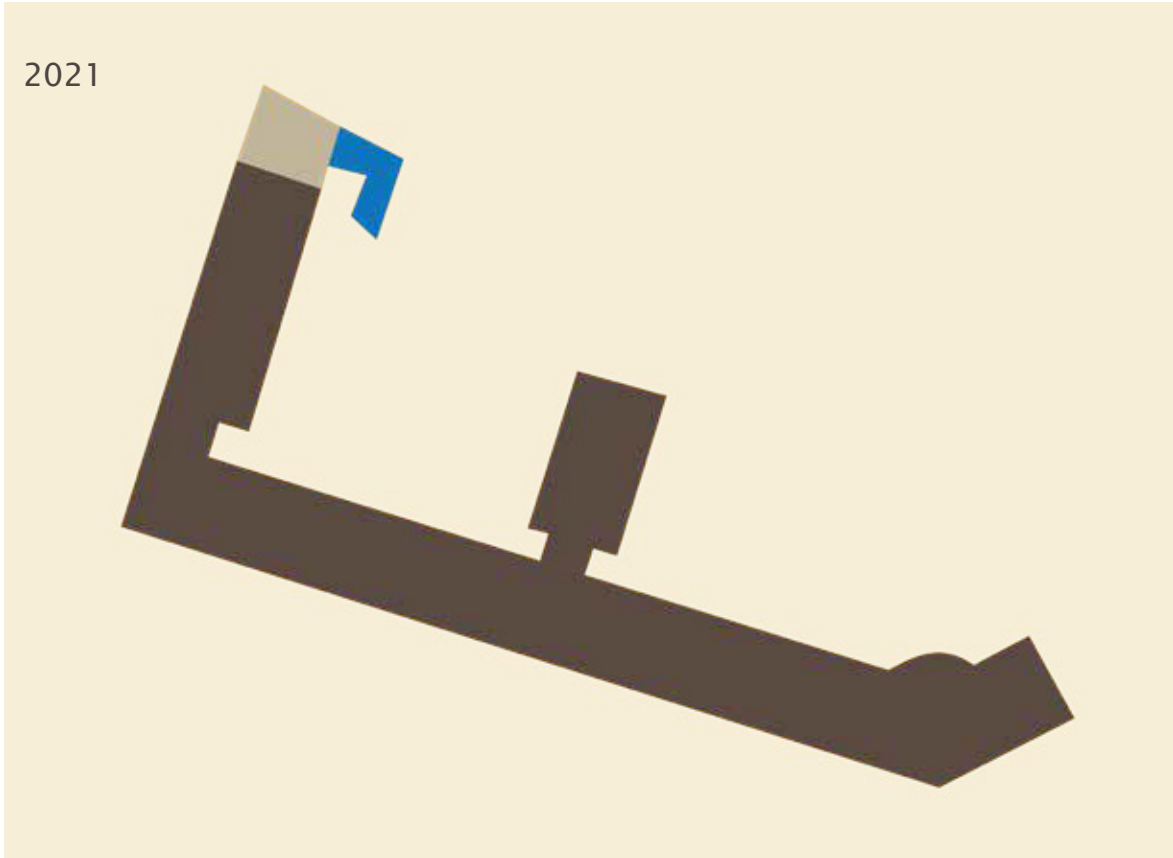
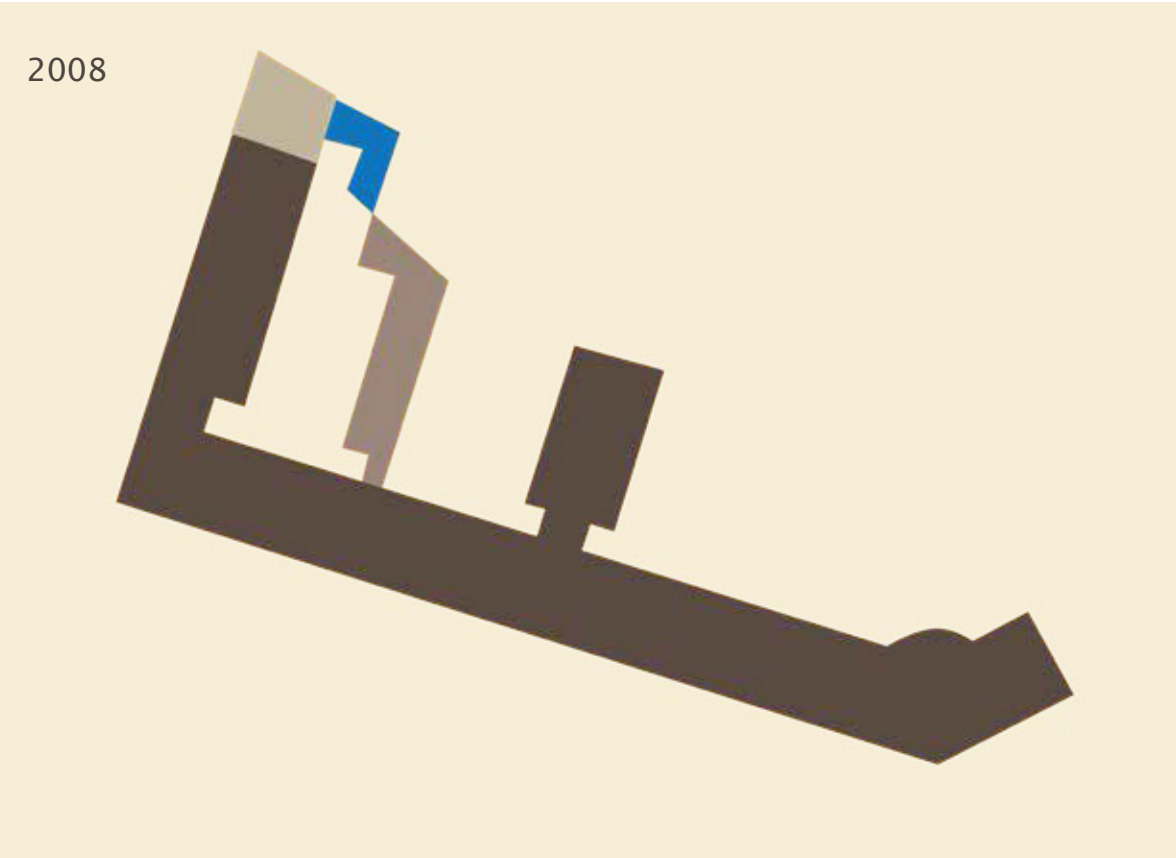
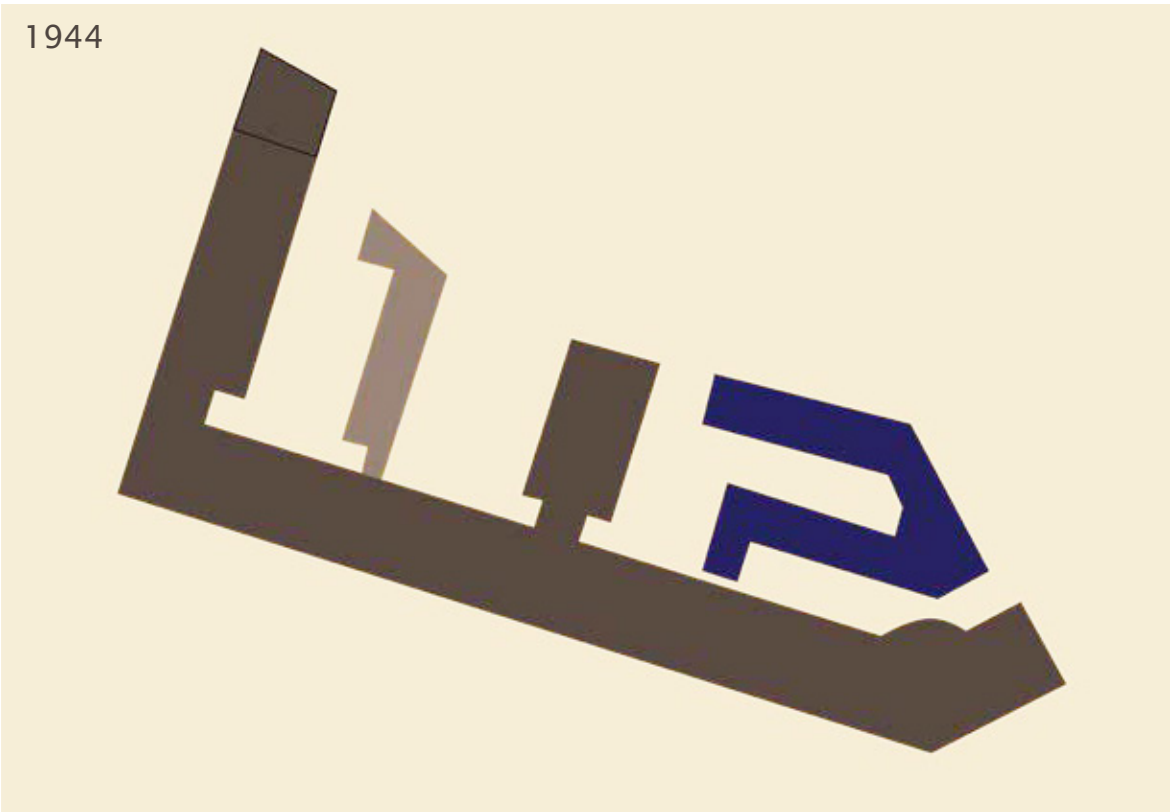
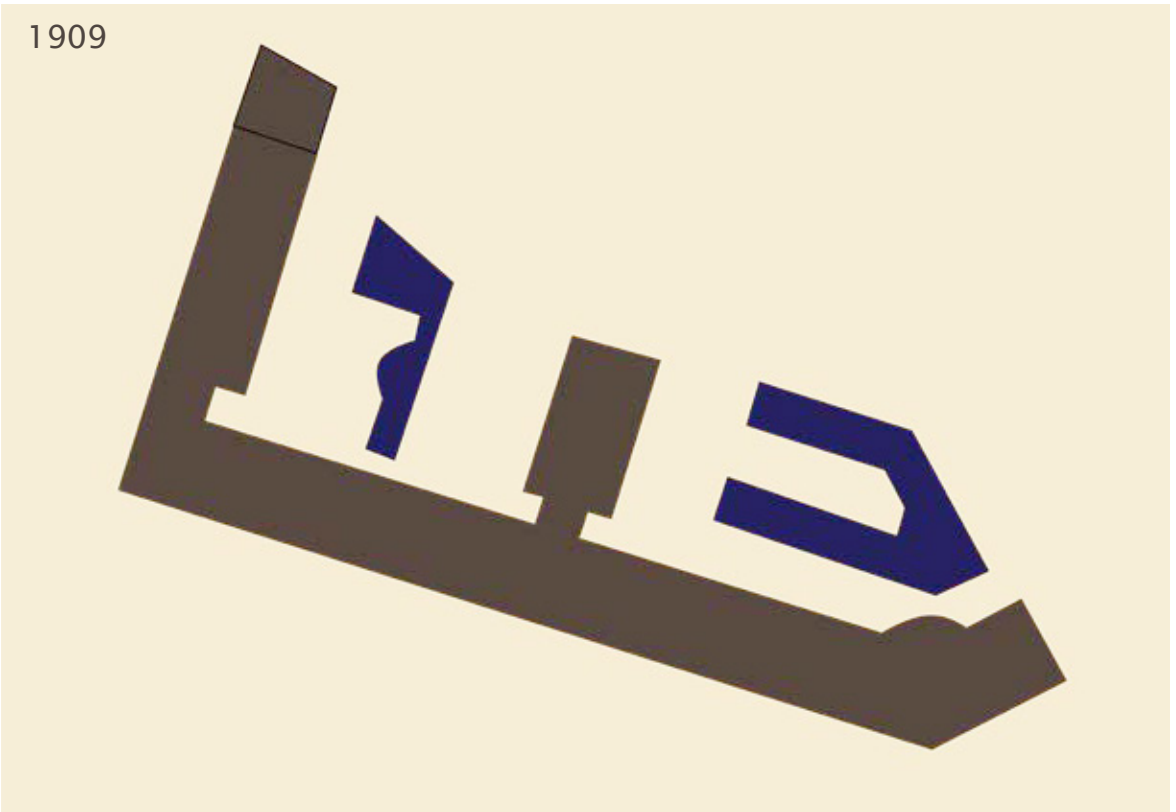
Ovan till höger: Mittengården med underbyggd gård för garage och omgivande asfalterande ytor. Nedan till höger: Vattenledningsverkets gård med flygel och garage till vänster. Båda bilderna är från Stadsmuseets innerstadsinventering från 1979-83.

Ombyggnadsritning från 1973 som visar bottenvåning samt mittgården och Gasverkets gård till höger. Stadsbyggnadsnämndens arkiv.

Till vänster: Vy från Hälsobrunnsgatan i norr mot södra gården och gasverkets hus. Hårgjorda ytor för parkering präglar gården vid den här tiden. Mitten: Längst i öster fanns en uteplats med betong/stenplattor lagda i kryssmönster. Höger: Parkeringsplatser och vistelsezoner avgränsades med växtlighet. Foton från Stadsmuseets inventering 1979-83.

Huvudbyggnad

- 1906
- 1930-tal
- 2000-tal

Gårdshus

- 1906
- 2000-tal

Illustrationer av Tyréns AB.

NULÄGE OCH KARAKTÄR

VERKSAMHETER OCH SPÅR AV BÄRANDE FUNKTIONER

Platsen innehar ett stort tidsdjup med funktioner och spår av olika verksamheter från flera århundraden. I området idag finns ålderdomshem, Dalahöjdens äldreboende, och sjukhus som en fortsättning på Sabbatsbergs långvariga berättelse om vård och omsorg. Norr om den aktuella fastigheten finns flera byggnader som minner om detta. I f.d Röda Korsets elevhem bedrivs idag gymnasieskola. Ovanför elevhemmet ligger Sabbatsbergs nya sjukhus och mot nordost det f.d bostadshotellet. I sjukhusområdet finns även f.d Ögon- och öronkliniken.

Spår av den tidigare brunnsvksamheten i Sabbatsberg finns i namnet Hälsobrunnsgatan som löper mellan Gas- och vattenledningskontorens byggnader och sjukhusområdet. Spår efter brunnsvksamheten finns också genom Katarinahuset uppfört 1767 som vårdshus för gästerna till brunnsvdrickningen. I det tidigare vårdshuset bedrivs idag bland annat café och daglig verksamhet.

Öskaret 1 med gas- och vattenledningskontorens byggnader är spår från det tidiga 1900-talets expansion av kommunaltekniska verk. Byggnaderna har fortfarande funktionen som kontor.

Placeringen av gator och byggnader är i sig ett spår av stadsplaneringens hantering av områdets bergsformationer. Flera av gatorna har grund i gatudragningar från senast 1600-talet. Förutom stadens snabba tekniska och industriella utveckling är den aktuella fastigheten är spår efter 1900-talets stadsbyggande. Byggnadskropparna passades in mellan vattnet och bergsformationen som utgör fastighetens avgränsning norrut.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Äldre bebyggelsen som minner om Sabbatsbergs berättelse om brunnsvdrickande såsom Katarinahuset
- Spår av vård och omsorg såsom f.d Röda Korsets elevhem
- Sabbatsbergs nya sjukhus bär vidare områdets tradition av vård och omsorg
- Gas- och vattenledningskontorens byggnader som minner om den kommunaltekniska, påkostade expansionen runt sekelskiftet
- Fysiska spår som berättar om 1900-talets stadsbyggande såsom gatudragningar, bergsskärningar och anpassning till topografin

Illustration av Nyréns som visar Sabbatsbergsområdets historiska epoker.

Katarinahuset uppfördes för brunnsgästerna men övergick senare till både fattigvården och därefter sjukvården.

Gas- och vattenledningskontorens byggnad sedd från Barnhusbron.

Sabbatsbergs sjukhusmiljö uppe på bergsplatån.

TOPOGRAFISKA FÖRHÅLLANDEN

Sabbatsbergsområdet karaktäriseras av stora nivåskillnader. Bergskärningar och berg i dagen i Sabbatsberg är en del av Stockholms karaktäristiska bergsformationer. Sabbatsbergsplatån, höjer sig i landskapet. Vid sprängning för anläggning av gator och bebyggelse har flera bergsskärningar skapats, liksom vid Tegnérsgatan, Dalagatan och Torsgatan.

Det kuperade landskapet är synligt inom Öskaret där en bergsskärning avgränsar fastigheten i norr. Berget som reser sig upp mot Hälsobrunnsgatan har inslag av mur i natursten och betong. På den östra gården höjer sig konstruktionen mot Barnhusbron, den stora nivåskillnaden är dramatisk och agerar som gårdens norra vägg. Branten är bevuxen med enstaka lövträd. På den västra gården är naturmarken bredare. Inom den västra gården finns ett antal murar som hanterar nivåskillnaden.

Bergsskärningen är synlig inom Öskaret och fortsätter mot öster mellan Torsgränd och Hälsobrunnsgatan i form av en markant naturstensmur.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Bergsformationer i Sabbatsberg som en del av Stockholm karaktäristiska bergsformationer
- Bergsskärningen inom Öskaret som en del av en längre bergsformation
- Naturstensmurar som bryter mot de grova bergsskärningarna. Mur återfinns västerut mot Torsgränd och nordost om Öskaret i anslutning till f.d Röda Korsets elevhem
- Sjukhusplatåns höjd i landskapet får dess bebyggelse att höja sig ovanför övriga Sabbatsbergsområdet

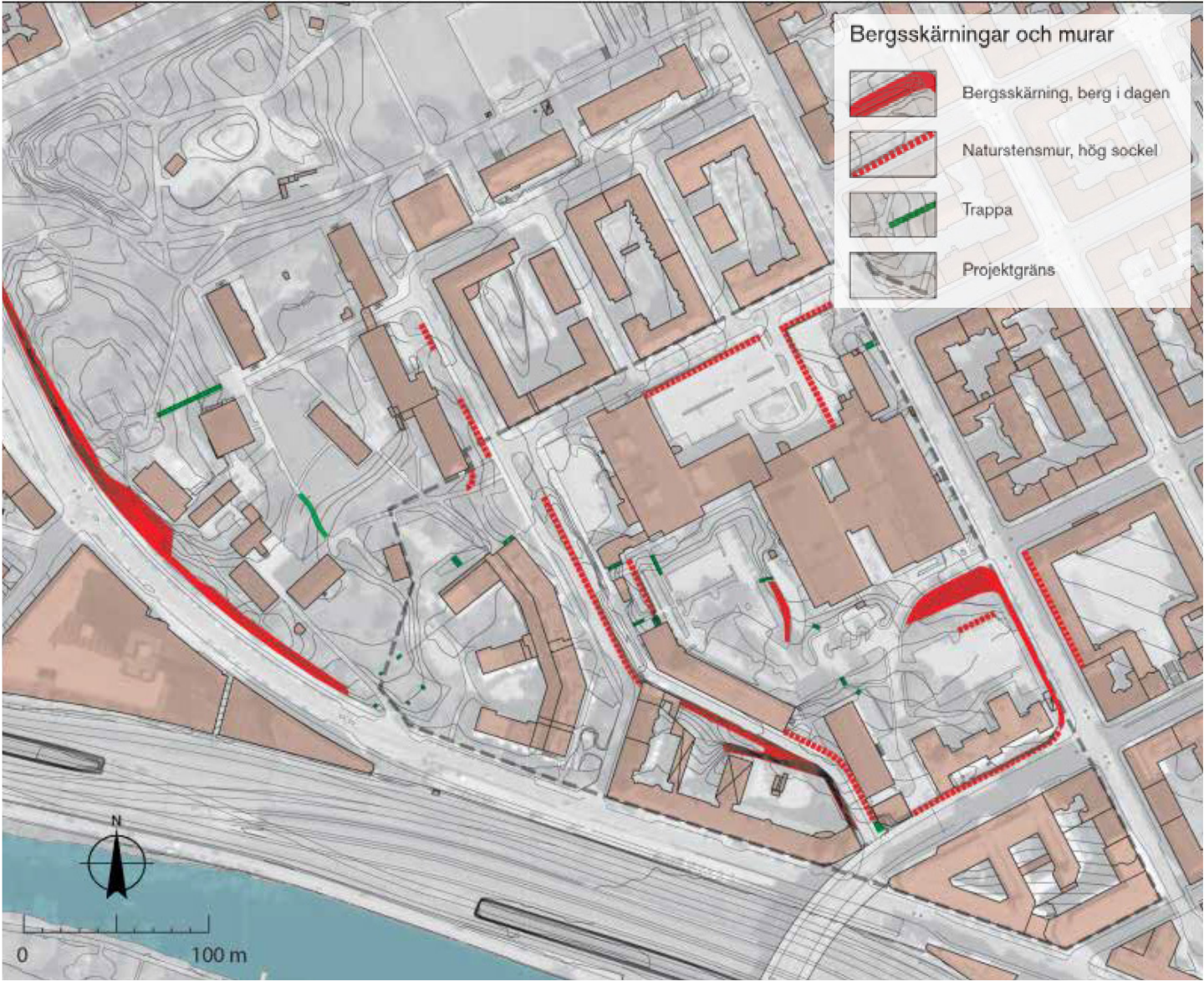

Illustration av Nyréns som visar hanteringen av höjdskillnader med bergsskärningar, berg i dagen, naturstensmur och trappor.

I korsningen Dalagatan/Crafords väg syns tydligt hur gatornas anläggning skapat bergsskärningar i området för att hantera de topografiska förhållandena.

Bergsskärningen inom kvarteret Öskaret. Förstärkningar i betong har gjorts för att klara tunga laster från väg och bro.

Hälsobrunnsgatan löper ovanpå bergsskärningen som mot Torsgränd är klädd med natursten.

GATOR OCH STRÅK

Inom Sabbatsbergsområdet finns ett stort tidsdjup i bevarade gatusträckningar. Gas- och vattenledningsverkets byggnad frontar mot Torsgatan. Den breda gatan rymmer två filer för bilar samt ett brett gång- och cykelstråk och bygger på den sträckning gatan haft sedan åtminstone 1600-talet. I väst avgränsas fastigheten av Torsgränd, gatan drogs om vid kontorsbyggnadernas uppförande. Den äldre delen av Torsgränd, dragning från 1700-talet, löper till viss del parallellt med Hälsobrunnsgatan.

Hälsobrunnsgatan manifesterar en tidigare platsbildning och löper ovanpå bergskärningen i den aktuella fastighetens norra del och tillkom med sin första sträckning under 1900-talets början vid uppförandet av före detta Röda Korsets elevhem. Kontorsbyggnaderna inom den aktuella fastigheten öppnar upp sig mot Hälsobrunnsgatan som byggdes om senast 2013 med en anslutning till Barnhusbron.

Barnhusbron avgränsar fastigheten i öst i nivå med byggnadens högsta våningar och tillkom under 1900-talets andra hälft. Barnhusbron delar sträckning med den tidigare Tegnérsgatan som delvis har sträckning från 1600-talet. Tegnérsgatans sträckning idag har grund i olika utvecklingsperioder av Sabbatsbergsområdet.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Historiska gatusträckningar bevarade i dagens gator
- Torsgatan sträckning som härrör från åtminstone 1600-talet
- Hälsobrunnsgatans tillkomst på 1900-talet som en del av 1900-talets exploatering av Sabbatsberg
- Tegnérsgatans rika variation av ålder på gatans sträckning agerar som exempel på hur Sabbatsberg utvecklats under århundradena.

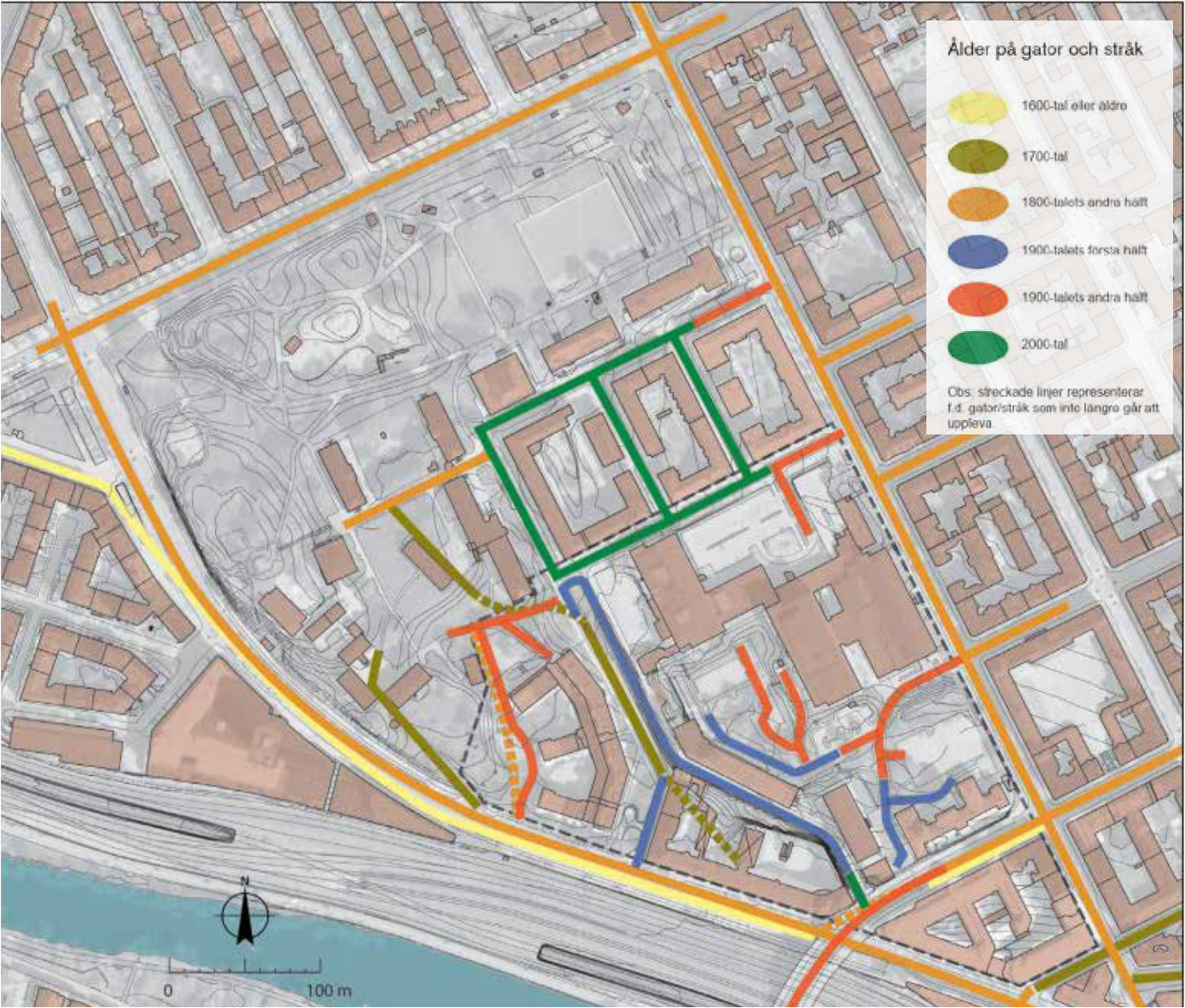

Illustration av Nyréns som visar ålder på gator och stråk.

Parkstråk.

Hälsobrunnsgatan fick sin nuvarande sträckning i början av 1900-talet. Tidigare sträckte sig sannolikt utkanten av sjukhusparken hitåt.

Torsgatan bygger på en gatusträckning som härrör åtminstone från 1600-talet men kan vara äldre.

GRÖNSSTRUKTUR OCH ÖPPEN STRUKTUR

De topografiska förhållandena har gett plats för gröna rum att skapas mellan den spridda bebyggelsen. Från HälsoBrunnsgatan ter sig den beväxta branten som ett grönt stråk mellan gata och gård. Det gröna stråket var tidigare del av en större grönsstruktur som ingick i sjukhusparken anlagd för Sabbatsbergs sjukhus.

Väster om Öskaret 1 längs med den senare dragningen av Torsgränd finns en grönsstruktur med storvuxna lindar planterade i park vid gata. Runt Klarahuset finns fortsatt viss bevarad parkstruktur med fruktträd från Ulla Bodorffs upprustning av tidigare Sabbaths trädgård.

Från de bebyggda höjderna öppnar rummet upp sig i söder mot vattnet och bangården bortom Torsgatan. Andra sidan av Barnhusviken består liksom Sabbatsberg av ett område med höjdskillnader vilket stärker Torsgatans, bangårdens och vattnets öppenhet. Den öppna strukturen ramas in av broarna mellan Kungsholmen och Vasastan.

Runt om Sabbatsberg har bebyggelse växt fram på den mer lättbebyggda plana marken. Det finns därför en kontrast mellan den tätare stenstaden som omger Sabbatsbergsområdets bergsformationer med anpassad bebyggelse och gatudragningar.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- De stora trädkronorna inom Sabbatsberg och Vasaparken som en viktig del i stadsbilden
- Del av äldre parkmiljö, sjukhusparken, från 1870-talet i sjukhusområdet
- Den öppna strukturen mot Torsgatan och Barnhusviken
- Kontrasten mellan tätare stenstad och bebyggelsen i Sabbatsbergsområdet som skapar öppna rum med insprängd grönska
- Träd med höga och mycket höga bevarandevärden (se trädinventering)
- Bevarade fruktträd och park vid Klarahuset minner om Sabbaths trädgård

Illustration av Nyréns som visar parkmiljöer och grönsstruktur inom Sabbatsbergsområdet.

Inom Sabbatsbergs finns flera gröna strukturer som bryter av mot den täta stenstaden som ansluter mot området. Bild tagen från Torsgränd söderut.

Grönsstruktur inom sjukhusmiljön minner om den tidigare sjukhusparken.

På den gröna branten inom Öskaret finns enstaka lövträd.

BEBYGGELSEN

Inom Sabbatsbergsområdet finns bebyggelse representerade av många olika tidsepoker, från 1700-talet och fram till idag. Den äldsta byggnaden är Sabbatsbergs kyrka (B) som ursprungligen var huvudbyggnad under Valentin Sabbaths vårdshusepok. Den nuvarande byggnaden uppfördes 1760-61 och är Stockholms äldsta bevarade träkyrka. Under 1700-talet uppfördes byggnader för fattigvården, liksom Nicolaihuset uppfört 1756 (A) och för vårdshusverksamhet såsom Katarinahuset från 1767 (D). Från 1800-talet finns bland annat Klarahuset (E) bevarat, uppfört 1814 för fattigvården.

Sabbatsbergs sjukhus (V) uppfört mellan 1969-72 består av flera sammanlänkade, storskaliga volymer i 2-9 våningar. Byggnaderna ritades av arkitektfirman Uddenberg & Hjelm. I anslutning till HälsoBrunnsgatan står ett fristående skivhus uppfört i början av 1970-talet. Byggnaden även kallad Sabbatsbergs bostadshotell (U) utgör med sina 11 våningsplan och med sin placering på berget, som en av de högre byggnaderna i området och i anslutning till Öskaret. Av de äldre sjukhusbebyggelsen finns endast den av Gustaf Wickman ritade, öron- och ögonkliniken (T) från 1911 bevarad.

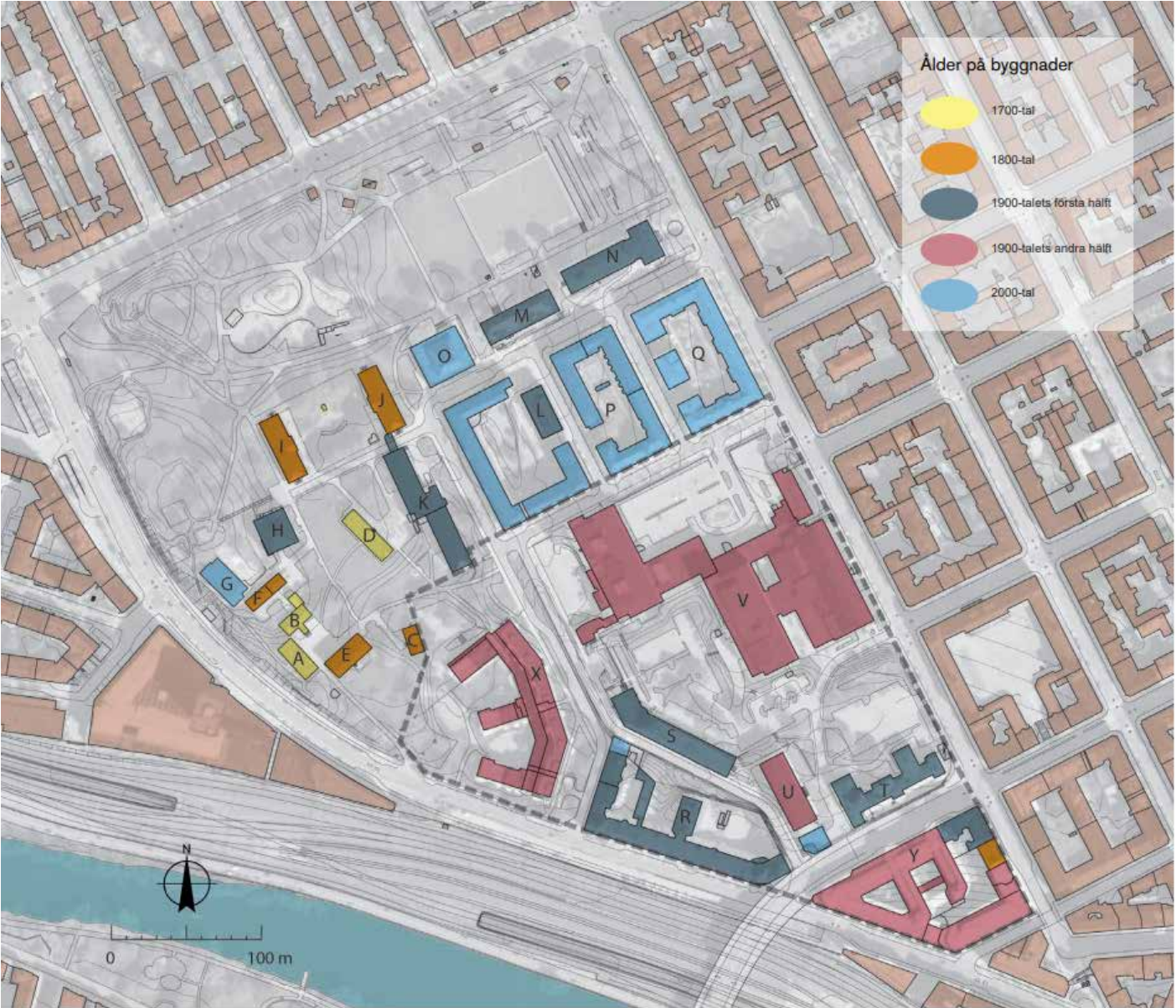
Längs med HälsoBrunnsgatan ligger före detta Röda Korsets elevhem (S) uppfört 1925. Byggnaden har sin huvudentré mot norr och är en del av den större sjukhusmiljön. Omgivande bebyggelse består i övrigt av flerbostadsbebyggelse i kvarteret Silverskopan (X) väster om kvarteret Öskaret samt Mejeriernas hus i kvarteret Läkaren (Y) öster om Öskaret. Bebyggelsen är uppförd under 1980- och 1990-talet i postmodernistisk stil. Nordväst och nordost om Sabbatsbergs ansluter de klassiska stenstadskvarteren och direkt norr om sjukhuset sentida bostadskvarter uppbyggd enligt stenstadens struktur (P).

Till de nyaste tillskotten i området hör Sven Harrys konstmuseum (O) från 2011 i anslutning till Vasaparken. Bredvid skivhuset (U) står sedan något år tillbaka ett 10 våningar högt flerbostadshus även kallat "Tegnér's torn", uppfört 2019 av Svenska Bostäder. I kvarteret Öskaret tillkom 2008 den smala infill-tillbyggnaden mot HälsoBrunnsgatan-Torsgränd, vars karaktär avviker tydligt mot f.d. Gas- och vattenledningsverkets byggnad från 1906 (R).

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- De många årsringarna i området som bidrar med ett långt tidsdjup
- Bebyggelsen som spår efter vårdshusverksamhet såsom Katarinahuset
- Bebyggelsen som spår efter fattigvården såsom Nicolaihuset och Klarahuset
- Bebyggelsen som spår efter kommunaltekniska verk såsom Gas- och Vattenledningsverkets byggnad i kv Öskaret.
- Den postmoderna bebyggelsen i kv Läkaren med tydliga influenser till den klassiska stenstadens kvarter.
- Sjukhusmiljön med bebyggelse från tidigt 1970-tal
- Den f.d. Öron-, näsa-, -halsklinken som spår efter den äldre sjukhusbebyggelsen på platsen.

Illustrationen visar
ålder på byggnader.
Den äldsta bebyggelsen
är uppförd under
1700-talet.
Källa: Nyréns

Sabbatsbergs kyrka byggdes ursprungligen som huvudbyggnad under Sabbaths tid.

Bortom Barnhusbron ansluter kv Läkaren till den täta stenstaden.

KV ÖSKARET

BEBYGGELSESTRUKTUR OCH ARKITEKTUR

Gas- och vattenledningsverkets byggnader från 1900-talets första år är utvändigt välbevarade. Mot omgivande stadsrum är endast Gasverkets verkstadsbyggnad (Torsgatan 26) förändrad i någon väsentlig grad. De långa gatufasaderna förefaller först enhetliga men det framgår snart att det är fråga om flera separata byggnader under samma tak. Det är finstilta skillnader byggnaderna sinsemellan. Verkstadshusen är urskiljbara genom större fönster medan det från utsidan är svårt att se vad som ursprungligen varit kontor respektive bostad.

Den tidstypiska släta putsen är artikulerad med fönsteromfattningar och fasadfält men är framförallt förädlad genom inslag av sandsten, raffinerat enkel i sockeln men överdådig vid huvudentréerna. Byggnaderna har också ett särskilt karaktärsfullt taklandskap med torn och huvar med jugendformer samt ornament i form av gaslågor. I takets utformning manifesteras byggnadernas och verksamheternas betydelse för staden.

Mot Torsgatan och Torsgränd bildar byggnaderna ett kvarter som är tydligt förankrat i stenstadens skala och karaktär men som ändå skiljer ut sig. Genom de endast finstilta skillnaderna byggnaderna emellan och de till största delen slutna bottenvåningarna kan kvarteret karaktäriseras som ett stenstadskvarter med viss institutionskaraktär.

Den sammanhållna fasadens längd ger kvarteret en lång front mot omgivande stadsrum. Det har en pregnant roll i stadsbilden betraktat från Kungsholmen och ger på avstånd ett intryck av sparsmakad monumentalitet.

På platsen där de båda kommunala verken lät bygga sina anläggningar rädde speciella förutsättningar. Byggnaderna är till största delen byggd på flack mark men med en markant, delvis framsprängd bergssida på gårdssidan mot Hälsobrunnsgatan. Detta medför att Öskaret 1, 2 och 3 utgör ett eget slutet kvarter med skyddade flacka gårdar där gas- och vattenverken ursprungligen hade uppställning av vagnar men som senare till stor del togs i anspråk för parkering, delvis med garage och parkeringsdäck. Merparten av ytorna är asfalterade. Bergssidan är delvis så brant att det inte finns någon vegetation men i nordväst, mot Torsgränd, finns mindre dramatiskt sluttande ytor där det växer träd. De två bostadsrättsföreningarna vid Torsgränd har gårdar med vistelsemöjlighet närmast byggnaderna. Från Hälsobrunnsgatan har man möjlighet att blicka ned mot gårdarna och de slätputsade gårdsfasaderna i kvarteret. Det skulpturala och detaljrika taklandskapet i de tidiga 1900-talshusen är också väl synligt från Hälsobrunnsgatan. Även från Barnhusbron och Tegnérgatan hamnar taklandskapet och fasadernas övre delar i fokus genom att man rör sig på en högre nivå än Torsgatan.

Barnhusbron sträcker sig tätt in på kvarteret och har förändrat Gasverkets ursprungliga sammanhang med Tegnérgatan avsevärt. Under bron finns äldre muranläggningar delvis bevarade. En sentida ombyggnad av Hälsobrunnsgatan närmast Tegnérgatan har medfört att det här tillkommit betongkonstruktioner av modern typ.

Gas- och Vattenledningsverkets byggnad på Torsgatan.

Den imponerande byggnadskroppen sett från Kungsholms strand på andra sidan Barnhusviken.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG ÖSKARET 1

Konstruktion

- Bärande väggar
- Ytterväggar
- Betongvalv mellan stålbalkar
- Ev. andra ursprungliga bjälklagskonstruktioner

Exteriör

- All natursten. Sockelmuren av storgatsten i gårdsfasader har inte samma höga värden som sockeln i gatufasaden.
- Ev. genomfärgat putsbruk.
- Artikulering av puts (fasadindelningar, fönsteromfattningar, taklister)
- Tegelfasader i portik
- Bevarade fönsterkonstruktioner som hör till källaren
- Portar av trä
- Dörrar av trä enligt ritningar
- Yttre dörrblad av brons
- Fönster från mellan 1900- och 1950-talen. Gäller även bevarade bågar i bågformade fönster
- Takfotsinklädnader och gesimsinredningar av plåt
- Stuprör av koppar
- Ursprungliga ventilationshuvor
- Dekorationer i plåt
- Ursprungliga fasadarmaturer
- Skylt "Vattenledningsverket"

Gård

- Exponerad bergvägg med stödmur av natursten och betong
- De stora nivåskillnaderna mellan gård och Hälsobrunnsgatan
- Trädbevuxen brant mot Hälsobrunnsgatan
- Ingångar till skyddsrum i berget
- Klocka

KULTURVÄRDEN

SÖDRA SABBATSBERG

Nyréns Arkitektkontor har i kulturmiljöutredningen för södra Sabbatsbergs (Södra Sabbatsberg i Stockholm, Nyréns 2020-01-31) identifierat områdets kulturhistoriska värden med utgångspunkt i kriterierna *Kulturhistorisk helhet och relevans* samt *Möjlighet till kunskap och förståelse*. Kriterierna utgör ingångar som beskriver områdets kulturhistoriska värden utifrån vilka berättelser som kulturmiljön har potential att förmedla:

Sabbatsbergsområdet speglar en sammanhängande process-kontext och som helhet har miljön ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Vård och omsorg har i huvudsak varit områdets specialitet och kulturmiljön vid Sabbatsberg har möjlighet att kommunicera kunskap om hur omhändertagandet av sjuka, fattiga och äldre utvecklats de senaste 300 åren.

Spåren efter hälsobrunnen men framförallt efter fattighusepoken och stadens expansion vid årtiondena omkring förra sekelskiftet har ett värde i sig i sig och är ett av uttrycken för Stockholm som Riksintresse. När stenstaden slöt sig om Sabbatsberg fanns här en etablerad oas med lång kontinuitet vars verksamhet var i behov av grönska. Det tillsammans med områdets topografiska förutsättningar skapade den enklav i staden som Sabbatsberg är idag. Under 1800-talets slut var Sabbatsberg ett eget litet samhälle med ett stort antal byggnader i ett avgränsat kuperat parklandskap med slingrande gångar. Inom denna enklav finns idag bebyggelse från olika tidsperioder, arkitektoniska årsringar som ger upphov till intressanta relationer och möten att ta tillvara.

De mest uttalade fysiska uttryck som berättar om hur stenstaden slöt sig om Sabbatsberg är höjdskillnaderna, grönskan, storvuxna träd och bergsformationer i form av bergsskärningar, stöd- och stenmurar. Tillsammans skapar de mycket stora miljöskapande värden och områdets karaktär bidrar idag till stadsbildens rytm och mångfald av fysiska uttryck och egenskaper.” (Södra Sabbatsberg i Stockholm, Kulturmiljöutredning och konsekensanalys, Nyréns, Arkitektkontor, 2020-01-31, s 8)

IDENTIFIKATION AV KULTURHISTORISKT VÄRDE:

I kulturmiljöutredningen identifieras sex olika berättelser vilka samtliga bedömts möjliggöra till kunskap och förståelse för områdets historia. Identifierade berättelser och kulturhistorisk värdering av dess uttryck presenteras nedan:

1. SABBATSBERGS HISTORISKA EPOKER - TIDSLAGER SOM ÖVERLAPPAR OCH GRIPER IN I VARANDRA

I Sabbatsbergsområdet finns spår efter de epoker som har präglat områdets historia - från medeltidens tegelbruk, via Sabbaths malmgård, vårdshus, hälsobrunnsrörelsen, fattighuset, Sabbatsbergs fruktträdgård, sjukhuset, Vasaparken, gasklockan och Gasverket - till den omgivande stadens kraftiga utbyggnad och möte med det historiska Sabbatsberg. Summan av Sabbatsbergs epoker och tidslager, som överlappar och griper in i varandra gör att området framstår som en påfallande rik kulturhistorisk miljö.

Sabbatsbergs fruktträdgård utgör ett spår efter de många trädgårdsanläggningarna som fanns i stadens nära omgivning på 16- och 1700-talen, inte minst i det område som senare blev Vasastaden. Spåren efter tegelbrukets dammar och gasklockan har framförallt ett lokalhistoriskt värde. De ingår dock som delar i det historiska dokumentet Sabbatsberg och är viktiga för förståelsen av områdets framväxt. Spåren efter hälsobrunnen, den långa fattighusepoken och stadens expansion kring sekelskiftet 1900 har ett värde för landet som helhet och är ett av uttrycken för Stockholm som Riksintresse. Det socialhistoriska värdet inbegriper den långa fattighusepoken och sjukhusepoken, men även hälsobrunnsepoken. Idag påminner kvarteretsnamn som Grötlunken, Hälsobrunnen, Medevi brunn, Porla brunn, Loka brunn och Brunnsläkaren om den tidigare brunnsverksamheten. Fattighusepoken speglar samhällets långa resa vad gäller omhändertagande av fattiga och äldre från 1600-talet, genom 1700-talets upplysning och uppgraderande av människovärdet, till 1900-talets ålderdomshem. Sjukhusepoken griper in i detta och vittnar om hur Sabbatsberg etablerats som ett fördelaktigt område för vård vid mitten av 1800-talet. Samt hur rivningar, ny och ombyggnader utvecklat Sabbatsbergs sjukhus över tid, i takt med nya medicinska upptäckter och tankar kring sjukhusbyggnaders funktion och utformning.

Sammantaget har detta ett högt socialhistoriskt värde, ett samhällshistoriskt värde samt ett kontinuitetsvärde.

2. VÅRD OCH OMSORG - SABBATSBERGSOMRÅDETS SPECIALITET

För ca 300 år sedan var Sabbatsberg stadens mest populära hälsobrunn. Sabbatsberg - framförallt kyrkan, Katarinahuset och parken - berättar om den tidens fokus på brunns-drickning och dess hälsobringande och läkande funktion, men också om samhällslivet hos de mer bemedlade under 16-, 17- och 1800-talen. Hälsobrunnar var under lång tid ett viktigt inslag i den medicinska behandlingen i hela Europa vilket gör att Sabbatsberg har ett kulturhistoriskt värde också ur ett medicinhistoriskt perspektiv, både nationellt och internationellt. Brunnsepoken är sammanvävd med den långa tradition av brunns- och kurorter som förekommit i Europa ända sedan antiken. Kombinationen hälsobrunn och fattighus samt hur dessa funktioner med tiden allt mer kom att integreras utgör en intressant aspekt på områdets historia. Sabbatsberg vittnar om hur omhändertagandet av sjuka, fattiga och äldre har utvecklats de senaste 300 åren. Sabbatsbergsvägen med allé, de äldsta stenbyggnaderna, kyrkan, parken och ålderdomshemsbyggnaderna från 1940-talet är viktiga delar i berättelsen om hur vård och omsorg under lång tid varit Sabbatsbergsområdets specialitet.

Sjukhuset har funnits i Sabbatsberg i ca 150 år och är ytterligare ett lager i denna företeelse. Det var under en tid Sveriges största lasarett. Det stora sjukhuskomplexet som ursprungligen bestod av byggnader och paviljonger i park, var resultatet av 1800-talets befolkningsökning, utvecklingen inom sjukvården och samhällets utveckling i stort. Under 1800-talets slut var Sabbatsberg ett eget litet avgränsat samhälle med ett stort antal byggnader i ett kuperat och lummigt parklandskap med romantiskt slingrande grusgångar. De sjukhusbyggnader som finns på Sabbatsberg idag är från 1920-talet och från den senaste nybyggnationen vid 1960-70-talet.

Sabbatsberg har under lång tid varit en institutionsmiljö för vård av människor och företeelsen representerar ett högt kontinuitetsvärde.

3. VALENTIN SABBATHS BERG - IDAG EN DEL AV STOCKHOLMS KARAKTÄRISTISKA BERGSFORMATIONER

Bergsskärningar och berg i dagen är en påtaglig påminnelse om det fundament som Stockholm är byggd på: Ett urberg som bedöms vara 2-3000 miljoner år gammalt. Sabbatsbergs bergsskärningar, stödmurar och trappor berättar om hur människan med olika medel sökt bemästra de barriärer i form av nivåskillnader som berget har inneburit. Den industrialiserade stadens framväxt skedde parallellt med en snabb teknisk utveckling. Mekaniserade verktyg och maskiner samt dynamit underlättade de anläggningsarbeten som genomfördes. Idag finns spår av detta på flera platser i Stockholm däribland vid Sabbatsberg. Längs med Torsgatan och Dalagatan reser sig berget dramatiskt och monumentalt utmed gatustråken. Synligt berg har gått från att ha varit ett vanligt inslag i stadsbilden till att idag förekomma alltmer sällan. Stadens ökade förtätning är orsak till detta. Det synliga berget i staden är dock en ändlig resurs och då det tagits bort kan åtgärden inte göras ogjord. En påtaglig del av Stockholms urbanitet är de dramatiska mötena och de grova bergsskärningarna som visar hur berget har hanterats av människan. Periodvis i historien har bergsskärningar klätts in, t ex med en pryddig stenmur som vid Tegnérgatan och Hälsobrunnsgatan i Sabbatsbergsområdets södra del.

De olika typer av bergsformationer i form av bergsskärningar, stöd- och stenmurar som återfinns vid Sabbatsbergsområdet har ett högt stadsbyggnadshistoriskt värde, samhällshistoriskt värde, sällsynthetsvärde samt ett mycket högt miljöskapande värde.

4. ENKLAV I STADEN - EN OAS I DEN OMGIVANDE TÄTA STORSTADEN

Sabbatsbergsområdet är en utspärad rest av Stockholms ursprungligen kuperade och varierade landskap. Som sådan kontrasterar den mot övrig avjämnad omgivning och som fysiskt uttryck bidrar till stadslandskapets rytm och mångfald av karaktärer och egenskaper. Kulturmiljöns gröna rumslighet med den småskaliga historiska bebyggelsen, utgör något av en oas, ett andrum, mitt i den omgivande täta storstaden. Primärt för upplevelsen av miljön är dess topografi, de äldre byggnaderna och grönskan med storvuxna träd, liksom siktlinjer och vyer från, inom och mot området. Sabbatsbergsområdets utgör ett omväxlande inslag i den i övrigt strikt reglerade stenstaden som breder ut sig på Stockholms malmar. Sabbatsbergs grönska, träd, höjdskillnader och bergsformationer sammanbinder området och gör gränsen mot den täta stenstaden tydligt avläsbar.

Den kontrast som Sabbatsbergsområdet utgör i relation till omgivande bebyggelsefronter och gaturum har stadsbildsmässiga värden samt höga miljöskapande värden.

5. ARKITEKTONISKA ÅRSRINGAR - BEBYGGELSE FRÅN OLIKA TIDSPERIODER

Öskaret 1

Beskrivs närmre under "Gamla gas- och Vattenledningsverkets byggnad på Torsgatan", s 32-33.

Sabbatsberg 16, 18, 26

I Sabbatsberg 16 utgör Sabbatsbergs sjukhus ett sammanhängande byggnadskomplex från 1960-70-talet. Sjukhusets fasader är tidstypiska och utförda i betongelement som målats i vitt, gult, rött och brunt. Fönstren är markerade med band av gul och brun trapetskorrugerad plåt.

De äldre sjukhusbyggnaderna söder om komplexet uttrycker på olika sätt varianter av 1920-talets klassicism. F.d. Röda Korsets elevhem (Sabbatsberg 26) är uppförd i en klassicism med drag av nybarock medan f.d. Öron- och ögonklinken efter ombyggnaden på 1920-talet har drag av nyempir. Båda byggnaderna är putsade och markerade med klassicistiska element såsom frontoner och takgeimser med tandsnittsprofil. Mellan de äldre byggnaderna ligger ett modernistiskt skivhus från slutet av 1960-talet i elva våningar (Sabbatsberg 18), som ursprungligen hörde till sjukhuset.

Tillsammans berättar sjukhusområdet arkitektoniska årsringar om de olika ideal som präglat sjukhusbebyggelse under 1900-talet. Sjukhuset från 1960-70-talet representerar ett tidstypiskt sjukhusbyggande som förekom på många platser i landet vid denna tid.

Sammantaget har detta ett samhällshistoriskt värde. Framförallt f.d. Öron- ögonklinken och f.d. Röda Korsets elevhem innehar ett arkitektoniskt värde.

Silverskopan 3

Silverskopan 3 ligger mellan ålderdomlig institutionsbebyggelse i park och sentida sjukhusarkitektur. Bostadskomplexet strävar efter att förhålla sig till båda dessa förutsättningar. Arkitekturen är genomarbetad och putsen är avfärgad i en gulaktig kulör med referens till ålderdomshemmet. Portgångarna är dekorerade med glaserat kakel med tidstypiska romboida spaljemönstret i starka färger. I arkitekturen finns en spänning mellan robusthet och lätthet. Flerbostadshuset på Silverskopan 3 innehar ett arkitektoniskt värde.

Läkaren 10

Läkaren 10 Kvarteret Läkaren har rymt en intressant del av stadens industrihistoria. Arla hade mer än 100 års kontinuitet på platsen när företaget under 1980-talet byggde sitt nya huvudkontor. Avvecklingen av det välkända mejeriet på Dalagatan och flytten till Kallhäll var en av de sista utflyttningarna av industrier från ett så centralt läge. Projektet låg helt i linje med drivkrafterna bakom skapandet av det moderna city - en medveten utflyttning av störande verksamheter till förmån för kontor för näringslivet och organisationerna. Samhällshistoriska värden finns knutna till kvarteret som ett tydligt uttryck för denna strukturomvandling. Kvarvarande uttryck för industrihistorien finns i den delvis bevarade 1880-talsbyggnaden på Dalagatan 5 men läsbarheten av att byggnaden uppförts för mejeriverksamhet är svag. Under 1980-talet byggdes många huvudkontor i och runt Stockholm. Arlas och RKA:s byggnad var ett av de större och mer omtalade kontorsprojekten under årtiondets andra hälft. Av kulturhistoriskt intresse är att det trots läget i city var den omgivande stenstaden som skulle bejakas i kontorsprojektet. (...)

Kv. Läkaren är ett pedagogiskt exempel på denna strävan att anpassa arkitekturen till omgivningen och förstärka en eftersträvad stadsbild. Det bearbetade omhändertagna taklandskapet är i detta avseende av särskilt intresse. Få av de postmodernistiska byggnaderna i Stockholm har så tydligt uttalade förebilder som Läkaren och det är ovanligt att de är genomförda så konsekvent i en särskild stil - nyjugend präglar volym, fasader och trapphus - dessutom med tillvaratagande av äldre byggnadsdelar. (...)

Byggnaden från tidigt 1900-tal i hörnet Tegnérgatan-Dalagatan är i grunden ett ståtligt och gott exempel på tidens stenstadshus och har särskilda kulturvärden som en av stenstadens karaktäristiska byggstenar. De arkitektoniska värdena har försvagats genom förenkling av fasaderna men byggnaden skulle kunna återfå mer av sin ursprungliga, utpräglade jugendkaraktär vid framtida renoveringar.

Sammantaget har kvarteret Läkaren 10 höga samhällshistoriska värden, ett arkitekturhistoriskt värde samt ett arkitektoniskt värde

6. RELATIONER OCH MÖTEN I DEN FYSISKA MILJÖN - SABBATSBERGS RUMSLIGA KVALITETER

Bebyggelsen från olika tidsepoker kombinerat med de topografiska förutsättningarna har resulterat i en unik kulturmiljö vid Sabbatsberg med stora upplevelsevärden. Varje byggnad har en arkitektur som är signifikativ för sin tid. Miljön har samtidigt en sammanhållen karaktär genom respektive byggnads tydliga exteriöra materialitet. Deras relation till varandra i den kuperade terrängen skapar speciella rumsligheter och varierande vyer. Sabbatsbergs fruktträdgård, spåren av dammen och gasklockan är viktiga spår av Sabbatsbergs historia och bidrar till helhetsmiljön.

Sammantaget har Sabbatsbergs fysiska miljö mycket höga miljöskapande värden.

GAMLA GAS- OCH VATTENLEDNINGSVÄRKETS BYGGNAD PÅ TORSGATAN

För Stockholms del kom den kommunaltekniska försörjningen att från 1890 och några årtionden framåt ge upphov till en arkitektonisk manifestation av den nya tekniken och av stadens nya handlingskraft. Stadens symbol S:t Erik kom att pryda omsorgsfullt formade, moderna byggnader som inrymde elstationer, gasklockor och pumpstationer för vattenförsörjningen. Byggnaderna är inte sällan utformade med rationella tegelfasader där det berörda teknikslaget kommer till uttryck i ornamentiken runt portar och portaler. Ett stort antal av dessa byggnader finns kvar. De utgör en viktig del av den betydelsefulla årsring som decennierna runt sekelskiftet 1900 spelat för centrala Stockholm. Administrationsbyggnaderna för Gas- och Vattenledningsverken är en betydelsefull del i denna serie kommunaltekniska anläggningar och har starka kopplingar till samtida satsningar i form av gasverket i Värtan och vattenledningsanläggningen i Norsborg. Byggnaderna vid Torsgatan hade lång kontinuitet i stadens tjänst före det att de såldes efter 110 år.

En starkt bidragande orsak till det stora arkitekturhistoriska intresset kring dessa byggnader stavas Ferdinand Boberg. Boberg var landets ledande arkitekt under jugendepoken och räknas som en av de främsta genom alla tider - han är sannolikt en av de arkitekter som flest svenskar känner till. Han tog till sig innovationer i framförallt USA men även i Wien och introducerade dem i Sverige. Hans verk är särpräglade och lätt igenkännliga. En orsak är sättet han dekorerade byggnaderna på, med en ornamentik som friskade upp och förnyade. Att Gasverkets byggnad dekorerades med brinnande flammor är ingen slump eller engångsföreteelse. Innan Boberg lätit Stockholms första elstation prydas av glödlampor uthuggna i sten hade ett sådant grepp varit otänkbart. Bobergs kännetecken finns tydligt åskådliggjorda i Gasverkets byggnad där favoritmotiv som dubbeltornen, portalerna, de inklädda gesimsrännorna och ett sobert inslag av natursten märks i exteriören.

Särskilt Gasverkets kontorsbyggnad måste räknas som ett av tidens största kontorsprojekt och kan med sin delvis bevarade rumsstruktur berätta om en tidig fas i kontorsbyggandets utveckling. Byggnaden rymmer delvis högklassig inredning, överingenjörens rum och styrelserummet är välbevarade och har betydande kulturvärden.

Om perspektivet vidgas från fastigheten till närområdet är det mest uppenbara kulturvärdet kvarterets betydelsefulla del i stadsfronten mot Barnhusviken och spårområdet. För resenärer som kommer till Stockholm med tåg från nord och nordväst är järnvägsområdet en viktig del i hur man möter staden. Bebyggelsefronten längs spåren och Torsgatan har därmed en stor betydelse för människors bild av Stockholm, det går att dra paralleller till hur man sjövägen angjort Stockholm från Saltsjön och Riddarfjärden. Fronter som dessa är en betydelsefull del för stadens särdrag såsom de beskrivs i Riksantikvarieämbetets uttryck för riksintresset. Stenstadens tydliga gräns mot Norra Bantorget och spårområdet har dock som helhet påverkats kraftigt av 2000-talets nybebyggelse. Öskaret 1 har dock ännu en mycket viktig roll som frontbyggnad.

ÖSKARET 3

Den lilla fastigheten Öskaret 3 är bebyggd med ett smalt sexvåningshus byggt 2006-08. Huset byggdes av Skanska för en bostadsrättsförening och är ritat av A J Andersson Arkitektkontor. Detta s.k. infill-projekt är byggt efter en detaljplan från 2005, utarbetad samtidigt som norra delarna av Sabbatsbergsområdet byggdes ut enligt ett planprogram från 2001. Arkitektoniskt är byggnaden inte uttalat anpassad till kvarterets övriga bebyggelse utan en samtida byggnad.

GÅRDARNA

Kulturvärden kopplade till fastighetens gård/gårdar beskrivs i den antikvariska förundersökningen (Tyréns 2019-05-14). Observera att bedömningen gjordes innan rivning av flygelbyggnad och garage.

"Hur gårdarna var utformade och fungerade ursprungligen finns mycket få uppgifter om. Den centrala gården som upptas av garaget har ingen gestaltad del, inte heller den norra gården som har kvar sin renodlade nyttoprägel. Den stora södra gården hade före rivningar 2017 den karaktär den gavs under 1970-talet, dvs i huvudsak angörings- och parkeringsytor men med vissa delar avsedda för vistelse. Som helhet bedöms kulturvärdet knutet till gårdarna vara relativt lågt.

Vattenledningsverkets gård ger ännu en bild av den nyttopräglade verkstads- och förrådsmiljön. Lastkajer, trappor och ytskikt är dock sentida."

KOMPLETTERING GÅRDSMILJÖ

Efter rivning av 1930-talsflygeln som avdelade mellersta och norra gården samt rivning av garaget som breddade ut sig över nästan hela mellersta gården, har dispositionen av gårdsmiljön förändrats. Parkeringsplatser, uteplats och växtlighet, tillkommen vid 1970-talets stora ombyggnad av fastigheten, har tagits bort. Gården består i dagsläget av två större gårdsrum med gasverkets f.d. verkstadsflygeln som rumslig avdelare. De stora gårdsrummen har i dagsläget därmed samma utbredning som ursprunglig disposition, innan den idag rivna västra gårdsflygeln, även om gårdarna då var bebyggda med mindre gårdshus och skjul som försvunnit sedan länge.

Kulturvärden kopplade till gårdarnas utformning och gestaltning är begränsade då detta har tagits bort i samband med byggetablering för renoveringen.

Den dramatiska höjdskillnaden och bergväggen mot gårdsrummen utgör en del av de karaktäristiska bergsformationerna i Sabbatsbergsområdet. Den exponerade bergväggen med inslag av natursten och betong, besitter höga miljöskapande värden, både för gårdsmiljön och för området som helhet. Bergsformationer i Stockholm i allmänhet berättar om hur man på olika sätt försökt överbygga de barriärer och nivåskillnader som berget inneburit, i synnerhet från det att industrialiseringen tog fart och man fick tillgång till dynamiten i slutet av 1800-talet. Bergsskärningar, stödmurar och trappor har generellt höga kulturvärden ur ett stadsbyggnadshistoriskt perspektiv.

I berget finns också en port in till ett skyddsrum som delvis använts som parkeringsgarage. Skyddsrummet, som benämns "Bergrum Tegnérsgatan", är integrerat i berget med två ingångar från Öskarets gård. Allmänna skyddsrum i Stockholm började anläggas i slutet av 1930-talet i samband med inledningen av andra världskriget. Skyddsrummet under Hålsobrunnsgatan tillkom någon gång på 1940-talet, de tidigaste ritningarna är från 1930-tal. Skyddsrum, i synnerhet från den här perioden, har både stadsbyggnadshistoriska värden liksom samhällshistoriska värden som berättare om tidens höga krigsberedskap.

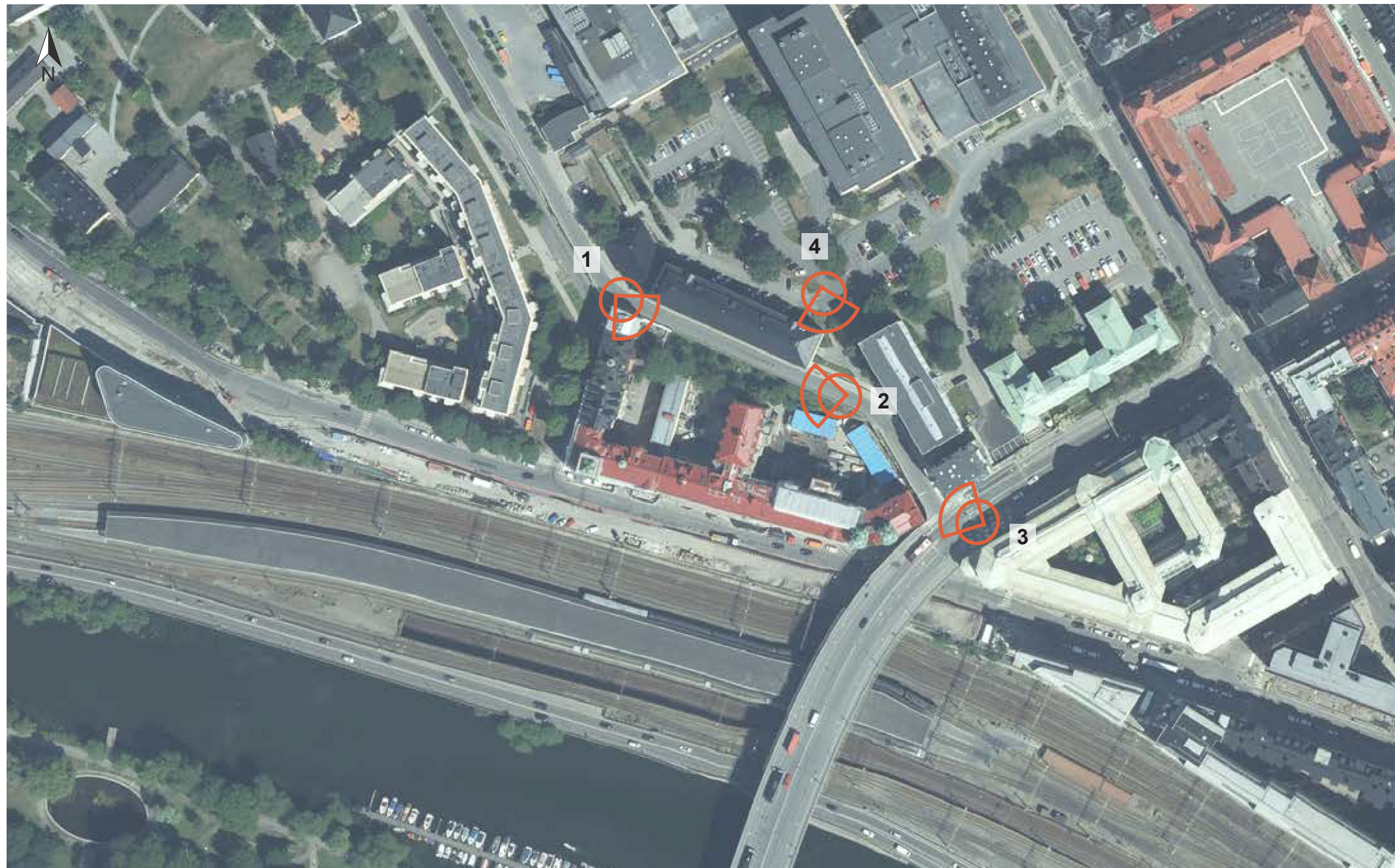
Branten ner mot mellersta och västra gården är gräsbevuxen med ett antal lövträd som i dagsläget utgör det enda gröna inslaget i gårdsmiljön och som bildar en ridå, om än gles ridå, mot gatan. Enstaka träd har i kulturmiljöanalysen konstaterats ha ett högt bevarandevärde, "störvuxna träd med ofta en mycket god utvecklingspotential". Dessa togs bort i samband med att 1930-talsflygeln revs. Bergsbranten ner mot gården utgör en rest av det träd/skogsprydda berg som breddade ut sig norr om Öskaret fram till 1920-talet.

Den kopparklädda klockan som står på avsatsen mellan bergssidan och betongkonstruktionen visade tiden för personalen. Klockan har stått på bergskränet sedan åtminstone 1983 och bedöms ha vissa upplevelse- och miljöskapande värden för gårdsmiljön. Dess ursprung är dock inte känt.

Sammantaget besitter gårdsmiljön miljöskapande värden genom den dramatiska höjdskillnaden och exponerade bergväggen. Bergsskärningen med inslag av natursten och betong har även höga stadsbyggnadshistoriska värden. Bergrummet med ingångar från gården har samhällshistoriska- och stadsbyggnadshistoriska värden. Sett till gårdsrummens gestaltning finns i dagsläget inga eller mycket begränsade kulturvärden.

VYER FRÅN DET NÄRA STADSRUMMET

Vyerna är valda för att representativt kunna skildra området på lång distans och i det närmsta stadsrummet. Detta för att påverkan lokalt och med avseende på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården ska kunna bedömas. Vyerna är i första hand utvalda utifrån det aktuella projektets synlighet i stadsbild- och gaturum. De utvalda vypunkterna är tänkt att även ge en bredd av både representativa och välfrekventerade platser.

LANTMÄTERIET

1. HÄLSOBRUNNSGATAN, FRÅN VÄSTER

Öskarets byggnad med gårdsfasader är väl synliga och upplevs från en upphöjd nivå. Det f.d. Gasverkets svängda kontorsdel längst i öster är synlig i vyn. Sabbatsbergs f.d. Bostadshotell och Tegnér's torn avslutar gatan i öster. Kvarteret Läkaren kan skimras i fonden. Med anledning av gatans svängning uppfattar man inte att vägen slutar efter punkthuset.

2. HÄLSOBRUNNSGATAN, FRÅN ÖSTER

Verkstadsflygelns brandgavel frontar Hälsobrunnsgatan och upplevs på nära avstånd från gatan. Framför gaveln, i anslutning till gatan finns ett antal uppväxta lövträd. Öskaret 2, ursprungligen uppfört som bostadshus tillhörande Vattenledningsverket, utmärker sig i vyn genom sin fasadkulör. Det på 2000-talet tillkomna infill-projektet närmast Hälsobrunnsgatan avviker kraftigt i sin utformning gentemot kvarterets äldre bebyggelse.

3. TEGNÉRGATAN

Från korsningen Tegnérsgatan-Hälsobrunnsgatan är Öskarets hörntorn i främst blickfång. Längre in längs Hälsobrunnsgatan syns det putsade 1920-talshuset i Sabbatsberg 26 i nästintill sin helhet. Sabbatsbergs sjukhusområdet kan anas mellan byggnaderna men sikten begränsas något av det nyligen uppförda punkthuset vid hörntomten. Hälsobrunnsgatan svänger kraftigt och fortsätter förbi Sabbatsberg 26. Gatans bredd och sträckning är svår att uppfatta från vypunkten.

4. SABBATSBERGS SJUKHUS

Mellan f.d Röda Korsets elevhem till höger i bild och f.d Sabbatsbergs bostadshotell till vänster i bild syns bebyggelsen i kvarteret Öskaret. Synligt är Gasverkets tidigare kontorsdel, framförallt det röda plåttaket och byggnadens östra torn men även en liten del av fasaden mot gården.

Växtligheten på sjukhusplatån varierar under året och påverkar Öskarets synlighet från vypunkten.

VYER FRÅN DISTANS

Vyerna är valda för att representativt kunna skildra området på lång distans och i det närmsta stadsrummet. Detta för att påverkan lokalt och med avseende på riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården ska kunna bedömas. Vyerna är i första hand utvalda utifrån det aktuella projektets synlighet i stadsbild- och gaturum. De utvalda vypunkterna är tänkt att även ge en bredd av både representativa och välfrekventerade platser.

Vypunkt

1. BARNHUSBRON

Barnhusbron anlades 1969 och förbinder stadsdelarna Norrmalm och Vasastan med Kungsholmen. Bron spänner över Barnhusviken och Klarastrandsleden. Bron är högtrafikerad och nyttjas av både bilar, cyklar och gångtrafikanter.

Från vypunkten syns kvarteret Öskaret från en högre punkt i stadsrummet och endast dess övre tre våningsplan går att skönja.

Stor del av synfältet utgörs av bron och dess körfält. Detta varierar beroende på vart man står på bron. På västra sidan framträder Öskaret betydligt mer.

I fonden tornar Sabbatsbergs sjukhusområde upp sig med byggnader från cirka 1970. Det f.d. Röda Korset elevhem, återfinns direkt bakom kvarteret Öskaret. 1920-talsbyggnadens övre två våningar är synliga ovan Öskarets taklandskap.

Till höger i bild, intill brofästet, står det s.k. Tegnérstornet vilket uppfördes 2019. Punkthuset utgör den högsta punkten i vyn tillsammans med det intilliggande skivhuset, f.d. Sabbatsbergs bostadshotell. Därefter ansluter kvarteret Läkarens tegelklädda, postmoderna byggnad, öster om brofästet.

På Öskarets västra sida syns 1980-talsbebyggelsen i kvarteret Silverskopian.

2. TEGNÉRGATAN

Tegnérgatan löper mellan Tegnérkunden i nordost och Barnhusbron i sydväst. Gatan består av bebyggelse från olika tidsepoker - från 1880-tal till 2010-tal, men där den klassiska stenstadens karaktär med reglerade byggnadshöjder och varma färgskala dominerar.

Närmast brofästet innan Öskaret syns Tegnér's torn, som till sin arkitektur och våningshöjd bryter tydligt mot stenstadens karaktär.

Byggnaden har sett från vypunkten brutit sikten mot Öskarets gårdssida mot Hälsobrunnsgatan.

Byggnaden i Öskaret avslutar Tegnérgatan i söder och endast del av det östra tornet är synligt från vypunkten.

I fonden syns bebyggelse på Kungsholmen där DN-skrapan och del av St. Eriks torn sticker upp ovan den övriga stadssiluetten.

3. TORSGATAN, MOT VÄSTER

Från Torsgatan västerut består vyn av bebyggelse från skilda tidsepoker som skapar en tämligen brokig karaktär. På norrsidan (höger) finns äldre stenstadshus från tidigt 1900-tal. Därefter, mot väster, finns Generators kontorsbyggnad från 1960-talet, Mejeriernas hus i kvarteret Läkaren från 1980-talet i postmodern stil. Bortanför kvarteret Läkaren ansluter kvarteret Öskaret med Barnhusbron som avdelare.

På motsatt sida gatan finns sentida bostads- och verksamhetsbebyggelse uppförd i början av 2000-talet.

I fonden skymtar Bonnierhuset som med sina 61 meter i byggnadshöjd utmärker sig som landmärke i stadsrummet.

4. TORSGATAN, MOT ÖSTER

Från Torsgatan västerifrån öppnar gatan tillsammans med den breda trottoaren upp sig. Gatan kantas delvis av lövträd.

Bebyggelsen på Torsgatans norrsida består, innan kvarteret Öskaret tar vid, av bostäder i kvarteret Silverskopan uppförda under 1900-talets slut. I fonden, efter Barnhusbron, avtecknar sig övergången till stenstad och Stockholm city. Söder om Torsgatan,

till höger i bild, syns bangården och de många järnvägsspåren som löper längs med Klarastrandsleden och Barnhusviken.

5. ST ERIKSBRON

St Eriksbron förbinder Kungsholmen med Vasastadens västra delar. Den första förbindelsen i detta västliga läge planerades under 1800-talets slut och genomfördes tidigt 1900-tal.

I fonden syns Stockholms mest centrala delar med de fem Hötorgsskraporna som naturligt blickfång. Barnhusviken fortsätter in mot city.

På dess norra strand dras blicken till Bonnierhuset som höjer sig som landmärke i stadsbilden. Bakom syns kvarteret Öskarets fasad mot Torsgatan. Båda sidor om vattenrummet är gröna och lummiga. På höger sida bildar bebyggelsen längs Kungsholms strand en tydlig front mot vattenrummet. St Eriks torn bildar ett tydligt landmärke på denna sidan om Barnhusviken.

Bild: Google maps

6. KUNGSHOLMS STRANDSTIG

Kungsholms strandstig fick sitt namn 1885 och är en del av ett längre stråk runt Kungsholmen. Stråket löper längs med Barnhusvikens södra sida, mellan Kungsbron i öster och St Eriks bostadsområde i väster. Strandstigen är ett välbesökt stråk av både gångtrafikanter och cyklister.

Från den utvalda vypunkten längs Kungsholms strandstig syns Gas- och vattenledningsverkets byggnads gatufasad i näst intill

sin helhet. Framför byggnaden löper den skärmtaksprydda tågplattformen som döljer Öskarets nedre fasadparti. Längs med Barnhusvikens vattenrum sträcker sig den högtrafikerade Klarastrandsleden.

Endast taket är synligt på den bakomliggande 1920-talsbyggnaden i Sabbatsberg 26. Det f.d. Sabbatsbergs bostadshotell och Tegnér's torn skjuter upp ovan Öskaret i öster.

7. KUNGSBRON

Kungsbron förbinder Kungsholmen med Norrmalm via Kungsgatan. Bron leder över bangården och över Klara sjö/Barnhusviken. Den första Kungsbron byggdes under åren 1878–1881 men revs 1944 då den nuvarande bron uppfördes.

Från Kungsbron är Öskaret synlig bakom Barnhusbron med 1920-talshuset som upphöjd på en plåtå. Sjukhusbebyggelsen är

näst intill dold i vyn. Norra tornen vid Torsplan är idag tydliga blickfång som skiljer sig från övriga bebyggelsen. Infrastrukturen i form av Klarastrandsleden, Barnhusbron och bangården, har vid sidan av vattenrummet en påtaglig roll i stadsbilden i vyn från Kungsbron. Den äldre stenstaden blandas med sentida tillskott längs med Torsgatan på höger bildsida. Till vänster i bild skymtar Tekniska Nämndhuset med grönska utmed Kungsholms strandpromenad.

PLANFÖRSLAGET

Fasad mot hälsobrunnsgatan

BESKRIVNING AV PLANFÖRSLAGET

Aktuellt planförslag för fastigheten Öskaret 1 omfattar två nya byggnadsvolymer placerade på det som idag utgör gårdsmark. En tillbyggnad av befintlig flygelbyggnad finns även med i planförslaget. De nya volymerna vänder sig mot Hälsobrunnsgatan varvid en helt ny byggnadsfront skapas. Nya byggnader planeras innehålla kontorsytor med verksamheter i bottenvåningar. Gårdarna skall göras tillgängliga för allmänheten med kontorsentréer och lokaler som målpunkter. Intentionen är att koppla en restaurangverksamhet till den södra gården medan den norra gården får en lugnare karaktär. Från Torsgatan nås gårdarna genom två portiker. De nya byggnaderna kan angöras via entréer både från gården, via Torsgatan, och från Hälsobrunnsgatan.

Bebyggelsen består av två fristående byggnadskroppar på sju våningar. Tillbyggnaden uppförs i sex våningar. Byggnaderna ges ett brutet tak, där översta våningsplanen förses med takkupor. Nya fristående volymer överstiger befintlig byggnads taknock med 8,3 meter. Volymerna anpassar sig till det befintliga berget och dess form och placeras på bergets brant på gårdens norrsida. På så vis kan även det inbyggda bergrummet bevaras i sin helhet. En ny, kompletterande utrymningsväg från skyddsrummet tillskapas på östra sidan, med en vägledande skärmtakslösning längs med bergväggen ut mot Hälsobrunnsgatan-Torsgatan.

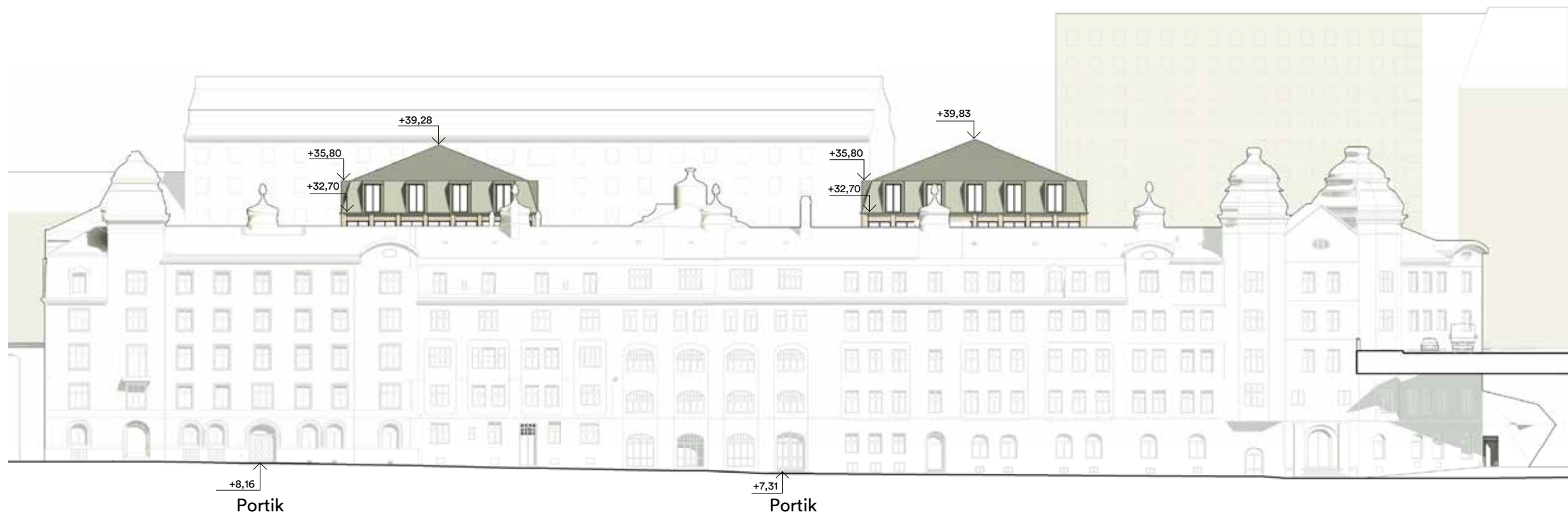
De nya byggnaderna är tänkta att anknyta till Sabbatsbergs historia och arkitektur men ska stå som "tydliga och samtida avtryck från vår tid." Gestaltningen är influerad av Ferdinand Bobergs arkitektoniska grepp i den befintliga byggnaden i kvarteret Öskaret. Kontorshus i London och nordeuropeiska städer har också varit betydelsefulla arkitektoniska influenser.

Fasaderna är uppbyggda av ett geometriskt rutnät som ska skapa struktur och stadga. Taket formas som valmat mansardtak med takkupor som når upp till brottet mellan det övre och nedre takfallet. Entréer, takvåningar och takfot accentueras genom kulör, material eller bearbetning. Fasadmaterialiet är ljust tegel, fönstren mörkt gråa och taktäckningen i mörkgrå bandtäckningsplåt. Gårdarna blir bilfria men angöringsplatser för bil tillskapas längs Torsgatan. Behovet av bilparkering tillgodoses genom parkeringsgarage i Castellums garage i kv Läkaren och Klassföreståndaren. Cykelparkering löses inom fastigheten, i bottenvåningar mot gården eller i det befintliga berggrummet.

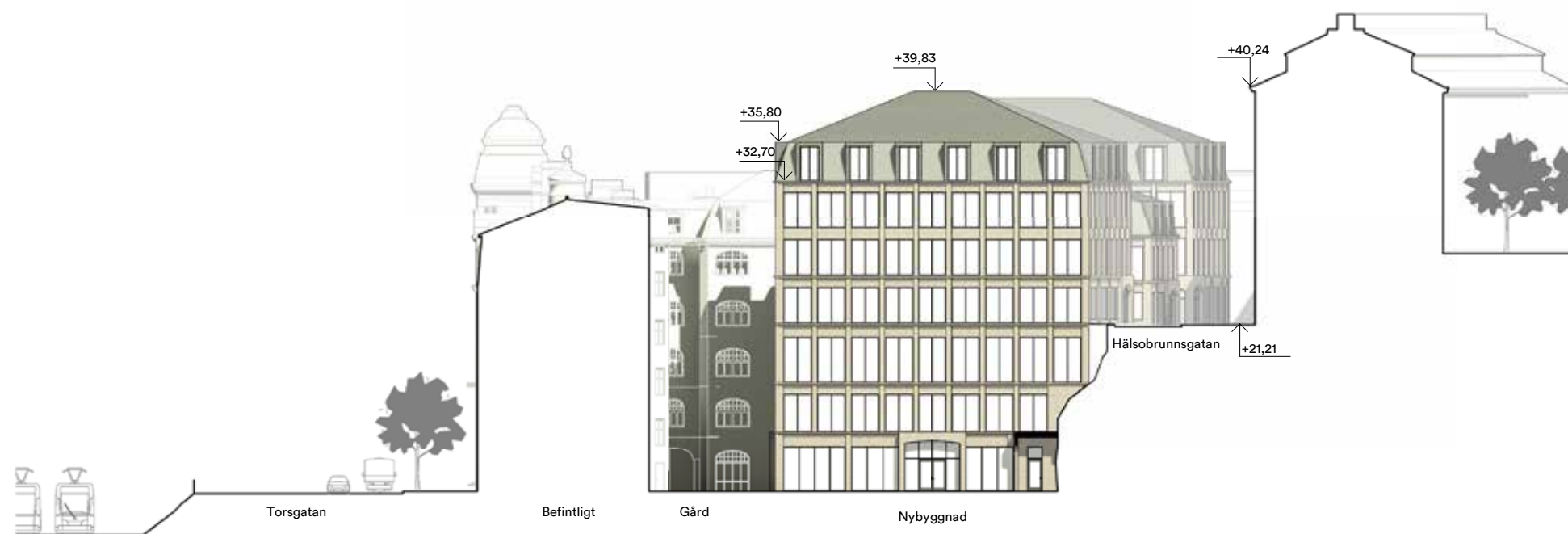
Samtliga ritningar och illustrationer på nästföljande sidor är framtagna av Fojab arkitekter.

ILLUSTRATIONSPLAN

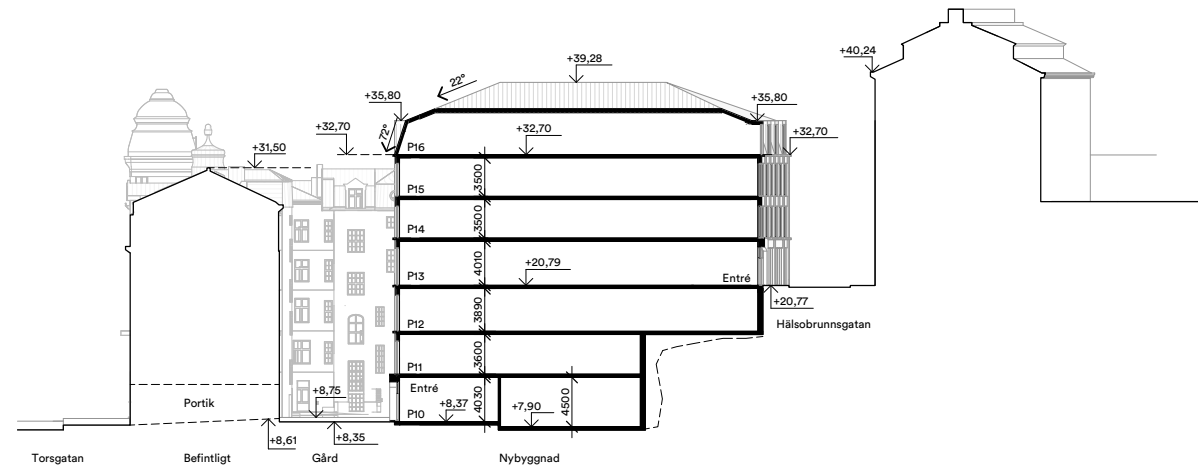

Fasad mot söder, Torsgatan

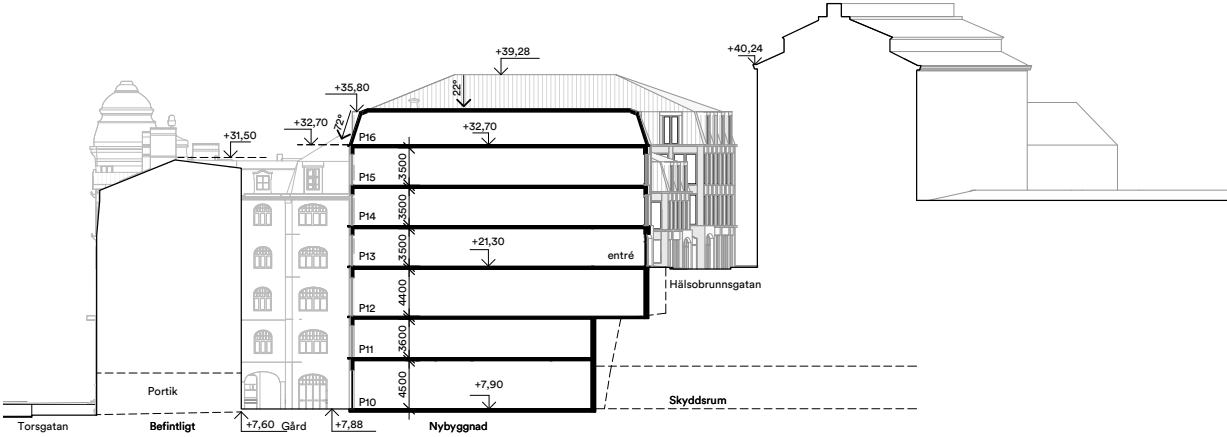

Fasad mot öster, gård

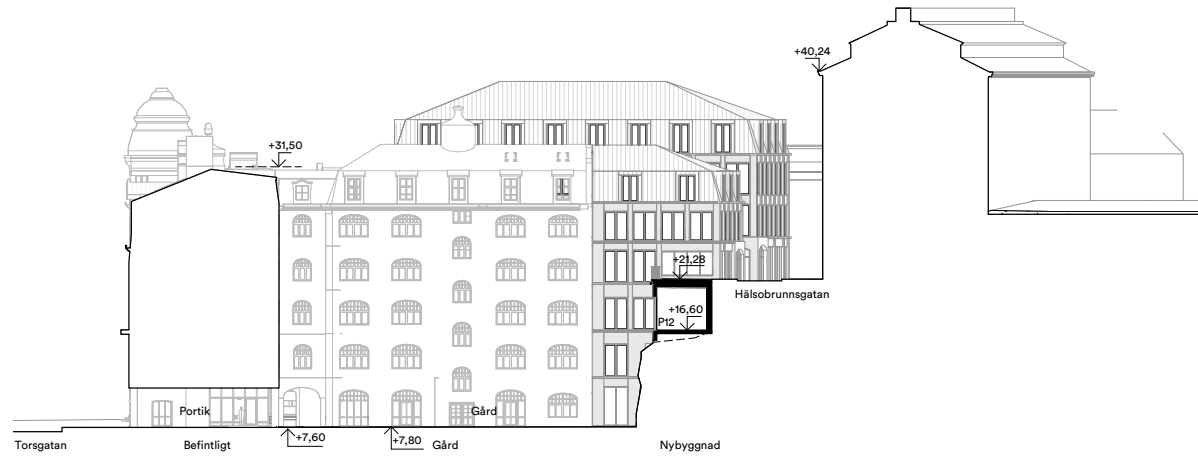
SEKTIONER

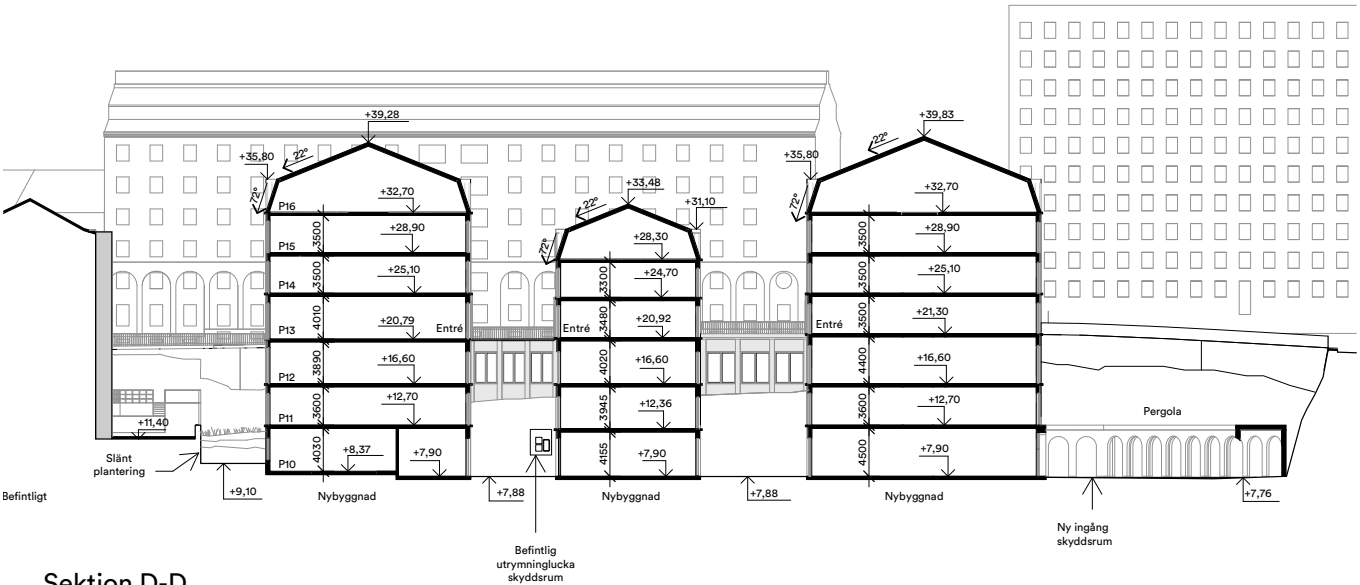
Sektion A-A

Sektion C-C

Sektion B-B

Sektion D-D

KONSEKVENSBESKRIVNING

Konsekvensbeskrivning är uppbyggd i fyra delar:

- 1. Konsekvenser på kvartersnivå, kv Öskaret
- 2. Konsekvenser i det nära stadsrummet
- 3. Konsekvenser på distans
- 4. Konsekvenser för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården

För det nära stadsrummet och på distans bedöms konsekvenserna helt eller delvis utifrån några utvalda vyer. Vypunkterna är i första hand utvalda utifrån projektets synlighet. Platser där projektet inte blir synligt från nära eller längre avstånd redovisas inte i konsekvensbeskrivningen. Påverkan på riksintresset bedöms delvis utifrån de redovisade vyerna.

Följande bedömningsskala har använts i konsekvensbeskrivningen:

BEDÖMNINGSSKALA FÖR KONSEKVENSER

Stora negativa konsekvenser uppstår när betydande påverkan sker i kulturmiljö med höga bevarandevärden ur ett nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv. Höga kulturvärden kan representeras av mycket värdefulla enskilda objekt och miljöer. Om påverkan innebär att miljöns eller byggnadens kulturhistoriska värden skadas eller får till följd att viktiga samband och strukturer går förlorade uppstår stor negativ påverkan och bör därför inte genomföras.

Måttliga negativa konsekvenser uppstår när kulturhistoriska värden påverkas i mindre grad än ovan. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas. Strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. Enstaka kulturvärden, välbevarade, unika eller på annat sätt värdefulla i ett regionalt perspektiv går förlorade. Alternativa lösningar bör övervägas.

Små negativa konsekvenser innebär att åtgärderna riskerar att minska delar av aktuella kulturhistoriska värden, men påverkar inte helheten. Samband och strukturer kan även i framtiden uppfattas.

Positiva konsekvenser uppstår när projektet bidrar till att tydliggöra och förstärka kulturmiljöns samband och strukturer.

Illustration av förslagets östra byggnadsvolym sett från innergården. Fojab Arkitekter.

KONSEKVENSER - KVARTERET ÖSKARET

BEBYGGELSEN I KVARTERET ÖSKARET

Förhållandena på platsen var annorlunda i det tidiga 1900-talet då det trädbevuxna berget bredde ut sig norr om kvarteret och Hälsobrunnsgatan ännu inte existerade. Gårdsfasaderna och brandgaveln var då ännu mer tydligt en baksida än vad det är idag. Både gårdsfasader och den slutna brandgaveln har sedan 1920-talet då Hälsobrunnsgatan anlades, kunnat upplevas på samma sätt som de kan göras idag. Möjligheten att uppfatta kvarterets gårdsfasader och flygelbyggnad i sin helhet minskar kraftigt sett från norrsidan då två nya volymer och en tillbyggnad placeras mot Hälsobrunnsgatan. Att sikten mot gårdsfasaderna reduceras innebär därmed negativ påverkan för upplevelsen av den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden inom kvarteret Öskaret.

Den västra volymen placeras i nära anslutning till bostadshusen inom Öskaret 2 och 3 i kvarterets västra del. Byggnaden inom Öskaret 2, bedöms inte påverkas i någon större utsträckning av projektet men sikten mot byggnaden begränsas något sett från Hälsobrunnsgatan samtidigt som fasaden delvis skuggas från direkt solljus. Öskaret 3 utgör ett sentida tillägg i kvarteret med inga/ begränsade kulturvärden.

TILLBYGGNAD VERKSTADSFLYGEL

Tillbyggnaden mot verkstadsflygelns gavel som blir en del av den nya byggnadsfront mot Hälsobrunnsgatan som bildas och binder samman de nya tilläggen med befintlig byggnad. Om man ursprungligen hade som avsikt att bygga vidare norrut efter brandgaveln går inte att förtälja utifrån äldre kart- och ritnings-material. 1920-talets förändringar med Hälsobrunnsgatan och bebyggandet av den bakomliggande tomten Sabbatsberg 26 innebar att möjligheten att genomföra sådana planer åtminstone begränsades påtagligt. En annan förklaring kan vara att smedjan som fanns på verkstadsflygelns insida bedömdes medföra stor risk för eldsvåda och att man av den anledningen gjorde en sluten brandvägg utan avsikt att bygga vidare.

Tillbyggnaden har en betydelsefull sammanbindande funktion i det nya gaturummet och den byggnadsfront som skapas längs med Hälsobrunnsgatan. Att bygga mot gaveln innebär dock att kulturhistoriska värden påverkas negativt då läsbarhet av ursprunglig byggnadsvolym reduceras. Gaveln med takslut som bär tankarna till barockens former, är en ursprunglig del av den f.d. Gasverkets byggnad. Den föreslagna tillbyggnaden har anpassats efter verkstadsflygelns när det gäller takets brutna form, höjd och

takfönster. Trots det innebär förslaget att den karaktäristiskt formade gaveln kommer att döljas till stora delar, även om takslutet i vissa vinklar kan skönjas bakom tillbyggnaden. Verkstads-flygelns blir genom tillbyggnaden mindre framträdande sett från Hälsobrunnsgatan. Den föreslagna tillbyggnaden riskerar att inte uppfylla kraven på varsamhet sett till byggnadens särskilda kulturvärden.

GÅRDEN

Fastighetens gård bestod till en början av två separata gårdsrum, ett för Gasverkets anställda och ett för Vattenledningsverket, åtskilda genom Gasverkets verkstadsflygel. Gården är idag i samband med pågående och delvis slutförda renoverings- och ombyggnadsarbeten av fastigheten, nästintill ”renskrapad” och spåren efter ursprunglig och tidigare verksamhet är därför kraftigt begränsad.

Planförslaget innebär att de två större gårdsrummen bebyggs och bildar avsevärt mindre gårdsrum än i dagsläget, med en helt ny disposition. Gården kommer bli mer sluten än de nuvarande öppna gårdsrummen och ljusinsläppet kommer påverkas betydligt. Sikten mot omgivande gårdsfasader på gården och mot Hälsobrunnsgatan begränsas även kraftigt. Läsbarheten av gårdsrummens ursprungliga utbredning och disposition påverkas i hög grad. En större sammanhängande gårdsyta längst i öster, vid Gasverkets tidigare gård, behålls dock, vilket är betydelsefullt för att kunna läsa av gårdens ursprungliga rumslighet för denna delen av fastigheten.

Bergväggen med stödmur i natursten och betong är mycket karaktärsskapande för gårdsmiljön. Förslaget innebär att befintlig berg med inbyggt bergrum bevaras i sin helhet. Istället för att plana ut marken och spränga bort berg ställs de nya volymerna på berget i dess norra del. Den sammanbindande länken placeras på bergsbranten och dess tak i nivå med Hälsobrunnsgatan. Berget blir fortsatt exponerat vid sidan av de nya volymerna. Den dramatiska branten och bergväggen längst i öster i anslutning till brofästet, bevaras i sin helhet vilket är av positiv betydelse för kulturmiljön. Att bergsformationen kan bevaras är generellt av positiv betydelse för områdets karaktär. De gröna inslagen i form av den trädbevuxna branten försvinner vilket påverkar gårdsmiljön negativt i viss utsträckning.

Klockan som visat tiden för de anställda på Gasverket sedan åtminstone 1980-talet har vissa kulturvärden kopplade till tidigare verksamhet. Klockan bör flyttas till ny plats inom fastigheten om det inte är möjligt att bevara den på nuvarande plats.

KONSEKVENSER - KVARTERET ÖSKARET

Sammantaget bedöms projektet medföra måttliga negativa konsekvenser för kvarteret Öskaret. De negativa konsekvenserna är främst kopplade till den föreslagna tillbyggnaden av verkstadsflygelns, den begränsade sikten mot gårdsfasaderna från Hälsobrunnsgatan och från gården samt reducering av gårdsyta och den idag exponerade bergväggen i gårdsmiljön.

KONSEKVENSER - DET NÄRA STADSRUMMET

1. VY FRÅN HÄLSOBRUNNSGATAN - VÄSTERIFRÅN

Hälsobrunnsgatan får genom ny bebyggelse ett tätare gaturum när det idag öppna utrymmet i söder bebyggs. Den öppna struktur/öppenhet/rymd med gröna inslag i form av lövträd som finns idag på den södra sidan påverkas i stor utsträckning. Utrymmena som bildas mellan nya volymer bibehåller en viss känsla av rymd. Gatan, som idag främst fungerar som en genomfartsgata kommer bli mer av en stadsgata med bredare trottoar på gatans södra sida. Den framträdande roll som 1920-talsbyggnaden (Sabbatsberg 26) norr om Hälsobrunnsgatan har i dagsläget, kommer reduceras något då ny bebyggelse placeras nära och i högre höjd än befintlig byggnad i kvarteret Öskaret. Upplevelsen av de påtagliga höjdskillnaderna som präglar platsen minskar till viss grad när båda sidor om gatan kantas av bebyggelse.

Nya volymer begränsar sikten mot det f.d. Gas- och vattenledningsverkets gårdsfasader och verkstadsflygeln i hög grad. Sikten mot kvarteret Läkaren bryts och orienterbarheten minskar något. I övrigt påverkar de nya volymerna inte sikten mot omkringliggande bebyggelse från vypunkten.

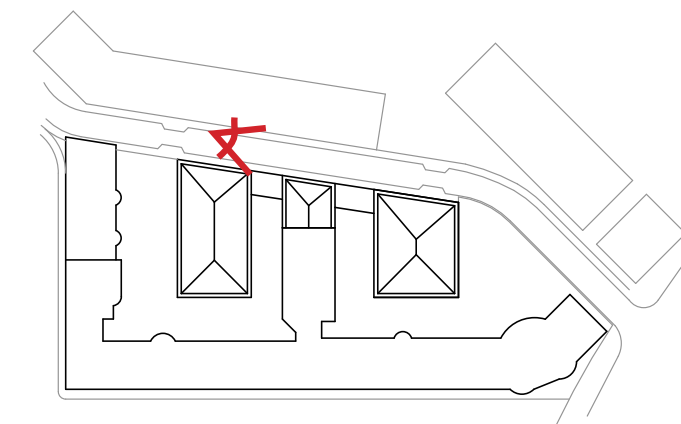

Illustration av förslagen bebyggelse längs med Hälsobrunnsgatan. Fojab Arkitekter.

2. VY FRÅN HÄLSOBRUNNSGATAN - ÖSTERIFRÅN

Från Hälsobrunnsgatan österifrån blir förändringen och påverkan likvärdig som i vyn västerifrån. Sikten mot bostadshuset inom Öskaret 2 bryts. Verkstadsflygeln blir kraftigt reducerad som blickfång mot gatan, genom tillbyggnaden som istället frontar gatan.

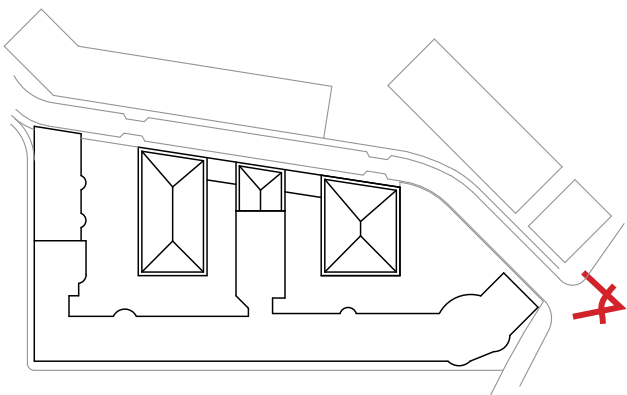

3. VY FRÅN TEGNÉRGATAN

Från korsningen Tegnérgatan-Hälsobrunnsgatan från öster, blir den närmsta volymen väl synlig men övriga nya volymer blir inte synliga alls. Sikten mot verkstadsflygeln bryts helt. Hälsobrunnsgatans kurvatur och smala bredd innebär att ny volym upplevs stå närmre byggnaden på Sabbatsberg 26 än den kommer göra i verkligheten. 1920-talsbyggnaden utmanas därför i blickfång även om den nya volymen underordnar sig befintliga byggnader i höjd sett från vypunkten.

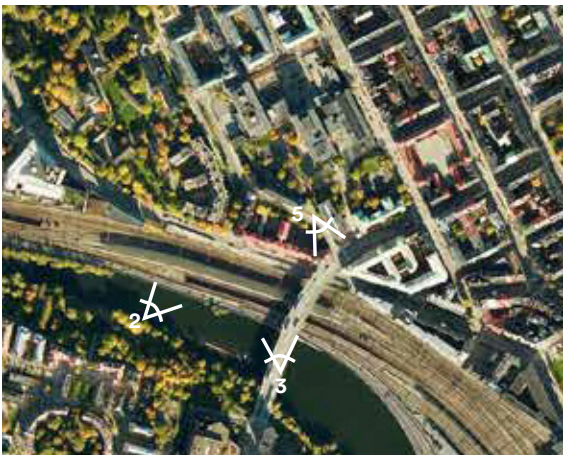
Liksom från väster reduceras den känsla av öppenhet i stadsrummet och de, om än begränsade, gröna inslagen söder om Hälsobrunnsgatan.

Den nyligen uppförda byggnaden i hörnet även kallat "Tegnérstorn", utgör ett nytt inslag i gaturummet som avviker mot befintliga byggnadskaraktärer på platsen. Nya volymer innebär ytterligare en ny byggnadskaraktär på platsen.

4. VY FRÅN SABBATSBERGSPLATÅN

Från platån vid Sabbatsbergs sjukhusområde blir nya volymer synliga mellan skivhuset (Sabbatsberg 18) och 1920-talsbyggnaden (Sabbatsberg 26). Endast den västra volymen framträder i luckan mellan byggnaderna. Volymen döljer del av befintlig byggnad i kv Öskaret men hörndelen längst i öster är fortsatt synlig och möjligheten att orientera sig från platsen består.

Vypunkt 5. på illustrationen.

BREDDNING AV HÄLSOBRUNNSGATAN

De föreslagna byggnadsvolymerna inom Öskaret planeras att anslutas till Hälsobrunnsgatan. För att möjliggöra entré från gatan planeras en breddning av den idag smala gångbanan genom små entrétorg mellan tillkommande byggnadsvolymer.

Hälsobrunnsgatan tillkom under 1920-talet, sannolikt vid uppförandet av f.d Röda Korsets elevhem. Gatan sträckte sig från 1970-talet och bostadshotellets tillkomst runt dess sydöstra kortsida. Sammanbindningen med Tegnérgatan, som följer kvarteret Öskarets kant anlades under 2010-talet. Hälsobrunnsgatan har därmed genomgått förändringar i utseende, sträckning och användning. Gatan är en södra gräns för Sabbatsbergs sjukhusområde och uppfattas till viss del som bakgata.

En tillkomst av entrétorg mellan föreslagna byggnadsvolymer i Öskaret skulle innebära en breddning mot söder med en bredare trottoar. De nya byggnadsvolymernas planeras få entré även från Torsgatan, det vill säga från gårdarna. Att angöra sekundära entréer från Hälsobrunnsgatan stämmer överens med befintliga byggnader längs med gatans norra sida. Enligt liggande förslag behåller gatan sin sträckning vilket är positivt ur kulturmiljösynpunkt. Hälsobrunnsgatan kulturvärde manifesteras genom dess sträckning, hur den avgränsar sjukhusområdet samt dess möjliggörande för passage genom denna delen av Sabbatsberg. Den förändring som föreslås påverkar inte dessa värden och bedöms därför inte medföra några negativa konsekvenser.

FÖRÄNDRING AV GATURUM OCH STADSBILD

Från Hälsobrunnsgatan, som höjer sig ovanför f.d. Gas- och Vattenledningsverkets byggnad öppnar sig gårdarna som luckor i stadsbilden och en översiktlighet över den långsträckta byggnadsvolymen möjliggörs. De tillkommande byggnadsvolymerna medför att översiktligheten över befintlig byggnad sett från Hälsobrunnsgatan tydligt påverkas. Topografin och hanteringen av berget som resulterat i kraftiga nivåskillnader på platsen är ett betydelsefullt karaktärsdrag för Sabbatsbergsområdet och för Hälsobrunnsgatan specifikt. Detta karaktärsdrag kommer bli svårare att uppfatta när nya volymer ansluter till gatan. Då förslaget är uppdelat på flera byggnadskroppar bibehålls viss sikt mot befintlig byggnad och gårdsrum i mellan de nya volymerna. Den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden inom Öskaret blir fortsatt synlig och volymen läsbar men i betydligt mer begränsad utsträckning än i nuläget. Nivåskillnaderna kan även fortsättningsvis uppfattas men blir inte ett lika påtagligt karaktärsdrag i stadsrummet.

Den utblick som erbjuds från den högre sjukhusplatån mellan husen begränsas. Då Gasverksbyggnadens hörntorn längst i öster blir fortsatt synlig kvarstår möjligheten att orientera sig från platsen även fortsättningsvis, även om sikten reduceras något.

Den trädbevuxna slänten uppfattas som en grön kil mellan Hälsobrunnsgatan och kvarteret Öskarets gårdar. Grönskan som tidigare varit del av en större grönstruktur minskar betydligt i planförslaget. De enstaka träd som pekats ut som värdefulla har tidigare fällt i samband med rivning av 1930-talsflygeln. De befintliga träden har begränsade natur- och kulturvärden men innehar ett visst miljöskapande värde mot Hälsobrunnsgatan vilket försvinner med planförslaget.

1920-talsbyggnadens (Sabbatsberg 26) idag framträdande roll i det nära stadsrummet reduceras något då nya volymer placeras nära på motsatt sida Hälsobrunnsgatan. Skivhusets (Sabbatsberg 18) storskaliga volym bedöms inte påverkas av aktuellt planförslag.

Nya volymer innebär att siktlinjer mot kvarteret Läkaren bryts och orienterbarheten försvagas.

Då kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag fragmenteras och inte kan uppfattas i lika hög grad som i nuläget bedöms förslaget medföra måttliga negativa konsekvenser för Hälsobrunnsgatans gaturum och stadsbild

SOLSTUDIE

Öskaret 1 har idag stora öppna gårdsplan som möjliggör solljus på gårdarna och maximerar dagsljusinsläppet i byggnaderna trots den stora byggnadskroppens riktning i stadslandskapet som gör att en del av fasaderna mot gården hamnar i skugga. Solljus och dagsljusinsläpp utgör en del av byggnadernas gestaltning och arkitektur. I den solstudie som ingår i detaljplaneunderlaget kan man se att de föreslagna byggnadsvolymerna påverkar dessa faktorer och ger skugga inte bara på gården och gårdsfasaderna utan även stora delar av Hälsobrunnsgatan samt bergsväggen med växtlighet. Solstudien är gjord för sommarsolstånd, vår- och höstdagjämning samt vintersolståndet.

Under sommarsolståndet hamnar verkstadsdelens östra fasader och västra flygeln (som även omfattar Öskaret 2 och 3) i skuggan av de nya byggnaderna. Likaså försvinner solljuset från gårdsytorna till övervägande del. Mitt på dagen skapas ny skuggbildning på gården mellan de nya byggnadskropparna och Hälsobrunnsgatan, vilka därmed blir betydligt mörkare. På kvällen hamnar bergsväggen med växtlighet och det mesta av Hälsobrunnsgatan i skugga.

Vid vår -och höstdagjämning blir förändringen inte lika påtaglig på gården som på sommaren. Utökad skuggbildning sker främst på fasaden av verkstadsflygeln och uteplatsen för Öskaret 2 och 3. Däremot blir förändringen stor för bergsväggen och Hälsobrunnsgatan, vilka hamnar i skuggan i stort sett hela dagen.

Vid vintersolståndet har den nya bebyggelsen ingen betydande påverkan på ljusförhållanden.

SAMMANFATTNING AV KONSEKVENSER

Sammantaget bedöms projektet medföra måttliga negativa konsekvenser för det nära stadsrummet. Graden av konsekvenser grundar sig i att kulturvärden och värdebärande karaktärsdrag på platsen fragmenteras av den förtätning i stadsrummet som volymerna skapar. Viktiga siktlinjer och samband begränsas.

De försvagade ljusförhållandena bedöms ge små negativa konsekvenser i det att gestaltningen av verkstadsflygelns östra fasad påverkas samt att dagsljusinsläppet minskar för de befintliga byggnaderna från gårdssidan, något som påverkar upplevelsen av byggnaden och dess arkitektur även interiört.

KONSEKVENSER - DISTANS

1. VY FRÅN BARNHUSBRON

Från Barnhusbron blir hela taket samt översta våningen av de fristående byggnaderna synliga ovanför Öskarets befintliga taksiluett och döljer del av bakomvarande 1920-talsbyggnad (Sabbatsbergs 26) samt en mindre del av byggnad tillhörande Sabbatsbergs sjukhus. Stadsbilden har i modern tid, sedan det att Banhusbron anlades i slutet av 1960-talet, förändrats en hel del. I den gamla sjukhusparken anlades det nya Sabbatsbergs sjukhus i början av 1970-talet med volymer i betydligt större skala än de gamla sjukhusbyggnaderna. Svenska Bostäders tio våningshus vid brofästet är en sentida tillkomst, färdigställt enbart för något år sedan.

Föreslagna byggnadsvolymer följer den nuvarande strukturen med bebyggelse i olika nivåer som klättrar upp för berget. När ytterligare byggnadsvolymer adderas riskerar stadsbilden att bli mer rörig. Att bakomliggande kulturhistoriskt värdefulla byggnader delvis skymms medför även negativ påverkan på stadsbilden.

De uppstickande takvåningarna kommer att påverka upplevelsen av Öskarets taklandskap. Takvåningarna riskerar att konkurrera om uppmärksamheten med de karaktärsfulla s.k. Bobergs-huvarna. Den föreslagna takutformningen med valmat

mansardtak harmonierar med den omgivande arkitekturen medan takvolumerna ger ett tungt och något dominerande intryck i taklandskapet. Den tilltänkta mörkgråa färgsättningen på takvåningar innebär däremot att läsbarheten av nytt och gammalt blir tydlig.

4. VY FRÅN TORSGATAN FRÅN VÄSTER

Från Torsgatans gångbana västerifrån upplevs projektet på förhållandevis nära håll. Övre delen av taket blir synligt ovanför den befintliga byggnadens tak mot Torsgränd. I dagsläget skymtar man del av det ljusa skivhuset i Sabbatsberg 18 ovan taket men mer som en bakgrund. Ny volym i väster blir framträdande på ett annat sätt genom den nära placeringen.

Under sommarhalvåret skymms sikten från vypunkten i stor utsträckning av grönska från storväxta träd i den anslutande Sabbatsbergsparken. Under avlövad säsong kommer de nya tilläggen att framträda i högre grad.

Arbetsvy Fojab arkitekter.

5. VY FRÅN ST ERIKSBRON

Från St Eriksbron i väster upplevs projektet från långt avstånd. I montaget är bilden inzoomad och upplevs på närmre håll än i verkligheten (se nulägesbild på s. 45). Volymernas tak med takkupor synliggörs ovanför Öskarets befintliga taksiluett. De nya byggnaderna kommer att upplevas som en del av Sabbatsbergs-området många byggnadsskikt och kommer sannolikt inte bli framträdande sett ifrån den avlägsna vypunkten.

Del av takvåning avtecknar sig mot Sabbatsberg 18 (skivhuset) som är avsevärt högre. Samtliga årsringar som präglar bebyggelsen i omgivande kvarter blir fortsatt synliga och avläsbara. Bonnierhuset är fortsatt ett tydligt landmärke i stadsbilden och skivhuset, f.d. Sabbatsbergs bostadshotell, är den fortsatt högsta byggnaden i närmiljön.

6. VY FRÅN KUNGSHOLMS STRANDSTIG

Från Kungsholms strand blir båda volymerna synliga ovanför Öskarets befintliga taksiluett men i något mindre grad än från Barnhusbron där avståndet är kortare. Översta takfallets takkupor är det som synliggörs. Den västra byggnadsvolymen överstiger enbart en del av bakomliggande byggnad (Sabbatsberg 26). Den nya byggnadens tak överstiger taknock på Sabbatsberg 26 i öster sett från vypunkten. Föreslagna taktäckningsmaterialet med mörkgrå plåt gör att de nya volymerna läses för sig i taklandskapet.

De nya byggnadsvolymerna vars tak framträder ovan befintlig byggnad inom Öskaret, bedöms till viss grad påverka upplevelsen av taklandskapet och de karaktärsfulla s.k. Bobergshuvarna negativt. Den föreslagna takutformningen samspelar med omgivningen till viss grad men medför samtidigt konkurrens om uppmärksamheten gentemot befintligt taklandskap.

7. VY FRÅN KUNGSBRON

Från Kungsbron i öster kommer de nya volymernas takvåningar bli synliga men från förhållandevis långt avstånd. I montaget är bilden inzoomad och upplevs på närmre håll än i verkligheten (se nulägesbild på s 47). Befintligt taklandskap med de många huvarna kommer avteckna sig mot de nya volymerna istället för mot himlen och mot Sabbatsberg 26, som delvis kommer att skymmas.

KONSEKVENSER VYER PÅ DISTANS

Från distans kommer de nya volymernas takvåningar att bli synliga ovan kvarteret Öskarets befintliga taksiluett i mer eller mindre utsträckning. Från Barnhusbron och Kungsholms strandstig blir påverkan som störst av de utvalda vyerna. Negativa konsekvenser uppstår genom att de nya volymerna framträder bakom det f.d. Gas- och Vattenledningsverkets karaktäristiska taklandskap och förtar i viss grad upplevelsen av de runda "Bobergshuvarna" som utgör betydelsefullt värdebärande karaktärsdrag för byggnadens exteriör. de nya volymerna döljer även delar av den kulturhistoriskt värdefulla och i stadsbilden framträdande 1920-talsbyggnaden (Sabbatsberg 26), vilket bedöms medföra negativa konsekvenser för kulturvärden.

Då nya byggnadsvolymer är avvikande sett till sin arkitektur, material och färgsättning, blir de tydligt avläsbara från befintlig byggnad även på avstånd. Att ytterligare ett byggnadsskikt tillkommer skapar dock en något rörigare stadsbild. Nya volymer inordnar sig emellertid efter den befintliga strukturen med byggnader som följer bergets upptrappning.

De uppstickande takvåningarna kommer att påverka upplevelsen av Öskarets taklandskap och riskerar att konkurrera om uppmärksamheten med de karaktärsfulla s.k. Bobergshuvarna.

Den föreslagna takavslutningen med valmat mansardtak förmildrar den negativa påverkan något.

Från St Eriksbron och Kungsbron upplevs volymerna från längre avstånd och inordnas i bebyggelsemassan på ett annat sätt. Påverkan på stadsbilden blir från dessa vyer begränsade.

SAMMANFATTNING AV KONSEKVENSER

Sammantaget bedöms projektet medföra måttliga negativa konsekvenser sett från distans. Graden av konsekvenser grundar sig i att upplevelsen av det f.d. Gas- och Vattenledningsverkets karaktäristiska taksiluett påverkas negativt. Tillförandet av ett nytt byggnadsskikt skapar en något rörigare stadsbild och döljer delar av bakomliggande kulturhistoriskt värdefull och för stadsbilden betydelsefull bebyggelse.

KONSEKVENSER - RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖ

UTTRYCK 1

"Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt – stadspalats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska."

Motivering

I Sabbatsbergsområdet finns tydliga spår och fysiska uttryck efter de epoker som har präglat områdets historia - från medeltidens tegelbruk, via Valentin Sabbaths malmgård, värdshus, hälsobrunnsrörelsen, fattighuset, den Kirsteinska trädgården och det tidigare sjukhuset med romantisk park från mitten av 1800-talet. Summan av Sabbatsbergs epoker och tidslager, som överlappar och griper in i varandra gör att området framstår som en påfallande rik och sällsynt kulturhistorisk miljö.

Den tidigare Kirsteinska trädgården var en av många trädgårdsanläggningar som fanns i stadens nära omgivning på 16- och 1700-talen. Kirsteinska trädgården finns fortfarande avläsbar och som grön rumslighet har den än idag en viktig relation till Klarahuset och Nicolaihuset. Spåren efter tegelbrukets dammar ingår som del i det historiska Sabbatsberg och är viktiga för förståelsen av områdets framväxt. Spåren efter hälsobrunnen och den långa fattighusepoken har ett värde för landet som helhet och utgör en del av uttrycket för Riksintresset AB115.

KONSEKVENSER - NYA VOLYMER I KV ÖSKARET

Kvarteret Öskaret ligger geografiskt sett nära de fysiska spår som omnämns. Trots det nära avståndet bedöms projektet inte innebära någon påverkan på det specifika uttrycket. Planförslaget är inte synligt från Sabbatsbergs parkmiljö eller fruktträdgården. De epoker som präglat områdets äldre historia blir fortsatt läsbara.

Projektet bedöms inte medföra några negativa konsekvenser för riksintressets uttryck.

UTTRYCK 2

"Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden, nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och -miljöer, kommunal-tekniska anläggningar och parker.

Genombrottsgator och områden planlagda som "ny stadsdel" i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen."

Motivering

Det sena 1800-talets stenstadsbyggande i Stockholm är tydligt närvarande i Sabbatsbergs nära omgivning. 1600-talets stadsplan och äldre vägar, till exempel Rörstrandsvägen (Torsgatan) och Karlbergsvägen, dikterade huvuddragen i utbyggnadens planmönster. Topografin avjämnades för de nya gatorna och kvarteren, vilket resulterade i bergsskärningar och stödmurar mot flera av de höjder som sparades, bland annat Sabbatsberg. Vasaparken anlades vid samma tid som stadspark och är en del av stenstaden.

Sabbatsbergs områdets gröna rumsligheter med den småskaliga historiska bebyggelsen berättar om Stockholms ursprungliga kuperade och varierade landskapskaraktär. Som helhet utgör Sabbatsbergs karaktär som enklav ett omväxlande inslag i den i övrigt strikt reglerade stenstaden som breder ut sig på Stockholms malmar. Sabbatsberg bidrar till det större stadslandskapets rytm och mångfald av karaktärer och egenskaper.

Stockholms Gas- och Vattenledningsverks f.d. administrationsbyggnad, Öskaret 1, är ett tidstypiskt exempel på förra sekelskiftets kommunaltekniska anläggningar. Kvarteret har en betydelsefull del i stadsfronten mot Barnhusviken och spårområdet och utgör en del av stadens

KONSEKVENSER - NYA VOLYMER I KV ÖSKARET

Projektet döljer stora delar av bergsskärningen med exponerad bergvägg och stödmur vilket medför negativ påverkan för uttrycket. Att berget och bergsskärningen i huvudsak kan bevaras, om än dolt under nya volymer samt att bergväggen längst i öster fredas från tillägg och blir fortsatt exponerad, är av stor betydelse för upprätthållandet och läsbarheten av riksintressets uttryck.

Ny bebyggelse i kvarteret Öskaret påverkar inte den närliggande Vasaparken eller Sabbatsbergs parkmiljö.

Öskarets bebyggelse som ett tidstypiskt exempel på kommunaltekniska anläggning bedöms inte påverkas i någon

större grad av de föreslagna volymerna. Byggnaden som en del i stadsfronten mot Barnhusviken och spårområdet i söder kommer påverkas, men i mindre grad, då takvåningarna blir synliga ovanför Öskarets befintliga taksiluett.

Projektet bedöms medföra små negativa konsekvenser för uttrycket.

UTTRYCK 3

"1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling/.../ fullföljande av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska."

Motivering

Stenstadskvarteren runt Sabbatsberg var i huvudsak färdigbyggda vid sekelskiftet 1900 med undantag av kv. Blosset (Adolf Fredriks skola) och kv. Resedan (Vasa Real, postkontor m.m.) som bebyggdes under de närmast efterföljande årtiondena. Vasaparken färdigställdes åren efter sekelskiftet. Atlasområdet (1920-tal), Bonnierhuset (kv. Lokstallet, 1950) och Arlas f.d. huvudkontor (kv. Läkaren, 1980- och 90-tal) ersatte kvarter med äldre verksamhetsbebyggelse. Samtliga visar på olika skeden i 1900-talets bebyggelseutveckling: Atlasområdets terränganpassade plan, Bonnierhusets modernistiska arkitektur och Arlahusets referenser till stenstaden och sekelskiftets jugendarkitektur. Inom Sabbatsbergsområdet är det kanske framför allt f.d. Stockholms gasverk och vattenledningsverk (kv. Öskaret 1, 1906), Eastmaninstitutet (1932), sjukhuset (omkring 1970) och bostadskvarteret i södra Sabbatsberg (1970-tal) som tydligast representerar olika skeden i 1900-talets bebyggelseutveckling.

Under några få år omkring 1970 ersattes det tidigare Sabbatsbergs sjukhus av en ny storskalig anläggning. Stora delar av verksamheten samlades i tre block som sammanbands med lägre byggnader. Allt omgavs av nya tillfartsvägar och parkeringsytor. Dess modernistiska arkitektur och strukturella uppbyggnad skiljer sig radikalt från det sena 1800 och tidiga 1900-talets sätt att bedriva och organisera sjukvård. Dagens Sabbatsbergs sjukhus kan ses som ett uttryck för det moderna välfärdssamhället. Vissa förändringar genomförda efter 1994 påverkar uttrycket.

KONSEKVENSER - NYA VOLYMER I KV ÖSKARET

Bebyggelsen inom kvarteret Öskaret ritad av Ferdinand Boberg är ett tydligt uttryck för det tidiga 1900-talets stenstadskvarter, i den vid tiden högaktuella jugendstilen. Projektet som innebär en förtätning av kvarteret Öskaret mot Hälsobrunnsgatan kommer påverka detta uttryck då nya volymer placeras nära befintlig bebyggelse på kvarterets gård och påverkar upplevelsen både nära och på längre avstånd.

Projektet bedöms inte påverka uttrycket för Sabbatsbergs sjukhusmiljön eller omgivande stenstadskvarter i någon högre grad.

Bonnierhuset är den fortsatt högsta byggnaden i Sabbatsbergsområdet och dess funktion som landmärke består.

Projektet bedöms medföra små till måttliga negativa konsekvenser för uttrycket.

UTTRYCK 4

”Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara ”årsringarna” i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden. Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer.”

Motivering

Stockholm vilar på en av världens äldsta berggrunder, den så kallade Baltiska skölden. I Stockholmstrakten bildades berggrunden för upp emot 2000 miljoner år sedan. En av Stockholms framträdande karaktärsdrag är en dramatisk topografi vilket är resultatet av geologiska processer under miljontals år.

Sabbatsbergs bergsskärningar, stödmurar och trappor berättar om hur människan med olika medel sökt bemästra de barriärer i form av nivåskillnader som berget har inneburit. Den industrialiserade stadens framväxt skedde parallellt med en snabb teknisk utveckling. Mekaniserade verktyg och maskiner samt dynamit underlättade de anläggningsarbeten som genomfördes. Idag finns spår av detta på flera platser i Stockholm däribland vid Sabbatsberg. Längs med Torsgatan och Dalagatan reser sig berget dramatiskt utmed gatustråken och påminner om stadens successiva framväxt.

Synligt berg har gått från att ha varit ett vanligt inslag i stadsbilden till att idag förekomma alltmer sällan. Stadens ökade förtätning är orsak till detta. Det synliga berget i staden är dock en ändlig resurs och då det tagits bort kan åtgärden inte göras ogjord.

Sabbatsbergs karaktär som enklav med grönska, träd, höjdskillnader och bergsformationer sammanbinder området och gör gränsen mot den täta stenstaden tydligt avläsbar.

Stockholm omges av Saltsjön och Mälaren vilket skapar en variation av möten mellan stad och vatten. Vid Sabbatsberg frontar byggnaderna vid Torsgatan den rumslighet som öppnar upp sig mot Barnhusviken. Den öppna strukturen bestående av Torsgatan, Klarastrandsleden och banområdet för tåg erbjuder en koppling till vattenrummet trots avstånd. På motsatt sida vattenrummet finns Kungsholms strandpromenad med grönska samt Trygg-hansa huset och Tekniska Nämndhuset, två senmodernistiska byggnadskomplex från på var sida om Barnhusbron.

De många årsringarna i stadsväven som lagts till den historiska stadskärnan, är i högre utsträckning än i många andra storstäder, tydligt avläsbara i Stockholm. Att läsbarheten i hög grad är fortsatt möjlig är därför av stor betydelse vid förändringar och nya tillägg i innerstaden.

Likasa innerstadens siluett som medvetet gestaltats genom århundraden utifrån landskapet och dess topografiska förutsättningar. Stockholms siluett kännetecknas idag av den enhetliga byggnadsmassan på malmarna med sitt varierade och småbrutna taklandskap till största delen uppförd under det sena 1800-talet, som utgör den största samlade årsringen i stadsväven. Ur den samlade byggnadsmassan har kyrktornen och därefter enstaka accenter tillåts att höja sig ovan siluetten. Något som på senare tid frångåtts allt oftare med projekt så som Hagatornen. Gamla stan, Riddarholmen, Stadshuset och det moderna city har en avgörande roll i Stockholms karaktäristiska siluett.

KONSEKVENSER - NYA VOLYMER I KV ÖSKARET

Projektet innebär en förändring av stadsbilden då nya byggnadsvolymer blir synliga ovanför Öskarets taksiluett, men mot bakgrund av stadsmassan. Nya volymer överstiger inte den högsta byggnadshöjden och förändrar därmed inte Sabbatsbergs befintliga bebyggelsesiluett mot söder.

Projektet kommer bli synligt mot vattenrummet som utgörs av Barnhusviken. Föreslagna volymer påverkar stadsbilden men bedöms inte på ett avgörande sätt påverka upplevelsen från vattnet eller från andra sidan. Årsringarna som präglar Sabbatsbergsområdet är fortsatt tydligt avläsbara även om viss påverkan sker för Öskaret specifikt.

Bergsskärningen mot Hälsobrunnsgatan och fastighetens gård bevaras i hög grad trots nya volymer som placeras på berget. Bergsväggen blir exponerad i mindre grad än i dagsläget vilket medför viss negativ påverkan för uttrycket.

Projektet bedöms medföra små-måttliga negativa konsekvenser för uttrycket.

SAMLAD BEDÖMNING

SAMLAD BEDÖMNING

De föreslagna volymernas synlighet på avstånd påverkar upplevelsen av det f.d. Gas- och Vattenledningsverkets karaktäristiska taksiluett negativt. När ytterligare byggnadsvolymer adderas riskerar stadsbilden att bli mer rörig. Att bakomliggande kulturhistoriskt värdefulla byggnader delvis skymms medför även negativa konsekvenser för stadsbilden.

Negativa konsekvenser bedöms uppstå genom att betydelsefulla siktlinjer och samband i det närmsta gaturummet och inom gården bryts eller begränsas kraftigt. Den för platsen karaktäristiska topografin och nivåskillnaderna blir mindre påtagliga när nya volymer ansluter till Hälsobrunnsgatan.

Att bygga mot den f.d. verkstadsflygelns gavel innebär att kulturhistoriska värden påverkas negativt då läsbarhet av ursprunglig byggnadsvolym reduceras. Den karaktäristiskt formade gaveln kommer genom förslaget att till stora delar döljas. Förslaget på tillbyggnad av verkstadsflygelns riskerar att inte uppfylla kraven på varsamhet.

Att gårdsytornas storlek reduceras innebär att läsbarheten av gårdens ursprungliga disposition och rumslighet försvåras, vilket medför negativa konsekvenser för fastighetens kulturvärden. Den exponerade bergväggen mot gården som till delar byggs för av nya volymer bedöms medföra negativa konsekvenser för de miljöskapande- och stadsbyggnadshistoriska värdena som kopplas till bergsformationen. Att berget och dess formation bevaras i sin helhet under nya byggnadsvolymer är av positiv betydelse för kulturmiljön och för riksintressets uttryck.

Av relevanta uttryck för riksintresset bedöms som mest måttliga negativa konsekvenser uppstå. Projektet bedöms inte riskera att påtagligt skada kulturmiljön.

Föreslagna byggnader bedöms gestaltningsmässigt vara utformade på ett sätt som lämpar sig för platsen och i anslutning till närliggande bebyggelse. Den föreslagna takavslutningen med valmat mansardstak harmonierar med omgivande arkitekturen men riskerar, p.g.a. sin skala och höjd att konkurrera med det framförliggande, karaktärsfulla taklandskapet. Den tilltänkta mörka färgsättningen på takvåningarna innebär däremot att läsbarheten av nytt och gammalt blir tydlig.

Sammantaget bedöms projektet medföra måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön som helhet.

FORTSATT ARBETE

För att minimera negativ påverkan på verkstadsflygelns karaktäristiska gavel bör förslaget justeras så att gavelkrönet blir mer synligt. Det kan handla om en minskad takhöjd samt att takfönster placeras glest, så att krönet blir synligt från flera vinklar.

Takhöjden för de två friliggande flygelbyggnaderna bör justeras närmare Öskaret 1:s takhöjd för att minimera en negativ påverkan på stadsbilden och på Öskaret 1.

Utformning av gårdsmiljön samt utformning och placering av rasskydd från skyddsrummet via gården bör ske i samråd med antikvarie.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKT LITTERATUR

- Södra Sabbatsbergs i Stockholm, kulturmiljöutredning med konsekvensanalys, Nyréns, 2020-01-31
- Antikvarisk förundersökning, Sabbatsberg 24, Tyréns , 2019-05-14
- Översiktsplan för Stockholm, Stockholm växer, 2018
- Riksintressebilaga, Översiktsplan för Stockholm, 2018

INTERNETKÄLLOR

- Historiegruppen (2013) Platser och händelser - Sabbatsberg [online] Hämtas från: <http://norr.malm.myor.se/platser-och-handelser/sabbatsberg-2/> [2021-01-12]

ÄLDRE FOTOGRAFIER

- Stockholmskällan
- Digitala Stadsmuseet
- Stockholms stadsmuseum

KARTOR

STOCKHOLMSKÄLLAN

- Alfred Bentzers karta öfver Stockholm 1899
- A.R. Lundgrens Atlas öfver Stockholm 1885
- Carl Akrels Plan af Stockholm 1805
- Karta över de centrala delarna av Stockholms stad 1930, utgiven av Generalstabens Litografiska anstalt
- Karta öfver Stockholm 1909
- Karta över Stockholm år 1938-1940, utgiven av Stockholms stadsingenjörskontor 1939
- Officiell karta över Stockholm 1969-1972, upprättad av Stadsmättningsavdelningen i Stockholm, utgiven av Generalstabens Litografiska anstalt
- Plan öfver Stockholm år 1913, Adresskalender 1913
- Stadsingenjör Petrus Tillaeus Generalkarta öfver Stockholm med Malmarma 1733

LANTMÄTERIETS KARTTJÄNST

- Ortofoto ca 1960
- Ortofoto ca 1975
- Ortofoto ca 2020

ARKIV

- Stockholm vatten och avlopp
- Stadsbyggnadsnämndens arkiv

